حكومەتی هەرێمی كوردستان/ عێراق
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
زانكۆی سەلاحەددین- هەولێر

كاری داڕێژراو لە نێوان
كوردی(دیالێكتی ژووروو)و فارسیدا

لێكۆڵینەوەیەكی وەسفیی بەراوردكاریە

نامەیەكە
پێشكەش بە ئەنجوومەنی كۆلێژیزمانی زانكۆی (سەلاحەددین- هەولێر)كراوە
بەشێكە لە پێداویستییەكانی پلەی ماستەر
لــە زمانی كوردیدا

لە لایەن
سەلوا فەریق ساڵح
(بڕوانامەی بەكالۆریۆس / زانكۆی دهۆك-دهۆك 2003-2004ز)
سەرپەرشتیار
د.عەبدوللا عەزیز محەمەد بابان

سەرماوەرز2707 ی كوردی زیلحەججە1428 ی كۆچی كانونیەكەم 2007ی زایینی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

قَالُواْ سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

(صدق اللة العظيم)
(سورة البقرة:الآية 32)

پێشکەشنامە:

- گیانی پاکی شەهیدانی ڕێگای ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان.
- دایك و باوکی میهرەبان و دڵسۆزم.
- هاوسەر و هاوڕێی خۆشەویستم.
- خوشك و بــرا و هاوڕێکانم.
- پێشمەرگە قارەمانەکانی نیشتمانەکەم.
- ئەوانەی کە بەردەوام خزمەتی زمانە شیرینەکەمان دەکەن.

سوپاسنامە

- سوپاس و ڕێزی بێ پایانم بۆ مامۆستای بەڕێز دكتۆر (عەبدوڵلا عەزیز محەمەد بابان) بۆ ئەو ئەرك و ماندووبوونەی كە لە سەرپەرشتی ئەم نامەیە دا كێشای.

- سوپاس و ڕێزی نەبڕاو بۆ مامۆستایانی بەتوانا(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول) و (یوسف شەریف سەعید) كە هەمیشە بەوپەڕی دڵسوزییەوە ڕێنیشاندەرم بوون.

- سوپاسی بێ پایانم بۆ برای خۆشەویستم(سامی فەریق ساڵح) كە ئەركی لە چاپدانی ئەم نامەیەی بە ئەستۆ گرت.

- سوپاس و خۆشەویستیم بۆ كارمەندانی پەڕتووكخانەكانی كۆلیژی ئادابی زانكۆی دهۆك و كۆلیژی زمانی زانكوی سەلاحەددین كە هەردەم یارمەتیدەری قوتابییەكانی خوێندنی باڵان.

پێـــــڕست

بابـــــەت	لاپـــەڕە
پێشەکی	**3-1**
بەشی یەکەم: کاری داڕێژراو لە زمانی کوردیدا (دیالێکتی ژوورو وەك نمونە)	**41-5**
بەندی یەکەم	
1-کارەکانی پێشتر	13-5
بەندی دووەم	**41-14**
1-1- پێناسەی کاری‌داڕێژراو	15-14
1-2-کەرتە پێکهێنەرەکانی کاری داڕێژراو	16
1-2-1- ئەو مۆرفیمانەی کە بەشداری ڕۆنانی‌کاری داڕێژراوی نابنەڕەتی دەکەن	22-17
1-3- جۆرەکانی کاری داڕێژراو لە ڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕ/ تێنەپەڕ)	25-22
1-4- هێز لە کاری داڕێژراودا	29-26
1-5-کاری داڕێژراو و نادیاری	33-29
1-6- مۆرفیمە کەسیەکان و کاری داڕێژراو	36-33
1-6-1- مۆرفیمە کەسیەکان و کاتەکانی کار	40-37
1-7- ناکردن و کاری داڕێژراو	41-40
بەشی دووەم: کاری داڕێـژراو لە زمانی فارسیدا	**84-43**
بەندی یەکەم	
2-کارەکانی پێشتر	50-43
بەندی دووەم	**84-51**
2-1- پێناسەی کاری داڕێژراو	51
2-2-کەرتە پێکهێنەرەکانی کاری داڕێژراو لە زمانی فارسیدا	57-51
2-3- جۆرەکانی‌کاری داڕێژراو لە ڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕی و تێنەپەڕی)	64-57
2-4- هێز لە کاری داڕێژراودا	68-65
2-5-کاری داڕێژراو و نادیاری	73-69
2-6- مۆرفیمە کەسیەکان و کاری داڕێژراو	74-73
2-6-1- مۆرفیمە کەسیەکان و کاتەکانی کار	82-74

2-7- ناکردن و کاری داڕێژراو	84-83
بەشی سێیەم: بەراورد کردنی کاری داڕێژراو لە کوردی(دیالێکتی ژووروو) و فارسیدا	**126-86**
3-بەراوردکردنی کاری داڕێژاو لە دیالێکتی ژووروو وفارسیدا	86
3-1- بەراوردکردنی پێناسەی کاری داڕێژراو لە کوردیی و فارسیدا	87-86
3-2- ژمارە و ڕادەی چالاکی پێشگرەکان لە کاری داڕێژراو لە دیالێکتی ژووروو و فارسیدا	95-88
خشتەی ژمارە (1)	89
خشتەی ژمارە (2)	91
خشتەی ژمارە (3)	92
خشتەی ژمارە (4)	94
3-3- بەراوردکردنی جۆرەکانی کاری داڕێژراو لە ڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕ و تێنەپەڕ) لە دیالێکتی ژووروو و فارسیدا	101-96
3-4- هێز و کاری داڕێژراو لە کوردی و فارسیدا	104-102
3-5- نادیاری وکاری داڕێژراو	109-104
3-6-مۆرفیمە کەسیەکان وکاری داڕێژراو	113-109
3-7-1- مۆرفیمە کەسیەکان و کاتەکانی کار	124-113
3-8- ناکردن و کاری داڕێژراو	126-125
ئەنجامی باسەکە	**129-128**
لیستی سەرچاوەکان	**137-131**
خلاصە	138
خشتەی چاوگە کوردییەکان	146-140
خشتەی چاوگە فارسییەکان	153-148
ملخص البحث	154
کورتەی باسەکە بە زمانی ئینگلیزی	155

پێشەکی

بەشی یەکەم :

کاری دارێژراو لە زمانی کوردیدا
دیالێکتی ژووروو وەك نموونە

بەندی یەکەم :

1- کارەکانی پێشتر:

پێویستە لێرەدا بۆ ئەوەی زەمینەیەکی پوخت بۆ لێکولینەوەکەمان برەخسێنین ، بژاری کارەکانی پێشوو بکەین

◄سەعید سدقی لە پەڕتووکەکەیدا(مختصر صرف و نحوی کوردی) لە لاپەڕە (**50**) لە ژێر ناونیشانی (أخطار) دەڵێت : (بعضێ لە مصدران کوردی یك لفظن ناو دەربرێن بە (تنیا) وکو هاتن ، خستن ، کردن ...الغ) بعضێکیان بە واسطەی چند لفظيکە پیشیان دەخرێ ناو دەبرێن بە (تێکەل) وکو پێکهاتن ، لێخستن، هل کرن ...الغ)...(لەم لفظانە بعضا یك، بعضا دو بعضا سە لفظیان لە پێش مصدرەوە واقع دەبن وکو(تێ کەوتن ، پێ لێ خستن ، پێ لێ دا گرتن)(سەعید صدقی کابان:1928: 50)

نووسەر خۆی بۆ ئەو سەردەمە کارێکی باشی کردووە و بە سەرەتاییێکی باش دەدانرێ لە لێکولینەوەی زماندا و دانەی (لفظ) ی وەکو پێوانێکی سینتاکسی بەکارهێناوە ، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەرێتەوە کە لەو دەمە پێوانەیەکی زانستیی باو لە ئارادا نەبووە، بۆ نموونە لەو دەمە چەمکی (مۆڕفیم) هەر لە ئارادا نەبووە .

◄نوری عەلی ئەمین لە ژێر ناونیشانی کاری نسادە کاری دارێژراو و لێکدراو باس دەکات و دەنووسێت:(ئەو فرمانەیە کە دوو ریشە یا پتری هەیە واتە: لە دوو واژە یا پتر پێك هاتووە)، وەك: هەڵ ئەفرێ ، لەدایك بوو ، دانیشت ، پێ ئەکەنێ .وە فرمانی لێکدراو:

آ.ئەلوێ لە ناوێك،وەیا لە ناوێك و ئامرازێکی پێبەست و فرمانێکی سادە پێك هاتبێ وەك: یاری کرد ، لەدایك بوو،نوێژیکرد، لە سەرم کرد.

ب.ئەلوێ لە فرمانێکی سادە و یەکی لەم ئاوەلگارانە پێك هاتبێ :

1-(هەڵ):هەڵ کەوت،هەڵ بوو، هەڵ نیشت.

2-(دا):دابوو،داچوو،داگرت.

3-(ڕا):ڕائەوەستێ،ڕائەبوێرێ، ڕاخست.

...

12-(لا):لاچۆ،لابە ،..)(نوری عەلی ئەمین:1960: 156-157)

لەم پێناسەیەدا نووسەر پێوانەی (ڕیشە)ی بەکارهێناوە کە مەبەستی لە (ڕیشە)کەرتە ، بەڵام نووسەر کاری دارێژراو و لێکدراو بە تێکەڵی باس کردووە .

◀ جگەرخوێن لە پەڕتووکی (آوا و دەستورا زمانێ کوردی) دا لە ژێر ناوی (کرنا پەرچیم) دەنووسێت : (ئەوە کۆ ژ گوتنەکێ بێتر پارچیم کری داخوازی بدن زانین وەك: ڤێخست ، ڤەدا ، راخست ، هلفراند ، دادا... .) دیسان درێژە بەم باسە دەدات و دەڵێت :[دڤردە (ڤ ، را ، هل ، دا) ئالاڤن چێکرۆخن آلیکاریا کرنەکە بێ هێز دکەن وەك:

(ڕا)– ڕاخست ، ڕاکەت ،ڕادا، ڕابو... .

(دا) – داخست ، داکەت ،دادا،دابو... .

(هل) – هلکر ، هلگرت ، هلدا، هل بو... .

لێ (ڤە ، دە ، رە)د پاش دە ژ بۆ خورتی و نیشاندانا دەرەکێ نە .](جگەرخوێن: 1961: 127)

نووسەر لە ژێر ناونیشانی کاری لێکدراو (فعل مرکب) باسی کاری دارێژراو دەکات و پێوانەی (گوتن)ی بەکارهێناوە ، هەروەها پێشبەندەکان بە (ئالاڤ) دادەنێت ،کە یارمەتی کاری بێ هێزدەدات و نموونەکان زۆربەیان کاری دارێژراون .

◀ (مەکنزی) ژێر ناوی کاری لێکدراو (Compound verbs) دەڵێت : (کاری سادە لەگەڵ پێشگرێکی کاری(prever) ناوێك یان فۆڕمێکی ناوی یەك دەگرێت بۆ دروستکردنی کاری لێکدراو، ئەم کارانەش لە فۆرمدا جیاواز نین.)کاتێك باس لە پێشگری کار دەکات ، دوو جۆریان جودا دەکاتەوە :

[1. ئاولفرمانێن (دا، دە، هەل، هەر، ڕا، رو، وار. پاشگری (ەوە) کە ئەمەی دوایی دەکرێت وەك پاشگرەك بێت وەك :

وەدان : دانە وە

وەپاشێن : پاشێنەوە

وەپارێنە : پاراندنەوە

ئەم پاشگرە واتای دووبارە کردن یان گەرانەوە دەدات . بۆ نموونە :

وتن: وتنەوە (دووبارە وتن)

گەران : گەرانەوە

2.شێوەی دووەمی ئەوەن کە لەگەڵ(پریپوزیشن) بەرناو دێن و پێشگرێکی دارێژراو دروست دەکەن . وەك : پێوە ، پێدا ، پێك ...](مەکنزی:1961 : 120–121)

نووسەر لە ژێر ناونیشانی کاری لێکدراودا، باسی کاری دارێژراو دەکات و لە نموونەکانیدا کاری دارێژراویش بە دیدەکرێت.کاتێك کە باسی پێشگرەکانی کار دەکات نووسەر ئاماژە

بەگیرەکی(وە)کردووە،کە ئێستا لە دیالێکتی ژووروودا بووەتە(ڤە)،کە وەك پاشگرێکیش ڕۆل دەگێڕێت .

◀ دەستەی نووسەران لە کۆڕی زانیاری کورد لە پەڕتووکی(ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردیدا) سەبارەت بە کاری داڕێژراو دەڵێن:(ئەو جۆرەیە کە زیادییەکەی وشەی واتادار و پێشگرە وەیا پاشگر بێت، وەك: دەست لێهەڵگرتن، دابەزین، کردنەوە،...)(لیژنەی زمانی و زانستەکان:1976: 234)

دەستەی نووسەران لە کۆڕی زانیاری کورد بۆ پێناسەی کاری داڕێژراو لایەنی فۆرم و واتایان لە بەرچاوگرتووە و پێشگر و پاشگر وەك زیادە ناو دەبەن ، کە واتای سەربەخۆ نیە و هەندێ جار(زیادە) وشەی واتادارە و هەندێ جار پێشگر و پاشگرە و پێشگریش دەبێ واتاگۆڕ بێت، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە زمانەوانەوان لە سەر پێوانە و پێناسەیەکی یەکگرتوو ڕێکنەکەوتوو بوون.

◀ ئەورەحمانی حاجی مارف لە پەڕتووکی(وشە ڕۆنان لە زمانی کوردیدا)، سەبارەت بە ڕۆنانی کاری داڕێژراو دەڵێت:(لە زمانی کوردیدا کرداری داڕێژراو بە یارمەتی پێشگر و پاشگر پێك دێ بۆ ڕۆنانی کرداری داڕێژراو هەندێ پێشگر و پاشگر هەن کە دەچنە سەر کرداری سادە و دەیکەنە کرداری داڕێژراو.)(ئەورەحمان حاجی مارف: 1977: 72 –**73**)

نووسەر بۆ پێناسەکردنی کاری داڕێژراو باس لە کاری سادە دەکات،کە لە گەڵ پێشگر و پاشگرێك دێت، بەڵام پێوانەیەکی سینتاکسیی بۆ کاری داڕێژراو دانەناوە، سەرەرای ئەمە بە درێژی باسی پێشگر و پاشگرەکان دەکات، هەندێ لایەنی ئیتیمۆلۆژی پێشگر و پاشگرەکان باس دەکات.یەکێکە لەو ڕێزماننووسانەی کە کاری لێکدراو و داڕێژراو لێك جیاکردۆتەوە.

◀قەناتی کوردۆ لە پەڕتووکی(Zimane Kurdi - Rezman) باس لە سێ جوری کار دەکات و بە(فێلێن هێسان، فێلێن ئەفراندی و فێلێن بارگرانی) ناو دەبات،کە دێتە سەر باسی(فێلێن بارگرانی)دەڵێت: [ژ وان فێلانرا دبێژن فێلێن بارگرانی یێن کو ژ چەند پاران هاتینە ئەفراندنێ. پارێن فێلێن بارگرانی تێنە حسێبکرنێ پێشپرتك، جورە – جورە خەبەر و فێلێن ئاردمیێ)کو مەبەست لە(فێلێن ئاردمیێ) ئەوێن کو ل زماندا ددن خەبتاندنێ بۆنا چێکرنا فێلێن بارگرانی.ل کوردیدا ئەڤ فێلێ ژێرین تێنە هەسابکرنێفێلێن ئاردمیێ :کرن، بوین، داین، خستن، ماین،کەتن ،گرتن و یێن دن.]...[چاخێ پێشپرتك یان ژ جورە– جورە خەبەر ل رەخ (ل پێشیا) ڤان فێلێن ئاردەمیێدا تێنە گوتنێ ،هنگێ ئەو فێلێن بارگرانی دەفرنن

مەسەلە: فێلا(کرن) ب تەنێ فکرەك نیشان دکە ،لێ ب پێشپرتکا(را– ڤا: فکرەکا دنێ نیشان دکە.] (قەناتی کوردۆ :1981 :83–88)

نووسەر لە ژێر ناونیشانی(فێلێن بارگرانی) باسی کاری لێکدراو و داڕێژراو دەکات لە نموونەکانیدا زۆربەیان داڕێژراون، کاتێك باسی فێلێن ئاردمێی دەکات مەبەست ئەو کارانەن کە لەگەڵ پێشگرەکاندا کاری داڕێژراو دروست دەکەن و باسی پاشگرەکانی نەکردووە، هەروەها نووسەر پێوانەی(پار)ی بەکارهێناوە، کە پێویست بوو پێشتر پێوانەکەی پێناسە کردبا .

◀وریا عومەر ئەمین لە نامەی دوکتۆراکەی، لە ژێر ناونیشانی(**Common and productive**) دەڵێت:(ئەم کارانە کە لە زمانی کوردی دا زور باو و بەربلاُون،کە لە پێشگرێك، پاشگرێك، فریزێکی ناوی، یان فریزێکی بەیاریدە کە کاری بە دوادا دێ پێکدێن. وەك: ڕاگرتن ، خواردنەوە ، شێت بوون ... .)(وریا عومەر ئەمین :1979: 59)

نووسەر لە ژێر ناونیشانی کاری لێکدراو باسی کاری داڕێژراو دەکات و چارچێوەیەکی ورد بۆکاری لێکدراو دانەناوە و زۆربەی نموونانەکانی کاری داڕێژراون و زیاتر لە لایەنی واتایی بۆ بابەتەکە چووە.

◀نەسرین فەخری و کوردستان موکریانی لە پەڕتووکی(ڕێزمانی کوردی)دا، لە ژێر ناونیشانی فرمانی دروستکراو(داڕێژراو) دادەڵێن:(بەو چاوگ و فرمانانە دەگوترێت کە لەگەڵ ئافێکس ؛ پێشگر و پاشگر پێك دێن.واتە:

- پێشگر+ چاوگ وفرمان = چاوگ و فرمانی دروستکراو.
- چاوگ و فرمان + پاشگر = چاوگ و فرمانی دروستکراو.
- پێشگر و پاشگر+ چاوگ و فرمان = چاوگ و فرمانی دروستکراو(نەسرین فەخری ،کوردستان موکریانی:1982: 128–129)

هەرچەندە نووسەران کاری داڕێژراو و لێکدراویان لێك جیاکردۆتەوە، بەڵام بە وردی بۆ بابەتەکە نە چوونە و پێوانەیەکی سینتاکسییان بۆ کاری داڕێژراو دانەناوە .

◀کوردۆییف باس لە کاری داڕێژراو دەکات دەڵێت:(کاری داڕێژراو لە ڕەگ و بناخەی کارەوە دادەڕێژرێت هەروا لە بەشی ناوی و بەشی بناخەی کارەوەش.کاری داریژراو لە ڕەگی کارەوە لە بناخەی کاری ڕانەبوردووەوە دادەڕێژرێت و هێندێك جار(زۆرکەم) لە بناخەی کاری ڕابردووەوە لە کاتی ڕۆنانی کار دا هندێك کاری داریژراو، کە لە بناخەی کارەوە

دادەڕێژرێن دەکەونە ژێرکاریگەریی جۆری دووەمی داڕشتن لە داڕشتنی کار لە ناوەوە، گۆڕانی فۆنۆتیکی بە سەر هێندێك دەنگی ناوەکەدا دێ.)(ك.ك.کوردۆییف :1984: 164)

هەرچەندە نووسەر کاری داڕێژراو و لێکدراوی لێك جیا کردۆتەوە ، بەڵام پێناسەیەکی ساکاری بۆ کاری داڕێژراو داڕشتووە و بە وردی بۆ بابەتەکە نەچووە ، تەنیا ئاماژە بە بناغەی کاری داڕێژراو دەکات . پێویستە بڵێین مەبەستی نووسەر لە بەشی ناوی ، ئەو پێشگرانەن کە دەچنە سەر بناغەی کارەکە و دەبنە هۆی دروستبوونی کاری داڕێژراو .

◄ساڵح حوسێن پشدەری لە پەڕتووکی (کورتەیەك لە ڕێزمانی کوردی)دەستنیشانی کۆمەڵێك پێشگر و پاشگری(ەوە) دەکات (کە چاوگە سادەکان ئەکەن بە چاوگی داڕێژراو وەك: هەڵچوون، داگیران، هەڵکەوتن ...هتد.)(ساڵح حوسێن پشدەری :1985: 40-41)

نووسەر کە دەستنیشانی پێشگر و پاشگرەکان دەکات ، پاشگری(-اندن)کە ڕۆلی هەرە گرنگی هەیە لە داڕشتنی کاری داڕێژراو باس لە مە ناکات، هەروەها پێناسەکە زۆر گشتی و ساکارە .

◄ جەلادەت بەدرخان و ڕۆژهەلاتناسی فەڕەنسی (ڕۆجیە لیسکۆ) لە پەڕتووکی (قواعد اللغە الکردیە /اللهجە الکرمانجیە)کە باسی کاری نامادە (مرکب) دەکەن دوو جۆریان دەستنیشانکردووە ، دەڵێن: (ئەو کارانە بە لێکدانێکی گەورەی توخمێکی ناکرداری لە گەڵ چاوگێکدا دروست دەبن. ڕەگەزی ناکرداری دەکرێ – پێشگری سادە بن . وەك: ڕابوون، ڕاکرن، ڤەخوارن، داگرتن، دهلگرتن... . –پێشگرێکی ئاوێتە بن کە ئەم پێشگرانە لە ئەنجامی لێکدانی ئامرازی پەیوەندی لە گەل ڕاناوێك دا دروست دەبێت وەك : لێخستن ، پێکەتن، ژێکرن ... هتد.)(جەلادەت بەردرخان والمستشرق روجیلەلسکو:1986: 280)

نووسەران لە ژێر ناونیشانی(افعال مرکب) باسی کاری داڕێژراویان کردووە و بە جۆری یەکەمیان داناوە و بە وردی بۆ بابەتەکە چوونە، هەروەها پێوانەی(توخم/عنصر) یان بۆ پێناسەکەیان بە کار هێنانەوە، بەڵام باسی پاشگرەکانیان نەکردووە .

◄سادق بەهائەددین لە پەڕتووکی(ڕێزماناکوردیەدیالێکتێیا ژۆری و ژێرێیا هەڤبەرکری بەم جۆرە پێناسەی کاری داڕێژراو دەکات:(ئەڤ جۆرە کو زێدەیا وی (زیادیەکەی)، پێشپرت (پێشگر) وەیا پاشپرت(پاشگر) بیت، دڤی جۆریدا زێدە بویێ مەعنا (واتای) سەر ب خۆ نینە، بەڵێ پا مەعناکاری کرنێ دگوهوریت وەك: هەلدان، هەلگرتن، داگرتن، داچاندن، داوەراندن، دابەزین، ڤەکرن... هتد .)(سادق بەهائەددین: 1987: 295)

نووسەر لە لایەن فۆڕم و واتاوە باسی کاری داڕێژراوی کردووە و پێشگر و پاشگرەکان بە زیادەوە ناو دەبات،کە واتای سەربەخۆیان نیە، هەروەها ناوبراو توانیویەتی کاری داڕێژراو وکاری لێکدراو لەیەك جیا بکاتەوە و تێکەڵیان نەکات.کەم وکوڕی ئەو پۆلینکردنانە لەوەدایە کە زمانەوانەکان پێوانەیەکی سنووردار یان نەبووە وچەمك و پێناسەکانیان زۆر ئاشکرا نەبووە.

◀ لە وتارێکی زەری یوسۆپۆڤا لە ژێر ناو نیشانی(کار)دەڵێت:کار لە ڕووی داڕشتنەوە دابەش دەکرێتە سەر سادە و داڕێژراو و لێکدراو.کاری داڕێژراوکە بە هۆی پێشگر یان پاشگرەوە یان بە یارمەتی هەر دوویانەوە دروست دەبێت.کاتێك باسی پێشگرەکان دەکات، دەڵێت:(دوو جۆری پێشگری سادە و نەسادە هاوبەشی دەکەن و واتای جۆراجۆری پێ دەبەخشن.)(زەری یوسوپۆڤا:1987: 74-75)

نووسەر زۆر بە گشتی پێناسەی کاری داڕێژراوی کردووە و بە درێژی باسی پاشگر و پێشگرەکان دەکات، لایەنی گەشی کارەکە لە وە دایە کە لە سەر پێناسەکەی خۆی کۆمەڵێك نموونە دەستنیشان دەکات و کاری لێکدراو و داڕێژراو لێك جیادەکاتەوە.

◀ مەحموود فەتحوڵلا لە نامەی ماستەرەکەیدا لە ژێر ناونیشانی(کار تەواوکردن لە کوردیدا)کاتەك کە باسی کاری داڕێژراو دەکات دەڵێت :(کاری داڕێژراو لە کارێکی سادە(مۆرفیمێکی سەربەخۆ) و زیادەیەك پێك دێت، زیادەکەش دەشێ :أ- پێشگری سادە بێ ،وەك :(دا-، هەڵ-،ڕا-،پێ-)لە دابەزین، هەڵبەزین، داێنان، ڕاگرتن، پێکردن)دا.ب- پێشگری ناسادە بێ ، وەك:لەسەرکرد، پێڵێنان...).ج- یا پاشگر دەبێت وەك: -ەوە ، -وە ، -اند ، -ێن)بگەڕێرەە، هاتنەوە، ڕوونانەوە، گەشانەوە، کردنەوە، سوتاندن، دەهێنێ. د- یا پاشگر و پێشگر دەبێ، وەك:دا-ەوە ،هەڵ - ،-اند.ڕابهێننەوە، داهاتنەوە، هەڵ بەزینەوە، داکردنەوە، هەڵپەڕاندن.) (محموود فەتحوڵلا: 1988: 36-37)

نووسەر لە ڕوانگەی(مۆرفیم)ەوە بۆ بابەتەکە چووە، بەڵام لە پێناسەکەیدا کە باس لە کاری سادە (مۆرفیمێکی سەربەخۆ) دەکات، دووچاری هەڵە بووە؛ چونکە(کار بە لای کەمەوە پێکهاتووە لە ڕەگی کار و مۆرفیمی کات و بە زۆری ڕاناوی لکاویش لە گەڵدایە.)(محەمەد مەعرووف فەتتاح: 1989: 45)کە دەکاتە پتر لە مۆرفیمێك ئەمە لە لایەك، لە لایەکیتر نووسەر پێشگر و پاشگر بە زیادە ناو دەبات .

◀ محەمەد مەعرووف فەتتاح لە وتارێکیدا بە ناو نیشانی(کار پۆلین کردن بە پیێ ڕۆنان) لە ڕوانگەی بیردۆزی مۆرفیمەوە بۆ بابەتەکە دەچێت و دەڵێت:(کاری سادە لە کوردیدا نیە) و لە بەردەوامی وتارەکەیدا دا کارەکان دابەش دەکات بۆ داڕێژراو و لێکدراو و دەڵێت:

(دەبێ لە پۆلینکردنی کاردا جیاوازی نەکرێ لە نێوان گیرەکی ڕێزمانی و ناڕێزمانی و هەموویان هەر بە مۆرفیمی بەند دانرێن)(محەمەد مەعرووف فەتتاح :1989: 44)

نووسەر پێچەوانەی ڕێزمان نووسانی پێشوو کە هەموویان دان بە کاری سادە دەنێن، بۆ بابەتەکە چووە و بە وردی و درێژی باسی پولینکردنی کارەکان دەکات لە ڕووی داڕشتنەوە و دەنوسێت: (کار نیە لە زمانەکەدا تەنیا لە یەك مۆرفیم پێك بێت هەموو کارێك لە هەر دەم و تافێکدا بێت بەلای کەمەوە دەبێ لە دوو مۆرفیم پێك بێت.)(محەمەد مەعرف فەتاح:1989: 45-46) هەروەها نووسەر بە درێژی باسی ژمارەیەکەرتەکانی کاری داڕێژراوی دیار و نادیار دەکات و کاری لێکدراو و داڕێژراو لێك جیادەکاتەوە .

◀ مستەفا محەمەد زەنگەنە لە نامەی ماستەرەکەیدا لە ژێر ناونیشانی(کار و ئەرکی لە سینتاکس دا)، باس لە کاری داڕێژراو دەکات و دەڵێت:(کاری داڕێژراو ئەوکارەیە لە ئەنجامی کارێکی ساکار و مۆرفیمیەکە ساز دەبێت کە ئەمانەن: **1**-پێشگری ساکار ، **2**-پێشگری داڕێژراو، **3**-پاشگری کار، **4**-پێشگر و پاشگر، **5**-مۆرفیمی ئازاد و مۆرفیمی بەند(پێشگر - پاشگر). پێشگر و پاشگری کار لە زمانی کوردیدا کەمن و بە پیێ گونجان دەچنە سەر کارە ساکارەکان.)(مستەفا محەمەد زەنگەنە: 1989 : 6)

نووسەر لە لایەك باسی مۆرفیم دەکات و لە لایەکیتر دیکە باسی کاری سادە دەکات، ئەگەر لە ڕوانگەی مۆرفیم پێناسەکە کرا بێت، پێویست بوو باسی کاری سادە نەکردبا. هەروەها باسی ئەو مۆرفیمانە دەکات کە کاری داڕێژراو ساز دەکەن و باسی مۆرفیمی ئازاد دەکات کە واتادارە و سەربەخۆیە، ئەمەش لە نێوان پێناسەی کاری داڕێژراو و لێکدراو تێکەڵی دروست دەکات.

◀ئەحمەد حەسەن فەتحوڵلا لە نامەی ماستەرەکەیدا باسی کاری داڕێژراو دەکات و دەنووسێت:(کاری داڕێژراو ئەو کارەیە کە لە ڕووی ڕۆنانەوە لە ڕەگی کار و مۆرفیمێکی کەس و ژمارە لە دوو بەشە مۆرفیمێکی مۆرفولۆجی یا سینتاکس یان زیادتر پێك دێت.) (ئەحمەد حەسەن فەتحوڵلا :1990: 54)

هەروەها درێژە بە باسەکەی دەدات و دەنووسێت:(مەبەست لە مۆرفیمی سینتاکسی هەموو ئەو مۆرفیمە سینتاکسییانە کە تاف و تاو و مود(ڕێژە)ی کارە و مۆرفیمی مۆرفۆلۆجی هەموو ئەو مۆرفیمە مۆرفۆلۆجیانە کە لەگەڵ کاردا بەکار دێن و دەبنە هۆی گۆڕانی واتا وەك: (دا، هەڵ، ڕو، ڕا، تێك ...هتد)

لێکۆلەر لە پێناسەکەیدا بە گشتی لە لایەنەکان کاری داڕێژراو دەدۆێت و لە ڕوانگەی مۆڕفیمەوە ئەمە داڕشتووە و زۆر ورد بۆ بابەتەکە چووە. بە پێی تێروانینی نووسەر لە زمانی کوردیدا کاری سادە نیە، کە باس لە ڕەگی کار و مۆڕفیمی کەس و ژمارە دەکات. بەم پێیە خۆی لە ئاژاوەی کاری داڕێژراو و لێکدراو دوور دەکاتەوە .

◀عەبدولستار فەتتاح حەسەن لە پەڕتووکی(ڕێزمانی کوردی) سەبارەت کاری داڕێژراو دەڵێت:(ئەوکارەیە کە لە کارێکی سادە و پێشگرێك، پاشگرێك دروست دەبێت وەکو: هەلکرد، هەلگرت، ڕاخست، وەرگرت، بەرکەوت، دەربو، بردەوە.)(عەبدۆلستار فەتاح حەسەن: 1996: 77)

نووسەر پێناسەیێکی گشتی و ساکار بۆ کاری داڕێژراو دادەنێت، تەنیا باسی پێشگر یان پاشگر دەکات، کەچی هەندێ جار لە ڕۆنانی کاری داریژراو هەم پێشگر و هەم پاشگر ڕۆل دەگێرن، هەروەها تەنیا باسی پاشگری(ەوە) دەکات و پاشگری(ـ اندن)ی باس نەکردووە، هەروەها کە تەماشای نموونەکان دەکەین هەندێ کاری لێکدراویش بەرچاو دەکەویت. وەك:(بەرکەوت، دەربوو)

◀مەهاباد کامل عەبدوڵلا لە نامەی ماستەری خۆیدا لە ژێر ناونیشانی(کار لە دیالێکتی خوارووو و هەورامی دا) لە پێناسەی کاری داڕێژراودا سوودی لە کارەکانی پێش خۆی وەرگرتووە و بە شێوەیەکی زانستی بۆ بابەتەکە چووە و دەڵێت:(لە ڕاستی دا زمانی کوردی ئەو کارەی نیەکە زۆربەی زمانەوانان ناوی دەنێن کاری سادە، چونکە ئەو کارانەشی کە تەنها لە کەمترین مۆڕفیم پێکهاتوون داڕێژراون و ئەوکارە داڕێژراوانەش لە دوو مۆڕفیمی سەرەکی پێکهاتوون ئەویش مۆڕفیمی واتاهەلگری فەرهەنگی(ڕەگ) و مۆڕفیمی نیشانەی بکەر(ڕاناوە لکاوەکان.)(مەهاباد کامل عەبدوڵلا: 1996: 36-37)

نووسەردیاریکردووە کە لە زمانیکوردیدا کاری سادە نیە و لە ڕوانگەی تیوری مۆڕفیم تەماشای کاری کردووە و توانیویەی پێناسەیەکی ڕاست بۆ کاری داڕێژراو لەم ڕوانگەیە دابڕێژیت .

◀یوسف شەریف سەعید لە نامەی دوکتۆراکەی بەم شێوەیە بۆکاری داڕێژراو چووە، (کاری داڕێژراو ئەوکاریە کە گیرەك و ڕەگێك پێك دێت و وەکو یەکەیەکی ڕێزمانی کار دەکات؛ لە وانەیە گیرەکەکە ڕێزمانی بێ یان ناڕێزمانی، هەر هەمووشیان بە مۆڕفیمی بەند لە زمانی کوردی دادەنرێن، جگە لە کاری لێکدراو هەموو کارەکانی تری زمانی کوردی کاری

داڕێژراون و لە ڕووی ڕۆنانەوە و ئەگەر پشت بە بنەمای ئەرك و واتا ببەستین.)(یوسف شەریف سەعید: 1998: 18)

نووسەر زۆر وردتر بۆ شیکردنەوە و دەستنیشان کردنی سنوور و پێکهاتەی کاری داڕێژراو چووە و توانیویەتی دەستنیشانی کەرەسە پێکهێنەرەکانی کاری داڕێژراو بکات وکاری لێکدراو و داڕێژراو لێك جیابکاتەوە.

◄ لە پەڕتووکی(ڕێزمانا کوردی دیالێکتی) بەم شێوەیە پێناسەی کاری داڕێژراو کردووە :(کاری داڕژاوی ئەو پەیڤە یا دهێتە چێکرن ژ دوو پەیڤان ئێك راماندار بێت و ئێك بێ‌رامان بێت پاش لێکدانا ڤان پەیڤان رامانەکا تایبەت ددەت و بێژنێ کاری دڕژای.)(محەمەد طاهر گوهەرزی:1999: 100–101)

بە گشتی پێناسەکە بۆ کاری داڕێژراو زۆر ساکارە و چەمکێکی ڕوون بەدەستەوە نادات، هەروەها نووسەر پێوانەی(پەیڤ) ی وەك پێوانەی سینتاکسی بەکارهێناوە و لە ڕوانگەی واتاوە بۆ بابەتەکە چووە و تەنیا باسی هەندێ پێشگر دەکات و بە لای پاشگرەکان نەچووە .)

لە پێداچونەوەی بیر و رای ڕێزمانووسان لە سەر کاری داڕێژراو بە پێیێ ئەو سەرچاوانە کە باسمان کرد هەندێ ڕاستی و تێبینی سەبارەت کاری داڕێژراو بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە گرنگترینیان ئەمان:–

1. بە شێوەیەکی گشتی ڕێزماننوسان لە سەر پۆلینکردنی‌کار لە ڕووی ڕۆنانەوە ڕێك نەکەوتوونە بە تایبەتی کاری داڕێژراو، هەندێکیان کاری داڕێژراویش بە کارێکی لێکدراو لە قەلەم دەدەن و هەندێکی‌تر کاری داڕێژراو لە کارەکانی‌تر جیادەکەنەوە .
2. پێناسەکانی کاری داڕێژراو، ساکار وگشتی‌نە و هەندێکیان وردتر بۆ بابەتەکە چونەوە و چارچیوەیێکی زانستی بۆ کاری داڕێژراو دادەنرێن وەك : محەمەد مەعرووف فەتتاح ،یوسف شەریف سەعید، مەهاباد کامل عەبدوڵلا.
3. پێویستە ئاماژە بە ئەمەش بدەین کە هەندێك لە ڕێزمانوسان وەك(سەعید سدقی و نوری عەلی ئەمین) لە کاتی خۆ کارەکی باشیان کردووە بەلاَم لەو دەمە پێوانەیەکی زانستیی باو لە ئارادا نەبووە،کە باس بکەن بۆ نموونە چەمکی(مۆرفیم)هەر لە ئارادا نەبووە.

4.ڕێزماننووسەکان سەبارەت ئەو گیرەکانە یا خۆد کەرتانە کە پێش کارەکە دێن، تێڕوانییان جیاوازە کە هەندێکیان پێشگرەکان جیادەکەنەوە و بەم شێوەیە سنووری کاری داڕێژراو لە کاری لێکدراو جیادەکەونەوە.

بەندی دووەم :

1-1- پێناسەی کاری داڕێژراو:

کاری داڕێژراو ئەو کارەیە کە لە ڕووی ڕۆنانەوە لە گیرەکەك و ڕەگێك پێکدێت. هەموو مۆڕفیمە پێکهێنەرەکانی کاری داڕێژراو مۆڕفیمی بەندن تەنانەت ڕەگی کاریش کە وەك مۆڕفیمی تەوەرە کار دەکات و مۆڕفیمەکانیتر بە پێیێ تایبەتییان لە دەوری ڕەگەوە ڕیز دەبن و وەکو یەکەیەکی ڕێزمانی کار دەکەن.کەواتە بێجگە لە کاری لێکدراو هەمووکارەکانیتری زمانی کوردی لە ڕووی ڕۆنانەوە و ئەگەر پشت بە بنەمای ئەرك و واتا ببەستین کاری داڕێژراون.

ڕەگی کار وەك تەوەرەیەك (**Stem morpheme**) کار دەکات، ((مۆڕفیمی تەوەرە)) بە زۆری یەکێکە لە مۆڕفیمە سەربەخۆکان، بەڵام لە کاردا مۆڕفیمی (تەوەرە) ش بەندە؛ چونکە ڕەگی کار ئەبێتە مۆڕفیمی(تەوەرە)،ڕەگی کاریش هەر دەم مۆڕفیمێکی بەندە)) (عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول:**1995**: **76**) هەروەها مۆڕفیمی ڕێککەوتنیش(ڕاناوی لکاو) لە دارشتنی کاردا لە شێوەی بەند دەردەکەون، ئەم مۆڕفیمانە کە بە پێی تایبەتییان لە دەوری ڕەگەوە ڕیزدەبن وەکو یەك نین؛ واتە ئەوەی تایبەتن بە ڕەگەوە لە نزیکی ڕەگەوە دەوەستن، بۆ نموونە مۆڕفیمەکانی کات(**Tense**) و مۆڕفیمەکانی ڕێژە(**Aspekt**) هەردەم لە نێزیك ڕەگەکەوە دەوەستن و لێی دوور ناکەون، بەڵام مۆڕفیمەکانی ڕێککەوتن، پێشگرەکان کە کەمتر تایبەتن بە ڕەگەوە دەتوانن لە ڕەگ دوور بکەونەوە.(حاتەم ولیا محەمەد: **2001**: **81**)

تەماشەی ئەم نموونەی خوارەوە بکەن:-

- ب+و+**Ø** =بو
- نە+ ب+ و+**Ø**= نەبو
- هل+نە + ب+ و+**Ø** = هل نەبو

شایانی تێبینیە (بەشە پێکهێنەرەکانی کاری داڕێژراوی(پێشگر و پاشگر)ی داڕشتن بە هیچ شێوەیە لە کارەکە ناترازێن؛ چونکە بەشەکێن لە کارەکە.)(یوسف شەریف:**1998** :**18**) بەڵام لە زاری ناوەڕاست وخوارووەدا لە ڕابوردووی تێپەڕدا ڕاناوی لکاو دەچنە نێوان گیرەکی ناڕێزمانی ورەگیکارەکە. وەك:(ڕامکرد،هەلمگرت)ئەمەش بە پێچەوانەی دیالێکتی ژووروووە کە گیرەکی ڕێزمانی و ناڕێزمانی بە هیچ شیوەیەك لە کارەکە ناترازێن، هەروەها

ڕاناوەلکاوەکان ناچنە نێوانیانەوە. هەر جێگۆڕکێیەك لە ڕاناوەلکاوەکاندا دەبێتە هۆی شێواندنی واتاکانیان. بۆ نموونە:

ڕابووم *ڕامبوو

ڕاهاتی *ڕای هات

دێڕاکەم *دێمڕاکە

مۆرفیمەکانی کاری داڕێژراو بێجگە لە ڕەگی کار پۆلێکی داخراون واتە (دەتوانرێت ژمارەیان لە زمانێك یان شێوەزارێك دیاری بکرێت.)(وریا عومەر ئەمین: **1984**: **78-82**) کەچی ژمارەی ئەو گیرەکە ناڕێزمانیەکە لەداڕشتنی کاری داڕێژراودا ڕۆل دەگێرن سنووردارە و بریتیە لە چەند پێشگر و پاشگرێك کە لەگەڵ کۆمەڵێك کار دێن و دەبنە هۆی دروستبوونی کارێکی تازە ئەمەش بۆ ئەوە دەگەرێتەوە (کە لە زمانی کوردیدا ڕەگی کار زۆر نین. بەڵام هەر لەم ژمارەکەمەوە، سەدان بەڵکو هەزاران کار و چاوگیتری خاوەن مانای تریان لێ وەردەگیرێ و دادەڕێژی بە هۆی پێشگر و پاشگر و پێشبەند و ناو و ئاوەڵناوەوە و... .)(وریا عومەر ئەمین: **1999**: **21**)

گیرەکە ناڕێزمانیانەکان کە لەگەڵ کاری داڕێژراو دێن بە پێی هەندێ بیر و ڕا لەسەرەتادا هەر(وشەی سەربەخۆ بوون و بە پێی گۆڕانی ژیان و پێشکەوتنی زمان گۆڕانیان بەسەردا هاتووە و ئەو فۆڕمانەی ئێستایان وەرگرتووە. لە بەر ئەوە کاتێ دەچنە سەر وشە، واتاکانی پێشویانی پێ دەبەخشن.)(شێرکۆ حەمە ئەمین قادر:**2002**: **23**)، هەندێك لە زمانەوانان بە پێی زانستی ئیتیمۆلۆژی[1]بە دوای ئەو گۆڕانکاریانە دەگەڕێن کە بەسەر ئەم وشانەدا هاتوون، بەڵام ئەمەش کارێکی سەختە؛ چونکە ئەم گۆڕانکاریانە لە ئەنجامیگۆڕانکاریێکی مێژوویی دروستبوونەوە و بە پێی هیچ یاسایەك ناتوانرێت بگێڕدرێنەوە سەر شێوەی وشە سەربەخۆیەکە.

(1) (زانستی ڕەگەزی وشە، لقێکی زمانەوانیە لە ڕووی مێژووییەوە لەسەرەتای پەیدا بوونی وشە دەکۆڵێتەوە و ئەوگۆڕانکاریانەش دەخاتە ڕوو کە بە سەر شێوەی دەربرین و واتای وشەکەوە دێن، ڕەگەزەکەی وشەکە دەستنیشان دەکات، نەك لە زمانەکەدا بەڵکو لەو کۆمەلە زمانەی کە زمانەکەی بۆ دەگەڕێتەوە.(محەمەد خولی: **1982**: **88**)

1-2-کەرتە پێکهێنەرەکانی کاری داڕێژراو:

بەگشتی ئەو مۆرفیمانەی کە بەشداری داڕشتنی کار دەکەن دوو جۆرن:

1.مۆرفیمی ڕێزمانی: ئەو مۆرفیمانەن کە پێویستیەکی ڕێزمانی دەیان هێنێتە ئاراوە و پەیوەندیی ڕێزمانی دروست دەکەن، وەك:کۆ، تاك، ناسیاوی،..ئەم مۆرفیمانە تەنیا مانای ڕێزمانی بنجەکە دەگۆڕن نەك مانای چەمکی بنجەکە و لە ڕیزبووندا لە دواوەدان و وشەکە دادەخاتن، بەلاّم مەرج نیە هەمیشە لە دواوەی وشەکەوە بن.(کەوسەر عەزیز ئەحمەد:**1990**: **28**)

2.مۆرفیمی ناڕێزمانی: جۆرێکیتر لەو مۆرفیمانە کە بەشداری داڕشتنی کار دەکەن و بە مۆرفیمی ناڕێزمانی (داڕشتن) ناسراون هەروەها واتای نوێ دەبەخشن بەوکارەی کە دەچێتە سەری واتە ئەرکیان داڕشتنی وشەی نوێیە و فۆرمێکی نوێ دەدات بە وشە(بنج)ە کۆنەکە. واتە بەشی ئاخاوتن دەگۆڕن. (کەوسەر عەزیز ئەحمەد:**1990**: **27**)[1]

لەسەر بنەمای پێناسەکەمان بۆ کاری داڕێژراو ئەوەمان ڕوونکردەوە کە گیرەك لە شێوەی مۆرفیمی بەند لەگەڵ ڕەگی کار و مۆرفیمی کات(ڕەگی کار+م.کات+ م.کەس + گیرەکانیتر) کە هەموویان مۆرفیمی بەندن و لە ڕۆنانی کاری داڕێژراودا ڕۆل دەگێڕن. ئەو مۆرفیمە ناڕێزمانیانەی کە بە ڕەگی کارەوە دەنووسێن بێجگە لەوە کە ڕۆنانێکی تازە دەدەن بەکار زۆربەیان واتاییەکی نوێ بۆکارەکە دروست دەکەن.(مۆرفیمە ڕێزمانیەکان سەربەکارن وەك مۆرفیمەکانی تێپەڕاندن، دوپاتی، ئاوەڵناوی کراو، پەیوەندی، بکەرنادیار، فەرماندان، کاتەکان, ڕاناوەلکاوەکان.)(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: **1995**: **79**)

مۆرفیمی سەرەکیی کار ڕەگە، دوای ئەوە مۆرفیمی کاتە، ئینجا مۆرفیمی کەس، دوای ئەو گیرەك دێن، واتە گیرەکەکانیتر دواترن. پێویستە سەرەنجی ئەوە بدەین کە دوو جۆر (کاری داڕێژراوی بنەڕەتی و داڕێژراوی نابنەڕەتی)مان هەیە واتە داڕێژراوی بنەڕەتیەکە چاوگەکەی لە سێ(مۆرفیم) پێکدێ(ڕەگ+م.کاتیڕابوردوو+(ن)یچاوگ)،کە لە دیالێکتی ژووروودا بە لای کەمەوە دوو مۆرفیمی تیادایە،کە ڕەگی کار و مۆرفیمی کاتن؛ چونکە هەندێ جار(بە تایبەتی لە ڕابوردووی تێپەڕدا) ڕاناو جیایە و لکاو نیە. (عەبدولوەهاب خالید موسا:**2007**: **53**) و داڕێژراوی نابنەڕەتی کە مۆرفیمیتر وەکو گیرەکی لەگەڵدایە.کە زۆرتر مەبەست و لێکۆلینەوەمان کاری داڕێژراوی نابنەڕەتیە. وەك:

- چوون، بوون: (بنەڕەتی)یە. - ڕابوون، هلبوون،... (نابنەڕەتی)یە.

---

[1] بڕوانە کتێبی(Martin Haspelmath,Understandg Morphology, p:60)

1-2-1- ئەو مۆرفیمانەی کە بەشداری ڕۆنانی کاری داڕێژراوی نابنەڕەتی دەکەن:-

(ڤە-): پێشگری(ڤە-) تەنیا لە دیالێکتی ژووروودا بە کار دەهێنرێ و ئەم((پێشگرە ڕێچکەی ڕوودان بۆ دواوە بۆ لایەنی جیاوازی نیشان دەدات و دووبارە بوونەوەی ڕوودان ڕادەگەیەنێ))(ئەورەحمانی حاجی مارف: 1977: 75) کە بێجگە لە پێشگر وەك پاشگری دووپاتی بەکاردێت. ئەگەر ئەم پێشگرە بۆ دووبارەکردنەوە بێت بە شێوەی خوارەوە بە کار دێت:

ڕابووەڤە، ڤەخارەڤە، ڤەکرەڤە، ڤەدیتەڤە، نڤستەڤە، روینشتەڤە، ... هتد.(لێرە دا هەر ئەبێ جارێکیان ئەنجامدنی کارەکە پێش جاری دووەم بێ، کەواتە جاری یەکەم(ڕابوردو بێ یان ڕانەبوردو) هەر ئەبێتە ڕابوردو بە گوێرەی جاری دوەم جاری دوەمیش ئەبێتە کارێکی نزیك و جاری یەکەم ئەبێتە کارێکی دور.)(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: 1995: 139)ئەگەر وەك پاشگری دووپاتی بێت ڤاولەك دەکەوێتە پێشەوەی و دەبیتە(-ەڤە). ئەمەش هیچ لە ناوەروکەکە ناگۆڕێ تەنیا ئەوە نەبێ پێویستی بە (ە) ی مۆڕفیمی بەستن نامێنێ.وەك: دێهێمەڤە، دێڕابمەڤە، ڕابەڤە. ڕاکرەڤە ،خوارەڤە... هتد.

(-ەڤە): بەرامبەر پاشگری(-ەوە)لە خواروو و ناوەڕاست[2]دەوەستێ پێویستە تێبینی ئەوەش بکەین پاشگری(-وە) بۆ دووبارەیە و (ە) ڕۆڵی مۆڕفیمی بەستن دەبینێ. زۆربەی(و)ەکانی ناوەڕاست کە نەبزوێنن لە دیالێکتی ژووروودا دەبنە(ڤ)، واتە (لە کرمانجی ژورودا پیتی(و) ەکە؛ چونکە بزوێنی لە گەڵدا هاتوە ئەبێتە نەبزوێن و ئەگورێ بۆ(ڤ) و پێکهاتەکان بەم شێوەیان لێدێ:- هاتمەڤە،دچینەڤە، سوڕاینەڤە.)(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: 1995: 141)

(-ەوە)کە لە کاری داڕێژراودا ئەرکی گەیاندنی واتای دووبارەکردنەوە دەدا و ئەم واتایە لە ئەنجامی چەمکی دوری و نێزیکی لە زمانی کوردیدا ڕوو دەدات کە چەمکی دووری بە هۆی مۆڕفیمی(و) و چەمکی نێزیکی بە هۆی مۆڕفیمی(ە) . واتە:

- کردنەوە دەبێتە ڤەکرن.
- شاردنەوە دەبێتە ڤەشاردن.(ڤەشارتن)

[2] (لە هەندێ شێوەزاردا لە دیالێکتی ناوەڕاست کە هاوسنوورن لەگەڵ دیالێکتی ژووروودا:وەك شێوەزاری ناوچەییەکانی زاری سۆرانی لە زاری ناوەڕاست بە تایبەتی (سورچیەکانی سۆران) دەڵێن ئاوێوەخوم، دەرکێ وەکە ...هتد.) (عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول ،وانەکانی ماستەر،2005-2006)

پێویستە تێبینی ئەوە بکرێ پێشگری(ڤە-)هەندی جار هەمان واتای دووبارەکردن دەدات وەك: ڤەچنین، ڤەنڤێسین، ڤەشوشتن، ڤەبرن، ... هتد و هەندێ جار واتای دووبارەکردنەوە ناگەیەنێت؛ چونکە هەندێجار زاراوەیکی نوێ دروست دەکات، ئەم زاراوە دەبێت بە ناوێکی گشتی و ڕۆلی(سەرە) دەگەیەنێت، بۆ نموونە :

- (ڤەخارن) لە واتای خواردنی ئاو، یان هەر شتەك کە شلەمەنی بێت دێت.
- ڤەکوشتن : بۆ سەربرینی ئاژەل دێت.
- ڤەدزین :خۆ شاردنەوە لە کەسەك پێشتر دیار نەبووە.
- ڤەدیتن : دۆزینەوەی شتەك یان کەسەك پێشتر نەبووە.

ئەو پاشگرانەی کە ڕۆلێکی بەرچاو لە کاری داڕێژراودا دەگێرن، ژمارەیان لە پێشگرەکان کەمترە؛ دوو پاشگری(-اندن)،(-ەوە/-ەڤە) لە دارشتنی کاری داڕێژراو بەکاردێن .

(-اندن): کە مۆرفیمێکی بەندە و بە کۆتایی کارەوە دەلکێت و پەیوەندیی ڕێزمانی بە کارەوە هەیە. ئەم پاشگرە بە ئامرازی تێپەڕاندن دەناسرێ و کاری تێنەپەڕ دەکات بە تێپەڕ. وەك : سوتان ⟵ سوتاندن ، مرن⟵ مراندن .

کە لە بنەڕەتدا ئەم پاشگرە(پێك هاتوە لە (ا)ی مۆرفیمی کاتی رابوردو لەگەڵ (ن) ی یەکەمی چاوگ کە لە بنجدا ڕۆلی پێویستی خۆنەکردئەبینێ ، لەگەڵ دەنگی ناوبری (د)لەگەڵ(ن)ی دوەمی چاوگ کە لە بنجدا ڕۆلی پێویستی خۆکرد ئەبینێ.)(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: 1995: 215) وەك:

-کەفتن ⟵کەفتان ⟵ کەفتاندن
- ڕزین ⟵ ڕزان ⟵ ڕزاندن
- هەرفین ⟵ هەرفان ⟵ هەرفاندن

هەروەها هەندێ دەنگی سروشتی بە هۆی(-اندن)ەوە دەگۆڕێت و دەبێت بە چاوگەکی تێپەڕ.پێویستە لێرەدا ئاماژە بەوە بدەین کە(بەرکای ئەم کارانە، یان دەرناکەوێ، چونکە ناوی بەرکارەکە لە ڕەگەکەدایە، یان ئەبیتە ڕستەیەك و شوینی ئاسایی خۆی ئەگوڕێ و ئەکەوێتە دوای کارەکە،وەك:

- من (وتەیەکەم)وت. وتم،...
- تۆ (قیژەیەکت قیژان(د). قیژان(د)ت،...

بەڵام ئەگەر دەنگەکە سروشتی نەبێ و بە دەم دروست نەکرێ ئەوا وەك تێپەڕێکی ئاسایی ڕەفتار ئەکا: منداڵەکە تۆپێکی تەقان/ تەقانی)(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: 1995: 46-47)

(ڤێ–): ئەم پێشگرە وەك پێشگری(ڤە–) چالاك نیە، بەلاّم لە ئەنجامی گۆڕانكاری دەنگی كە دیاردەیەكی مۆرفۆلۆژیـیە دروست بووە، ئەگەر تەماشای كارەكان بكەین دەبینین ئەم پێشگرە لە گەڵ ئەو كارانە بەكارهاتووە كە پێشگری(ڤە–) لە گەڵ بەكارنەهاتووە.وەك: ڤێكەفتن، ڤێخستن، ڤێگرتن، ... هتد.

ڤە+ ئەو + كەفتن

ڤە+ ی + كەفتن

(ڤ)ە + ی ێ + كەفتن

ڤـــــێ + كەفتن

لێرە پێویستە ئاماژە بەوە بدەین كە ئەم گۆڕانكاریـیە دیاردەیەكی مۆرفۆلۆژیـیە كە لە گۆڕانی(ڕاناو) دروست بووە[3].ئەم پێشگرە لەگەڵ پێشگری(ڕا) پێشگرێكیتر دروست دەكات(ڤێرا) كە ئەویش زۆر چالاّك نیە.وەك: ڤێراچوون، ڤێرابرن، ڤێراهاتن.

(هل/هەڵ–): ئەم پێشگرە لە زمانی كوردیدا بە زۆری واتای جولاّنەوە بۆ سەرەوە دەبەخشێت، بەلاّم هەندێ جار مەبەستی تریش دەگەینێت و وەك(پەیڤەك سەربەخۆیە و ل شوونا(گر) ل كارە، یان وەك ڕەگێكاری بە كار هێت وەك: هلاند ، بهلینە، هلۆك و جاران دەور د داڕشتنا پەیڤا هەیە وەك: تێكهەل و پێكهەل، هەلهەلی ... هتد.)(فاضل عومەر: 2004: 206) نموونە بۆ ئەم پێشگرە:

(هلدان، هلبوون، هلكشاندن، هلكولین، هلوەشیان، هلوەشاندن، هلفرین، هلچنین،... هتد.)

(هن–): یەكێكەك لە پێشگرە كۆنەكانی زمانی كوردی، بەلاّم بەرو كز بوون و نەمان دەچێت ، هەروەها (ئەڤ پێشگرە ب رەنگەك كەڤنار خۆە نیشان ددەت و ب چەند ئەلەمورفان (ئن ، عەن ،عن ، حن) د زمانێ هەڤچەرخ دا پتر پێشبەندێ لێكدای(تێ –) جهێ وی گرتیە، لێ ئەم دكارین هندەك پەیڤان دەستنیشان بكەین كو هێشتا سیمایێن ڤی پێشگری پاراستینە. وەك:هنگرتن، هنجنی، هنگافتن، ...هتد.)(فاضل عومەر: 2004: 208)

(دا–): ئەم گیرەكە وەكو پێشگر پتر واتای بەرەو خوار دەدات و وەك پاشگر واتای جێگیر كردنی كات و شوین دەدات. كە زۆر چالاّكە (ئەڤ مۆرفیمێ پێشبەند دكوردیدا پیچەك ئالوزە وگەلەك جاران ب ساناهی ژ كارێ(دا) ناهێتە جودا كرن، ئەركێ سەرەكییێ ڤی پێشگری

---

[3] (بۆ زانیاری زیادتر بروانە وریا عومەر ئەمین :1998 : 15–20)

ئەوە بزاڤا کاری بەر ب خواریَ دەبەت.)(فاضل عومەر: 2004: 205)وەك :داچون، داکەفتن، داشکاندن،دارشتن، ... هتد)

(ڕا–): لە بنەڕەتدا واتای (ڕێگە) دەگەیێنێت(ئەڤ پێشگرە بزاڤا کاری بەر ب پێش یان ڕاست و ڕاست دیار دکەت ئانکو هەڤ توخمە دگەلَ پەیڤا(**right**) و ڕەگی(**reht**) ئینگلیزی)(فاضل عومەر:2004: 207)، بۆ نموونە : ڕاهێنان واتای هێنانە سەر ڕێی ڕاست و ڕاگرتن ، وەستا لە سەر ئەو ڕێگایە و... هتد ، کە هاوواتایە لە گەلَ(راه)ی هیندۆ ئێرانی و کاتیَ دەوتریَ(لە ڕاهی خوا) واتە لە ڕێگەی خوا و لە پێناوی خوا. لە هەموو زمانەکاندا تەشەنەکردنی واتا هەیە و فراوان بوونی واتا هەیە[4]، نموونە بۆ ئەم پێشگرە. وەك :

ڕاهێنان، ڕاکەتن، ڕاگرتن، ڕاوەستان، ڕاهێشتن، ڕاخشاندن، ڕاهژیان، ڕاهاتن، ڕاپێچان، ڕاگەهاندن، ڕاهێلان، ... هتد.)

(وەر–): لە بنەڕەتدا واتای گۆڕانی شوێن دەدا،کاتیَ دەوتریَ(وەر + ە ⟵وەرە) گۆڕانی شوێن بەروە نزیکی، وەرگەڕان، وەرسوڕان، وەرگرتن،...هتد.)(هەژار موکریانی :1376 :918)(گەلەك جاران پێشگری (تیَ) دگەلَ ڤیَ پێشگری دهێت .وەك تیَوەردان، تیَ وەرکرن، تیَوەرنا ، ...هتد)(فاضل عومەر:2004: 207) هەرچەندە ئەم پێشگرە لەگەلَ پێشگری(تیَ ، لیَ ، ژیَ) دێت بەلاَم ڕادەی بە کار هاتنی(تیَ) لە ئەوی تر زۆرتر وەك : تێوەردان، تێوەر هاتن، تێوەرپێچان، ...هتد.

نموونە بۆ پێشگری(وەر–)، وەك : وەربادان، وەرئانین، وەرگەریان، وەرگرتن، وەرهاتن، وەر پێچان، وەرگێران، ...هتد.

(ڕوو–):ئەم پێشگرە لە بنەڕەتدا واتای(ڕوو واتە (وجە)/ بەرەو) دەبەخشیَ بۆیە ڕوونیشتن واتای بەرەونیشتن، ڕووچون بەرەو چوون یان بەرەو خوارەوە، بەلاَم هەندیَ جار واتای (بان/سطح) دەبەخشیَ، وەك:ڕووشکاندن، ڕووخشاندن، ڕووپێوان..هتد.)(گیوی موکریانی :1999: 767) (لیَ د پەیڤێن ڕوودان، ڕووکریَ، ڕووکر،... ب تێگەهیَ دێم و پێش هاتیە .)(فاضل عومەر: 2005: 75) ئەم پێشگرە زۆر چالاَك نیە و لەگەلَ چەند کارەك بە کار دێت وەك:ڕووهاتن، ڕووئێخستن، ڕووچون، ڕووکرن، ...هتد .)

(پیَ–): ئەم پێشگرە بە پێشگرێکی نسادە یان لێکدراو ناو دەنرێن و لە بنەڕەتدا ئەم گۆڕانانەی بەسەردا هاتووە، یان لە ئاوێتە بوونی ئەم مۆڕفیمانە دروستبووە:

---

[4] (بۆ زانیای زیادتربڕوانە بوارە واتاییەکان لە نامەی ماستەری (بێخاڵ عەبدوڵلا سەعید:1989 :69)

به + ئەو + کەنین/گەیشتن/کەوتن

به + ی + کەنین/گەیشتن/کەوتن

بــــــێ + کەنین/گەیشتن/کەوتن

پــــــێ + کەنین/گەیشتن/کەوتن(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: 1995: 7)

ئەم پێشگرە((بە زۆری نیشانی بزوتنەوەی ڕوودان بەرەو بەرکارێك رادەگەیەنێ وەك: پێکەنین، پێگەهشتن، پێزانین، پێکەوتن،... هتد.))(ئەورەحمان حاجی مارف:1977: 73)

(تێ–): ئەم پێشگرە وەکو(پێ)پێشگرەك ناسادەیە و لە بنەڕەتدا لە تێکەلبوونی ئەم مورفیمانە دروست بووە:

ده + دارا + فکریم

ده + ی + فکریم

دێ + فکریم

تــــــێ + فکریم (عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: 1995: 40)

واتە لە ((پێربەستا (د) و جێناڤی نەبەرنیاس (ێ) و تێگەهێ (ئەو) دیار دکەت، دچیتە سەر کاران و ناڤێ کاری و هەڤبەندی گیرەکێن دی ژ دبت وەك: تێڤە، تێرا، تێدا)) (فاضل‌عومەر:2005: 60–61) هەروەها واتای(بزوتنەوەی روودان بەرەو شوێنێکی دیار کراو نیشاندەدا وەك: تێگەهشتن، تێگرتن، تێکرن، تێکەفتن، ...هتد.)(ئەورەحمانی حاجی مارف: 1977: 73)

(ژێ–): ئەم پێشگرە تەنیا لە دیالێکتی ژووروودا بەکاردێت کە لە دیالێکتی خوارووودا پێشگری (لێ) بەرانبەری دەوەستێ.وەك: ژێپرسین، ژێکرن، ژێبرن، ژێستاندن، ...هتد.) (ئەورەحمانیحاجی مارف:1977: 73)هەروەها ئەم پێشگرە کە پێشگرێکی ناسادەیە کە لە(پێربەستا(ژ) و جێناوی نەبەرنیاس(ێ) و تێگەهێ(ئەو) دیار دکەت دچیتە سەرکاران وەك: ژێخوارن، ژێدزین، ژێکرن، ژێکێشان، ژێگێران، ژێگرتن، ژێچوون،...هتد.)(فاضل عومەر:2005: 62)

شایانی سەرەنجە ئەم پێشگرانەش(پێدا، تێدا، تێرا، پێك، لێك، تێك، پێڤە، تێڤە، لێڤە، ژێڤە، پێوەر، تێوەر، ڤێرا) بە هەمان شێوە ئەم پێشگرانە ئەم گۆڕانکاریانەیان بە سەردا هاتووە و لە دارشتنی کاری داڕێژراو دا ڕۆل دەگێرن کە بە پێشگری نادسادە لە قەلەم دەدرێن. لە بەر ئەوە کە ئەم پێشگرانە لە ئەنجامی لێکدانی پێشگرەکانی(تێ، پێ، لێ، ژێ) لەگەڵ پاشبەندی (

دا، ڕا، وەر، ڤە، ڤی) دروستبوونە ئەم پێشگرانە لە داڕشتنی کاری داڕێژراو زۆر چالاك نین و سنووری چالاکیان لە چەند ڕەگێکی کار تێناپەڕێت. نموونە:

پێدابرن، پێوەربوون، پیوەرهاتن، ڤێرائینان، پێڤەچوون، تێراکرن، ژێکرن، لێڤەکرن، تێوەردان،...هتد.)

هەروەها ئەو(پۆلانەی کە لە ئەندامێکیان زیاتر هەیە تەنیا یەکیان لە یەك کاتدا دەتوانێن بچنە سەر ڕەگی کارەکە واتە ئەندامەکانی هەر پۆلێك ناتوانن بە هەمان ئەرك و واتا لە کارێکدا دووبارە ببنەوە.)(حاتم ولیا محەمەد :2000 :81) تەنها لە هەندێ جۆری کاردا مۆرفیمی دووبارە کردنەوە و پێشگرێك پێکەوە دەتوانن بچنە سەر ڕەگی کارێك. وەك :لێکڤە کرن، لێڤە کرن، پێڤە چوون، ... هتد.)

ئەو مۆرفیمە نارێزمانیانەی لە هەر دوو زاری سەرەکی کوردیدا ڕۆلی داڕشتنی کاری داڕێژراو دەگێرن لە ڕووی شێوازەوە تا رادەیك وەك یەکن و هەندێکیان تایبەتن بە زارێك و تەنیا جیاوازییان لە ڤاولێك یا کۆنسنانتێکە وەك: هەڵ/هل، وە/ڤە،لێ/ژێ)

1-3-جۆرەکانی کاری داڕێژراو لەڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕ/ تێنەپەڕ)

یەکێ لە تایبەتمەندیەکانی هەرکارێك لە زمانی کوردیدا ئەوەیە(تێنەپەڕ یان تێپەڕ)ە واتە کارەکە بۆ تەواوکردنی واتای ڕستەکە ئەگەر لە توخمێکی سەرەکی تێپەڕی، دەبیت بە تێپەڕ و ئەگەر نە، دەبێت بە تێنەپەڕ. هەندێ کار هەر لە بنجدا تێپەڕ، یان تێنەپەڕن، یان بە هۆی هەندێ مۆرفیم کارە تێنپەڕەکە دەکرێ بە تێپەڕ، لێرە مەبەستمان ئەوکارانەن کە بە هۆی پێشگرەوە کارێکی داڕێژراوی تازە لە ڕووی ژمارەی مۆرفیمەکان دروست دەکەن، کە هەندێ جار کارێك لە تێپەڕەوە دەبێ بە تێنەپەڕ، یان بە پێچەوانەوە، بۆ نموونە(کارێکی وەك (دا) کە تێپەڕە،کاتێ پێشگرێکی وەك(ڕووبـ –) دەچێتە سەر دەبێتە(ڕوویدا) بەمەش دەبێتە کارێکی تێنەپەڕ، بەڵام ئەمە هەموو جارێ مەرج نیە .)(حاتەم ولیا محەمەد: 2000: 71)

ڕێزمانووسان لە سێ ڕوانگەوە بۆ بابەتەکە چوون، نوری عەلی ئەمین لە(ڕوانگەی سینتاکسیەوە بۆ بابەتەکەدا چووە، وریا عومەر ئەمین لە ڕوانگەی واتاییەوە و محەمەد ئەمین هەورامی هەردوو ئاستیان تێکەڵاوکردووە.(یوسف شەریف سەعید: 1998: 26)کە لە سەر تێڕوانین و لێکدانەوەی کارەکانی پێشوو دەتوانین لە ڕووی کاریگەریەوە دوو جۆر کاری داڕێژراو دەستنیشان بکەین :–

1. کاری داڕێژراوی تێنەپەڕ.
2. کاری داڕێژراوی تێپەڕ.

1-3-1-کاری داڕێژراوی تێنەپەڕ: ئەو کارەیە کە تەنیا پێویستی بە توخمێکی سەرەکی هەیە بۆ ئەوەی واتاییێکی تەواو لە ڕستەدا بگەیەنێت.[ئەگەر ئەم پێویستیە خۆی بە خواست و ئارەزوی خۆی کارەکە ئەنجام بدا، بەو کارە ئەوترێ (تێنەپەڕی بکەری] (عەبدوڵڵا حوسێن ڕەسول :1995: 132) واتە ئەو توخمەی ڕەگی کارەکە بەرێوە دەبا و بکەرە وەك: ڕابووین، پێڕاگەهشتن، ڕاهاتم، ڤەهسین، ڕاوەستیان.((بەڵام ئەگەر پێویستیەکە کارەکەی بە خواست و ئارەزووی خۆی ئەنجام نەدابێ و بە سەریدا هاتبێ بەو کارە ئەوترێ (تێنەپەڕی بەرکاری.))(عەبدوڵڵا حوسێن ڕەسول :1995: 133)

بۆ نموونە، وەك: هلچوون، لێهاتن، ژێچوو، پێبوو، ... هتد.

هەندی کار لە بنجدا تێنەپەڕن کە لەگەڵ مۆرفیمە نارێزمانیەکان(پێشگر) بە کاردێن و واتایەکەیان دەگۆڕێت بەڵام هەر وەك تێنەپەڕ دەمێننەوە. وەك :

- بوو← ڕابوو، هڵبوو، پێبوو.
- هات ← ڕاهات، لێهات.
- گەهشت ← پێگەهشت، تێگەهشت، پێڕاگەهشت.

پێویستە تێبینی ئەوە بدەین لە دیالێکتی ژووروودا لەگەڵ کاری تێنەپەڕدا دەستەی ڕاناوی جودای(ئەز، تو، ئەو، ئەم، هوون، ئەو)دەوری توخمی سەرەکی دەگێڕن و لەگەڵ کاردا ڕێکدەکەون واتە کارەکە ڕاناوێکی لکاو سەر بە بکەر وەردەگریت .

وەك ڕاستییەکی زمانیکوردیکاری داڕێژراوی تێنەپەڕ ئاسایی بەرکار وەرناگریت؛ چونکە پێویستی پێ نیە و لە ڕووی وەرگرتنی بەرکاری ناڕاستەوخۆ بە پێ پێویستی شوین و جۆری بەکارهێنانەکەی دەتوانین بەرکارینا‌ڕاستەوخۆ هەلبژێرێ، یان هەر وەرینەگرێ و لە دیالێکتی ژووروودا بۆ ئەم مەبەستە تەنیا دەستەی ڕاناوی جودای(من، تە، وی/وێ، مە، هەوە، ئەو) ئەم ڕۆلە دەگێڕن.ئەم((بەرکارە ناڕاستەوخۆیە بە زۆری لە نێزیك کارەکەوە دێت.))(مەحمود فەتحۆڵلا ئەحمەد:1988: 119) وەك :

- خەلك ژێك ڤەرەڤیان.
- گلوپ پێبوو.
- ئەز ژ بەر وی ڕابووم .
- ئەو ژ بەر تە هاتەڤە .
- ئاگرهڵبوو.

له دیالێکتی ژووروودا هەندێ جارکاری تێنەپەڕ بە دوو شێوە دەردەکەوێت کە ڕەنگە لە شێوازێك هەردوو بەکار بێن یان یەکێك لەو شێوانە. هەروەها ئەم جۆرە کارانە کاتێك کە لە گەل پێشگری ناڕێزمانی دێن هەر بە تێنەپەڕی دەمیننەوە و بە هۆی مۆرفیمی تێپەڕاندن دەبن بە تێپەڕ وەك :

ڤە(ڕەڤین، ڕەڤیان) ←ڤەڕەڤاندن (لە دەڤەری دهوك هەردووکیان بە کار دیێت) نموونە:

- خەلك ژێك ڤەڕەڤیان.(تێنەپەڕ)
- تە خەمێن من ڤەڕەڤاندن.(تێپەڕ)

ڕا(وەستین، وەستیان)← ڕاوەستاندن(لە دەڤەری دهوك تەنیا ڕاوەستیان بە کار دیێت) نموونە:

- ئەز ڕاوەستیام.(تێنەپەڕ)
- ئەوی ئەز سەر پێیا ڕاوەستاندم. (تێپەڕ)

هل(وەشین، وەشیان)← هلوەشاندن(لە دەڤەری دهوك هەر دووکیان بە کار دیێت) نموونە:

- پەیمان هلوەشیا.(تێنەپەڕ)
- ئەو پەیمانا خۆ هلوەشاند.(تێپەڕ)

1-3-2-کاری داڕێژراوی تێپەڕ:(ئەو کارەیە کە دوو پێویستی سەرەکی ئەوێ یەکێکیان بە خواستی خۆی کارەکە ئەکا، پێی ئەوترێ بکەر،دوەمیان ە خواست و ئارەزوی نیە و یەکەمەکە کارەکەی بەسەردا ئەهێنێ، پێی ئەوترێ بەرکار)(عەبدوڵلاحوسێن ڕەسول:1995: 132) وەك:

- ڕاکرن، ڕاگرت، هڵکرن، هڵگرت،... هتد .

کەواتە لە ڕستەدا پتر لە دوو بۆشایی پڕبکاتەوە و بەکارێکی دوو لایەنی دادەنرێ، بە گشتی کاری تێپەڕ و بە تایبەتی لە کاری داڕێژراوی تێپەڕ بە ئاسایی بەرکاری ڕاستەوخۆ وەردەگرێت.وەك :

- من کتێب ڕاکر.
- ئەوی ئاگر هڵکر.
- من جلك ڕائێخستن.

له دیالێکتی ژووروودا کاتی ڕوودانی کارەکە دەوری سەرەکی دەگێریت بۆ وەرگرتنی بکەر و بەکار، واتە لە کاتی (ئێستا و داهاتوو)دا بکەر و کار ڕێکدەکەون و ڕاناوێکی لکاو سەر بە هەمان کەس و ژمارەی بکەر، بە کارەکە دەلکێت، بەڵام لە کاتی ڕابوردوودا بەرکار و کار ڕێکدەکەون وکارەکە ڕاناوێکیلکاو سەر بە هەمان کەس وژمارەی بەرکاریوەردەگرێت،

هەروەها دەستەی ڕاناوی جودای(من، تە، وی/ویَ، مە، هەوە، ئەو) لە ڕابوردووی تێپەڕدا دەوری بکەری دەگێرێن.وەك:

- ئەزا شولا دکەم.(ئێستای بەردەوام/تێپەڕ)
- تو دیَ چانتا ڕاکەی.(داهاتوو/تێپەڕ)
- من هوون دیتـــن.(ڕابوردوو/تێپەڕ)

دەکریَ هەندیَ کاری داڕێژراو تێپنەپەڕ بە هۆی ئامرازێك بکرێن بە تێپەڕکە پێی دەڵێن ئامرازی تێپپەڕاندن، ئەم مۆڕفیمە لە لایەن ڕێزماننووسانی کورد و بیانیەوە هەر جارێك ئامرازێکیان بۆ تێپەڕاندن دیاریکردووە. بەڵام هەموویان لە سنوری (–اندن) دەرناچن بۆ نموونە مەکنزی[5]مۆڕفیمی(ان) بۆ دەمی بوری و (ین) بۆ دەمیَ نەبوری دانراوە، عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول[6] تەنیا مۆڕفیمی (ن) بە مۆڕفیمی تێپەڕاندن لە زمانی کوردی دادەنێت. بە رای ئێمەش لە چاوگی(ئەلفی) تەنیا مۆڕفیمی (ن) ئەم ڕۆلە دەگێریت و لە چاوگەکانی تر (ان) ئەم ئەرکە دەگێریت، بەڵام ئەمەش واتای ئەوە نادات کە هەموو کارێکی تێنەپەڕ دەکریَ بەم مۆڕفیمانەوە بکەین بە تێپەڕ؛ چونکە تێپەڕی هاوواتا بەرامبەریان هەیە. وەك:

- چون ← برن.
- هاتن ← ئینان.
- کەتن ← ئێخستن
- بوون ← کرن

---

[5] (مەکنزی: 1961 :195)

[6] (عەبدوللا حوسێن ڕەسول :1995: 24)

4-1- هێز لە کاری دارێژراودا:

هێز یەکێکە لە مۆرفیمە ناکەرتیەکان کە گرنگییەکی تایبەتی لە لایەن توێژینە زمانیەکاندا هەیە و((کۆمەڵێك ئەرکی زمانەوانی هەیە کە ڕێزمانی نین یاخۆد ئاماژەیین(دلالیه))(عصام نورالدین : 1992 :114)کەواتە دەچێتە ژێر مەبەستەکانی دەربڕینی قسەکەر و بە شێوەیەکی بەهێز یا خود بێ هێز پێویستی بە وزە و کاری ماسوولکەیی هەیە، بەم پێیە دەتوانین بڵێین هێز ((گۆڕانکاریەکی تەوژمی دەنگە ئەخرێتە سەر دوا بزوێنی ئەو مۆڕفیمەی مەبەستمانە.))(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول:1995: 91-92)

هەروەها هێز لای زمانەوانە بریتیە لە((بەرزی دەنگی هەندێ بڕگەی وشەیێك ئەگەر بەراود بکرێ لەگەڵ بڕگەکانیتر)) (یوسف شەریف سەعید: 1998: 18)کەواتە هۆی دروست بوونی هێز، وزەیەکە کە لە سەر دەنگێك((بە زۆری دەسەڵات بە سەر بزوێنەکان زۆرترە بۆ بەرزکردنەوە و نزم کردنەوە وکورت و درێژی و دەسکاری دەنگەکە.))(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول:1995: 91) کە قسەکەر خۆی دەیداتێ ئینجا دەبێتە هۆی دیار بوونی ڕێژەی دەنگەکە یا خۆد بڕگەکە بە بەراوردکردن لە گەڵ بڕگەکانی دەوروبەردا.

لە کۆی ئەو چوار هێزەی کە زمانەوانەکان لە زۆربەی زمانەکانیتردا بڕیاریان لە سەر بوونی داوە، لە زمانی کوردیدا سێ هێزی(سەرەکی، ناسەرەکی و هێزی ئاسایی)هەیە و ئەوەی ڕۆڵیگرنگ دەبینێت بۆ داکۆکیکردن لە سەر واتا بە زۆری هێزی سەرەکییە.)(192: M.M.Fattah :1980)کە دەکەوێتە سەر تەنیا یەك بڕگەی وشە بەو مەرجەی وشەکە دابڕاو بێت، جا ئەو بڕگەیە لە سەرەتا، یا لە ناوەڕاست، یان لە کوتایی وشە بێت،کە((ئەم جێگۆڕکێیەش وای لە زمانی کوردی کردووە کە بچێتە ناو کۆمەڵەی هێزی ئازاد.))(یوسف شەریف سەعید: 1998: 59) لەو زمانانەی کە هێزدارن و لە کۆمەڵەی هێزی ئازادن،(هێزی سەرەکی لە سەر هەمان بڕگە نامێنێت کاتێ وشەکە لە سادەیی دەبێتە دارێژراو یان لێکدراو یان گەردان بکرێ بۆ نموونە لە زمانی ئینگلیزیدا کە سەر بە کومەلەی ئازادە ئەم دیاردەیە بەدیدە دەکەوێت[7].(محەمەد عەلی خولی: 1987: 161)

---

[7] **Po : Politics**
li : political
ti : politian

لەمەدا دەردەکەوێ کە هێز لە ئاستی وشە سازیدا بە زۆری ئەرکی دەستنیشانکردنی وشە لە روی ڕێزمانیەوە دەگرێتە ئەستۆی خۆی، تەنانەت هەندێ جارگۆڕینی شوێنی هێزە هەندێ لەم کارانە لە ناوەکانیان جیا دەکاتەوە .وەك:

ڤە/ژیـ□ن **ve/ji'n** (ناو)   هەڵـ/کە/فـ□ت **hel/ke/fi't** (ناو)

ڤە□/ژین **ve'/jin** (کار)   هە□لـ/کە/فت **he'l/ke/fit** (کار)

هێزی ڕستە جێگۆرە و قسەکەری زمانەکە بۆ داکۆکی کردن لە سەر ئەو واتایە کە مەبەستیەتی هێز دەخاتە سەر بڕگەی ئەو وشەیەی لە ڕستەداکە مەبەستەکەی لە سەر بەندە. لە گوشە نیگای پۆلین کاری هێمایی(**Typologica**[8])زمانەوە بە گوێرەی هێز، زمانی کوردی نە زمانێکی هێز جێگیرە و نە زمانێکی هێز ئازادەیشە، زمانێکە کە ئازادی هێزی دیاری کراوە و سنووردارە و ناوچەیەکی تایبەت بە هێزی هەیە کە دەکەوێتە سێ بڕگەی دوایی‌یەکانی وشە، برگەی دوایی، بەرەی پێشدوایی، برگەی پێش پێشدوایی(193:1980: M.M.Fattah) کەواتە ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە هێز لە زمانی کوردیدا ملکەچی هیچ جۆرە کۆتێك نیە و بە پێچەوانەی شۆێنی دابەش بونی (هێز) بابەتێکی سیستەمی یە و پێشبینی دەکرێت.) (یوسف شەریف سەعید: 1998: 59)

بۆ دیارکردنی شوێنی هێز لە سەر وشەکانی زمانێك پێویستە راستی‌یە ڕێزمانیەکانی لە بەرچاو بگرین ئەمەش لە جیاکردنەوەی وشەی سادەیە، داڕێژراو، یان لێکدارو ئەنجام دەدرێ، ئەمە لە لایەك و لەلایەکی‌تر چونکە؛((دابەش بوونی هێز پێوەندی بە زانیاری نوێ هەیە و هەر کەرەسەیەکی رستە زانیاری نوێ بدات بە گوێگێر یا خوێنەر ئەو کەرەسەیە دەرکەوتوتر دەوەستێ و هێزی سەرەکی وەردەگرێ.))(محەمەد مەعرووف فەتتاح:1989: 48)لە وشە داڕێژراوەکاندا جێگای هێزی سەرەکی دەگۆڕیت و ئەمەش دەمینێتەوە سەر سروشتی ئەو گیرەکانە پێیەوە دەلکێن. هەندێ کاری داڕێژراو کاتێك کە گیرەکە ناڕێزمانیانە دەخرێتە سەر واتایەکی نوێ دەداتە دەستەوە ئەمە لە لایەك، لایەکی تر هەندێ لەم گیرەکانە هێزی سەرەکی لە کاردا بۆ لای‌خۆ ڕادەکێشن بەم پێیە گیرەکەکە هێزی سەرەکی وەردەگرێت.(بە شێوەیەکی گشتی ئەو گیرەکانەی بە بچوکترین ڕستەی سادەوە دەلکێن گیرەکی هێزڕاکێشن، بە تایبەتی پێشگرەکان.بۆ نموونە:

---

[8] پۆلین کاری هێمایی ئەو توێژینانەن کە هەول دەدەن لێکولینەوە لە هەموو زمانەکان ئەنجام بدات و لایەنە لێکچوونەکان لە ئاستی مۆرفۆلوژی و سینتاکسیدا دیار بکات .(ابراهیم چگنی:1382: 463)

- تێـ□ /کە/وت.
- دا□/مەز/رێ.
- دا/نە□/مەز/رێی.
- بنـ/ڤە□.
- هشـ/بە□.)(عەبدولوەهاب خالید موسا:**2007**: **55**)

بەواتایەکیتر جێگای هێزی سەرەکی لە کاردا بابەتێکی جیایە چونکە؛ لە زمانی کوردیدا (ڕۆنانی کات و ئەسپێکت و روخسار لە لایەك و لە لایەکیتر پێشگریش تێکەڵ دەبیت و لەوانەیە پێشگرێکە، هێز وەرگریش بێت،کەواتە لە کاری دارێژراودا هەلکەوتی هێزی سەرەکی دەگورێ و بە پێی سروشتی گیرەکەکان و تەرتیبی ڕیزبوونیان لە کارەکە، شوێنی هێز تا ڕادەیەك جێگۆڕکێ دەبێت.)(188 : 1980 : M.M.Fattah) وەك:

- هلـ□/گرت **hi'l/girt**
- دا□/گرت **da'/girt**
- را□د/بم **ra'd/bim**

هەروەها (ئەگەر دوو مۆرفیمی هێز وەرگر یان پتر لە دوای یەك بێن کێشە بە سوودی دوا مۆرفیمی هێز وەرگر دەبڕێتەوە. وەك :

- تێـ□/گە/هشـ/تم.
- تێـ/نە□/گە/هشـ/تم .

ئەگەر هیچ گیرەکێکی هێز وەرگری لەگەڵدا نەبێت، دوا برگەی ڕەگی کارەکە هێز بۆ لای خۆ ڕادکێشێت.)(184 : 1980 : M.M.Fattah)وەك:

– ها□/تن .
– د□/هێن .

لە ڕێژەی نەرێدا هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر مۆرفیمی نەرێ؛ چونکە ئەم پێشگرانە لەکوردیدا هێزی سەرەکی بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن لە بەر ئەوەی هەڵوێستی قسەکەر بەرامبەر هەموو ڕستەکە دەدرکێنن. وەك:

نا□/خۆم، نە□/خۆی، ... هتد .

ئەوکارە دارێژراوانە کە یەکێك لەم گیرەکانە بەشداری لە ڕۆنانیان دەکەن بە گشتی هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر برگەی یەکەم واتە دەکەوێتە سەر یەکێ لەمانە(پێ، تێ، لێ،ژێ) وەك:

- پێـ□/دان
- ژێـ□/بوو
- تێـ□/کرن
- لێـ□/برن

هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەم گیرەکانە لە بنجدا لە ڕۆنانێکی وەك خوارەوە پێکهاتوونە:

پێ ← بە + ئەو

تێ ← دە + ئەو

لێ ← لە + ئەو

ژێ ← ژ + ئەو

((لە هەموو بارێك دا ئەو بەرناوانە لە شوێنی بەرکارێکی دەنەکەوتوو بەکار هاتوون کە لەوانەیە کەس یا شت بێت، ئەمەش وای کردووە کە ئەم بەرناوانە هێزی سەرەکی وەربگرن بۆ ئەوەی مەبەست و هەڵوێستی قسەکەر نیشانبدات.)) (یوسف شەریف سەعید: 1998: 61)

1-5-کاری داڕێژراو و نادیاری :

نادیاری تەنیا لە کاری تێپەڕ ڕۆدەنرێت؛ چونکە کاری تێپەڕ دوو دەستەواژەی ناوی تێدایە ئەویش بکەر و بەرکارە، بە واتایەکیتر بەرکار وەردەگرێت. دیاردەی نادیاری، یان ڕستەی بکەرنەدیار لە هەر دوو دیالێکتی سەرەکی کوردیدا هەیە، بەڵام چۆنیەتی داڕشتنی ئەم دیاردەیە لە هەر دوو دیالێکتەدا لە ڕووی ڕۆنانەوە جیاوازە،کەچی لە ڕووی مەبەستەوە یەك مەبەست دەگەیێنێت کە قسەکەر یا نووسەر بکەرەکە ناناسێت، یان حەزناکەت بناسرێ، یان ئەوەندە گرنگ نیە.

لە دیالێکتی ژووروودا نادیاری بە واتای (گۆرینی کارەکێ بکەر دیار بۆ بکەر نادیار ب هاریکاریا مۆرفیمەکا سەربەخۆ یا فەرهەنگی یا واتادار، ژ کارەکێ تێپەڕ دهێتە دروستکرن، چاوگێ(هاتن) دکەڤیتە بەراهیکا کارێ سەرەکییێ تێپەڕ وکارێ سەرەکی هەمیگاڤا بشیوێ چاوگ دەردکەڤیت.)(سلێمان ئیسماعیل رەجەب:2006: 98)کە ئەم چاوگە، نیشانەی بکەرنادیار دەژمێردرێت، کاری(هات) بە هۆی ئامرازی(ـە)بە چاوگەکە کە لە بنەرەتدا کاری سەرەکی ڕستەی بکەردیارە دێتە پەیوەندکردن، لە ڕێزمانی نوێ دا بەم(ـە)دەڵێن(اینترفیکس)واتە مۆرفیمی بەستنە.(ماموستا سادق بەهائەددین ڕای وایە کە بۆ داڕشتنی بکەرنادیار کارێکی

یاریدەدەر وەك: (هاتن، دان، تێ، دێهێ، تێتە، دێ هێتە، ...هتد.)لە پێش چاوگدا دەنرێت.)(سادق بەهائەددین ئامێدی:**1987**: **310-315**) هەموو ئەم کارانە شێوەی گەردانکردنی کاری یاریدەدەری(هاتن)ن کە بە پێی کات و ڕێژە و کەس و ژمارەی بەرکار گەردانکراون.

لە داڕشتنی ڕێژەی بکەرنادیاری لە دیالێکتی ژووروودا دەردەکەوێت کە ئەمە((یەکێکە لە تایبەتییە گرنگەکانی ڕێزمانی ئەم دیالێکتە و تاڕادەیەکیش دیالێکتی ژووروودا لە خواروو لە ڕووی تایبەتی ڕێزمانیەوە جیا دەکاتەوە.))(حاتەم ولیا محەمەد:**2000**: **24**)واتە لە دیالێکتی ناوەڕاستدا کاری بکەرنادیار کارێکی داڕێژراوە چونکە پێکهاتەکانیان هەموویان مۆڕفیمی بەندن.وەك :

- کوژرا **Ø** / دەکوژرێ **Ø**

بەڵام لە دیالێکتی ژووروودا[9]جیاوازە ئەگەر تەماشەی شێوەی داڕشتنی بکەر نادیار بکەین بۆمان دەردەکەوێت کە :

کارێکی گەردانکراو + ە + چاوگ + ێ

هـــات + ە + کوشتن + ێ

دێ + هیـــت + ە + کوشتن + ێ

واتەکاری بکەر نادیار لە کاری داریژراوی(هات)و چاوگێك پێکدێت کە بە هۆی ئامرازی (ــە) پێکەوە دیتە بەستن، دەستە واژەی کاری نادیار دروست دەکەن. واتە ئەم چاوگە، بە نیشانەی بکەرنادیار دادەنرێت، کاری(هات) بە هۆی ئامرازی(ـە) بە چاوگەکە کە لە بنەڕەتدا کاریسەرەکی ڕستەی بکەردیارە دیتە پەیوەندکردن و کارێکی لێکدراو دروستدەکەن.((هەمو کارێکی بکەرنادیار لە دیالێکتی ژووروودا کارێکی لێکدراوە و ناتوانین نادیاری بە مۆڕفیمێکی پێك هێنی کاری داڕێژراو بژمێرین، خۆ ئەگەر نادیاری بە مۆڕفیمێکی پێك هێنی کاری داڕێژراو لە دیالێکتی ژووروودا بژمێرین ئەوا لە سێ مۆڕفیم زۆرتر دەتوانین لە پێش ڕەگی کارێکی داڕێژراوەو بێن))(حاتەم ولیا محەمەد :**2000**: **74**) بۆ نموونە :

نە + د + هات + ن + ە + ڕا + کر+ ن (ێ) ⟵ نەدهاتنە ڕاکرنێ .

---

[9] (ماموستا فەریدون عەبدول ئەم جۆرە بکەر نادیارە بە بکەرنادیاری درێژ لە قەلەم دەدات)(**1988**: **115**)

کردەی نادیاری دوو ئەرکی هەیە((ئەرکی یەکەم،کردن بە نادیاری و ئەرکی دووەم: دەربرینی توانای؛کە ئەم دیاردەیە بە تایبەتی لە ڕستەر (نەرێ) دا دەردەکەوێ .))(فەرەیدون عەبدول محەمەد:**1988**: **110**) وەك :

– ئەڤ ئاڤە ناهێتە ڤەخارن .

– ئەڤ شولە ناهێتە ڤەشارتن .

هەر وەك پێشتر ئاماژەمان دا نادیاری لە کارێکی تێپەڕ ڕوودەنرێت، ئەگەر تەماشەی ئەم نموونانە بکەین:

– ڤەمرین ⟵ ڤەمراندن⟵ هاتە ڤەمراندن .

– تێگەهشتن ⟵ تێگەهاندن ⟵ هاتە تێگەهاندن .

– ئاگر ڤەمری .   *ئاگر هاتە ڤەمرین.   ئاگر هاتە ڤەمراندن .

– ئەز تێگەهشتم.   * ئەز هاتمە تێگەهشتن.   ئەز هاتمە تێگەهاندن .

دەبنین نە کارەکە و نە ڕستەکە ناکرێن بە نادیار تەنانەت ئەو کاتە دەبێتە نادیار کە پێشتر کارەکە بە هۆی مۆرفیمی تێپەڕاندن ببێتە تێپەڕ ئینجا دەکرێ بە نادیاری.کە بەم جورە کارانە دەڵێن (کوزەتیف[10]).

((بەڵام هەندێ دەنگی سروشتی هەن، کە بە هۆی(–اندن) ەوە دەبن بە چاوگ و کاری تێپەڕ نین. ئەم جۆرانە نە کارەکانیان و نە ڕستەکانیشیان ناکرێن بە نادیار. بۆ نموونە:

– گورگی لووراند.   * گورگ هاتە لووراندن.

– گورگ دلوورینیت.   * گورگ دهێتە لووراندن.))(فەرەیدون عەبدول محەمەد : **1988**: **115**)

[10] -مەبەست لە کوزەتیف دەربرینی هۆکاریە بە هۆی (–اندن)ەوە یان مەبەستمان سەپاندنی کارە بە سەر کەسێکیتر دا.)(فەرەیدون عەبدول محەمەد: **1988**: **68**)

بۆ زیادتر ڕوونکردن و دیارکردنی ڕۆنانی کاری بکەر نادیار لە دیالێکتی ژووروودا تەماشەی خشتەی ژێرەوە دەکەین:-

دەم	ڕێژە	شێوە	بکەر نادیار
ڕابردوو	ڕاگەیاندن	سادە	(هات/هاتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
		بەردەوام	(دهات/دهاتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
		تەواو	(هاتیە) ڕاکرن/ڕاکرنێ
		دویر	(هاتبوو)ڕاکرن/ڕاکرنێ
	مەرجی	سادە	(هاتبا)ڕاکرن/ڕاکرنێ
		تەواو	(هاتبت/هاتبتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
ئێستا	ڕاگەیاندن	سادە	(دهێت/دهێتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
		بەردەوام	ئەوێ(دهێت/دهێتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
داهاتوو	ڕاگەیاندن	داهاتی	دێ (هێت/هێتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
	مەرجی	مەرجی	(بهێت/بهێتە)ڕاکرن/ڕاکرنێ
	فەرمان	فەرمان	نی یە[11]

[11] چونکە لە کاتی فەرماندان کەسێك فەرمانێك بە کەسیتر دەدەات کەواتە پێویستە بکەری ڕستەکە دیار و حازر بێت هەتا کو کاری فەرماندان ئەنجام بکرێ.

کارەکیتری نادیاری لە دیالێکتی ژووروودا هەیە کە پێی دەڵێن بکەر نادیاری هۆیی. لەم جۆرەدا سوود لە دوو ڕستەی بکەردیار وەردەگرن؛ چونکە ڕستەی بکەرنادیاری هۆیی دوو بکەر وەردەگرێت یەك بزرە (نادیارە) و بکەری دووەم دەبێتە هۆ بۆ ئەنجامدانی کارەکە .

وەك : ئازادی گوتە هوستای .   هوستای خانی ئاڤا کر .

کاری ڕستەی یەکەم دەکرێ تێپەڕ یان تێنەپەڕ بێت؛ چونکە ئێمە تەنیا پێویستمان بە بکەرەکەیە، بەڵام رستەی دووەم پێویستە کاری ڕستەکە تێپەڕ بیت؛ چونکە سود لە بەرکاری ڕستەکە وەردەگرین .وەك:

- ئازادی خانی دا ئاڤا کرن .

هەندێ ئەم جۆرە کارە بە بکەر نادیار دانانێن، بەڵکو بە شێوەیەکی کوزەتیڤ لە قەڵەم دەدەن کە بە هۆی زیادەکەوە پێشگر یا پاشگرەوە دروست دەبێت کە دەخرێتە پێش یا دوای کارەکەوە(حاتم ولیا محەمەد :2000: 25) بەڵام بە رای ئێمە ئەمە جۆرێکە لە نادیاری چونکە بکەری سەرەکی رستەکە دیار نییە ئەوجا لە بە ر هەر هۆیەك بێت.

لەم جۆرەی بکەر نادیاردا، کاری (دا) دەبێتە یاریدەدەر و لە گەڵ کاری سەرەکی ڕستەی بکەردیار کە بووتەوە بە چاووگ، دێتە گەردانکردن.(بائیز عومەر ئەحمەد ،وانەی ماستەر: 2006–2007)

بەم پێیە بۆمان ڕوون دەبێتەوە لە دیالێکتی ژووروودا بۆ هەر دوو جۆری بکەرنادیاری سوود لە کارێکی یاریدەدەر وەردەگرێت، کە ئەمانەش لە شێوەی مۆرفیمێکدا دەکەونە پێش ڕەگی کارەکەوە و کارە سەرەکیەکە کە بووتە چاوگ، هەموو خاسیەتە سەرەکیەکانی دەداتە کارە یاریدەدەرەکە.

1-6-مۆرفیمە کەسیەکان و کاری داڕێژراو:

کار کە بنەمای سەرەکی ڕستەیە و (ڕستە بریتیە لە ڕەگیکار و پێویستیەکانی ، یەکێ لە پێویستیە سەرەکیەکانی کاریش بکەر یان بەرکار یان هەردویانە بە پێی جۆری کارەکە. بکەر و بەرکاریش زۆر جار بە ڕاناو دەست نیشان ئەکرێن)(عەبدوڵڵا حوسێن ڕەسول:**1995**: **186**) ئەمە لە لایەك و لایەکیتر هەر کارێك لە زمانی کوردی لە سێ مۆڕفیم کەمتر پێك نایێت، کە بریتین لە ڕەگی کار و مۆڕفیمی کات و ڕاناویلکاو. هەبوونی ڕاناویلکاو بۆ دەربڕینی کەس و ژمارەی بکەر یان بەرکار لەگەڵ کاردا بەکار دێت.

ئەگەرچی جێگیرکردنی بکەر و بەرکار بە ڕاناویلکاو تایبەتیەکی خوارووە و لە ژووروودا کەمترە؛ لێرەدا مەبەستمان لە مۆڕفیمە کەسیەکان، ڕاناوی لکاوە ئەو ڕاناوانەی کە لەگەڵ

کاردا چەمکی کەس و ژمارە(تاك،کۆ) نیشان دەدن بۆ نموونە لە دیالێکتی ژووروودا کاتێك کە کاری ڕستە ڕابوردووی و تێپەڕ بیت، دەستەی ڕاناوی جودای(من ، تە ، ئە(وی/وێ)... .)ە دەردەکەوێت و کارەکە ڕاناوێکی لکاوی سەر بە هەمان کەس و ژمارەی بەرکار وەردەگرێ.وەك:

– من ئاڤ ڤــەخـــوار Ø .   – من دەر و پەنجـەر ڤەکرن .

ڕاناوە کەسیەکان لە دیالێکتی ژووروودا لە دوو دەستەی ڕاناوی جودا و یەك دەستەی ڕاناوی لکاو پێك دێن. کە لەم خشتەیە پێشان دەدەین :–

ژمارە	کـــــە س	دەستەی ڕێکە وتن(1)		دەستەیخاوەنی(2)
		ڕاناوی سەربەخۆ	ڕاناوی لکاو	ڕاناوی سەربەخۆ
تاك	کەسی یەکەم(قسەکەر)	ئەز	م	من
	کەسیدووەم(قسەبۆکراو)	تو	ی	تە
	کەسیسێیەم (قسەلێکراو)	ئەو	Ø	(ئە)و(ی–ێ)
کۆ	کەسی یەکەم(قسەکەر)	ئەم	(یـ)ن[12]	مە
	کەسیدووەم(قسەبۆکراو)	هوون	ن	(هە)وە
	کەسیسێیەم (قسەلێکراو)	ئەو	ن	ئەو

هەردوو دەستەی ڕاناوە کەسیەکان لە ڕستەدا دەوری بکەر و بەرکار دەبینن، بەڵام (چۆنیەتی ریککەوتنیان لە گەڵ کاری رستە بەندە بە :

1. جۆری کارەکە لە ڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕ و تێنەپەڕ)
2. کاتی ڕوودانی کارەکە (ڕابوردوو ، ئێستا ، داهاتوو)(ڤیان سلێمان حاجی: 2001: 61)

[12] (لە دەڤەری دهوك سێمێل بۆ کەسی یەکەمی کۆ تەنیا ڕاناوی لکاوی (ن) بە کار دێت.)

ڕاناویلکاو لەکوردیدا وەکو مۆرفیمێکی بەند مامەلەی لەگەڵدا دەکرێت چونکە قەوارەیەك سەربەخۆی واتایی نیە و تا بە وشەی زمانەکەوە نەلکێت واتایەکە لێك نادرێتەوە. بەگشتی ئێمەش گرنگی دەدەین بەو ڕاناوە کەسیەکان لەگەڵ کاری داڕێژراو بە کاردێن و بە ڕاناویلکاو، یان ڕاناوی ڕێککەوتن ناسراون، ڕاناوا ڕێککەوتنێ ئەرکێ بکەری دگەل کارێ ڕابردوویێ تێنەپەڕدا دبینن .(بەدرخان سندی:1983 :137) و کارەکە ڕاناوێکی لکاو سەر بە هەمان کەس و ژمارەی، بکەر وەردەگرێت و دەبێتە هۆی دروستی ڕێزمانی. وەك :

- تو من دبینـــی.
- ئەز دێ تە ژ خەوێ ڕاکەم.
- هوون دەرگەهی دائێخـــن.

هەندێ جار ڕاناوی جودای (من)کورت دەکرێتەوە و دەبیتە (م ڕاکر، م بر) وەك ئەوەیە کە ڕاناوەکە لە جیاتی ئەوەی کە بە کۆتایی ڕەگەکەوە بلکێت دێتە پێش ڕەگەکەوە.

ڕاناوەکانی دەستەی یەکەم(ڕێککەوتن)لەگەڵ کاری ڕانەبوردووی تێپەڕ و تێنەپەڕ بە هەموو ڕێژەکانیانەوە دەوری بکەری دەبینن و لە ڕووی کەس و ژمارەوە لەگەڵدا ڕێکدەکەون. وەك:

- ئەز ئاڤێ ڤەدخوم .

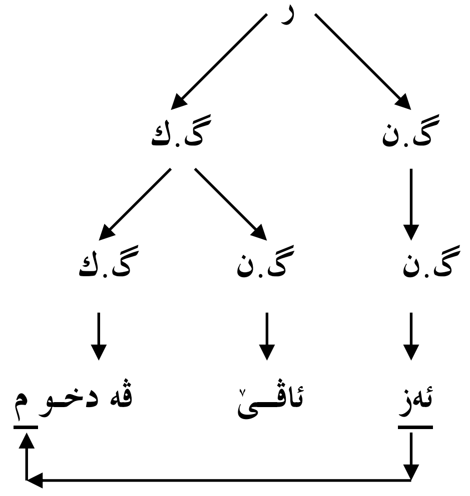

- تو کتێبا دێ راکەی .

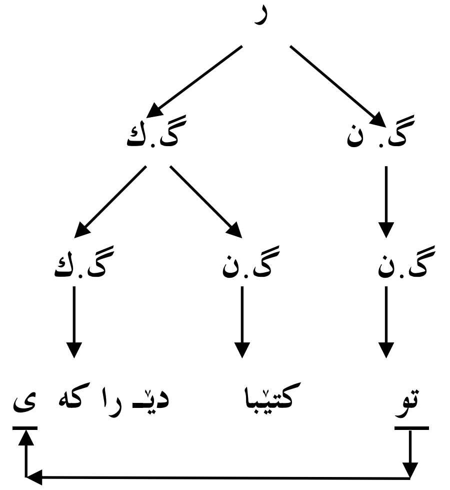

هەروەوەها ئەگەر(فریێزی بکەریەکە لە سەرەیەك(ڕاناوێك)زیادتر پێك هاتبێت، لەم بوارەدا ڕاناوەلکاوەکەی کار بریتی دەبێ لە ڕاناوی‌لکاوی ئاشناترین سەرە لە بواری کۆدا، واتە ئاشناترین سەرە دەبێتە وشەی بەدەستەلات و سیمای کەسی خۆی سەر کارەکەدا دەسەپێنێت.

ڤیان حاجی سلێمان :2001: 62)وەك:

- ئەز و شرین تێگەهەشتین .
- تو و نەوزاد دگەل من ڕاوەستابوون.

کاتێك کە کاری دارێژراوی ڕستە، ڕابوردووی تێپەڕ بێت ڕاناوی جودای کۆمەڵەی دووەم دەوری بکەر دەبینێ و کارەکەش ڕاناوێکی‌لکاو سەر بە هەمان کەس و ژمارەی بەرکار وەردەگرێت. هەندێ لە زمانەوانان وایان لە قەڵەم داوە کە لەگەڵ ئەم جورە کارە ڕاناوی لکاو دەرناکەوێ(لە دیالێکتی ژووروودا فەرمان لە هەموو حاڵەتێکا ڕاناوی‌لکاو لەگەڵا دەرئەکەوێ ...،بەڵام لەبەر ئەوەی سەر بەو سیستەمە زمانانەیە کە بە(ئێرگەتیڤ/[13] Ergative) ناو ئەبرین دەرکەوتن و دەرنەکەوتنی بەرکار دەور ئەگێرێ لە دەرکەوتن و دەرنەکەوتنی ڕاناوی لکاو لە هەندێ حاڵەتدا.)(وریا عومەر ئەمین: 1983: 42) کەواتە دۆخی ئێرگەتیڤی لە دیالێکتی ژووروودا لە تێروانینی پولناسەکان تەنیا ئەو دۆخەیە،کە بکەری تێپەڕ لە یەك کات و دۆخدا جیاواز دەبێت بە دۆخی بکەری بەرکاری. (وریا عومەر ئەمین: 1983: 71)

---

[13] زاراوەیەکە ، لە زمانناسیدا، بە تایبەت لە زانستی پۆلین کردنی زماندا (language typology) بەکاردێت وشەی ئێرگەتیڤ لە ناوی (ergates)ی یۆنانیەوە هاتووە، کە واتای کارەکە یان ئەنجامدەری کار دێت، یا بە واتای گشتی، کەسێك یا شتێك کە کارێك یا بزاڤێك یا گۆڕانکاری لە شتێك ئەنجام بدات. لە ڕێزمانی کوردیدا بکەر یا کارا بۆ دەستنیشان کراوە.(مزگین عەبدورەحمان ئەحمەد 2006: 5)

1-6-1-مۆرفیمە کەسیەکان و کاتەکانی کار

ئێمە هەولدەدەین لەم نموونانەی خوارەوە ئەو ڕاناوە کەسیانەی کە لەگەڵ کاری داڕێژراو لە کاتەکانی جیاوازدا بە کار دێن بخەینە پێش چاو :-

- ڕابوردووی تێپەڕ (سادە):

- من تو ڕاگرتی، تە ئەز ڕاگرتم، وی/وێ ئەو ڕاگرت،وە ئەم ڕاگرتین ، مە هوون ڕاگرتن، وە ئەو ڕاگرتن.

- ڕابوردووی تێپەڕ(بەردەوام):

- من تو ڕادگرتی، تە ئەز ڕادگرتم، وی/وێ ئەو ڕادگرت،وە ئەم ڕادگرتین، مە هوون ڕادگرتن، وە ئەو ڕادگرتن.

- ڕابوردووی تێپەڕ(تەواو):

- من تو ڕاگرتییە، تە ئەز ڕاگرتیمە، وی/وێ ئەو ڕاگرتیە،وە ئەم ڕاگرتینە، مە هوون ڕاگرتینە، وە ئەو ڕاگرتینە.

- ڕابوردووی تێپەڕ(دوور):

- من تو ڕاگرتبووی، تە ئەز ڕاگرتبووم، وی/وێ ئەو ڕاگرتبوو،وە ئەم ڕاگرتبووین، مە هوون ڕاگرتبوون، وە ئەو ڕاگرتبوون.

- ڕابوردووی تێپەڕمەرجی (سادە):

- من تو ڕاگرتبای، تە ئەز ڕاگرتبام، وی/وێ ئەو ڕاگرتبا،وە ئەم ڕاگرتباین، مە هوون ڕاگرتبان، وە ئەو ڕاگرتبان.

- ڕابوردووی تێپەڕ مەرجی (تەواو):

- من تو ڕاگرتبیت، تە ئەز ڕاگرتبم، وی/وێ ئەو ڕاگرتبت، وە ئەم ڕاگرتبین، مە هوون ڕاگرتبن، وە ئەو ڕاگرتبن.

لەم نموونانە و چەندین نموونەیتر بۆمان دەردەکەوێت،کە هەموو کارێك داڕێژراوە تێپەڕەکان لە کاتی ڕابوردوو و ڕێژەی مەرجی بە هەموو ڕێژەکانی دەستەی ڕاناوی جودای(من ، تە، وی/وێ، ... .)ی لەگەڵدا بەکاردێت و کارەکە ڕاناوێکی لکاو، بە پێی کەس و ژمارەی بەرکارەکە وەردەگرێت.ڕاناوە لکاوەش بە کوتایی کارەکە دەلکێت، ئەگەر بەرکارەکە لاچوو ڕاناوی لکاویش لا ئەچێ ، وەك :

- ته ئەز دیتم. ⟵ ته دیت.
- وان هوون دیتن. ⟵ وان دیت.
- من تو دیتی. ⟵ من دیت.

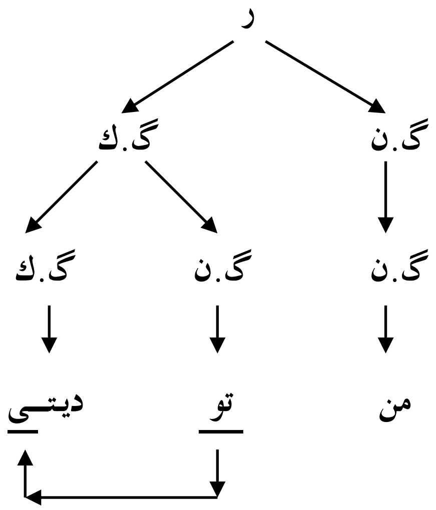

له دیالێكتی خواروودا ڕاناوەلكاوەكان به پێش ڕەگی كارەكه و نێوان پێشگرەناڕێزمانیەكه و ڕەگی كار دەلكێن .وەك:

– هەلمكرد ، هەلتكرد، هەلیكرد.

– هەلمانكرد،هەلتانكرد، هەلیانكرد.

له دیالێكتی ژووروودا له كاتی تافی ئێستا و داهاتوودا كارەكه ڕاناوێكیلكاوی به پێی كەس و ژمارەی بكەر وەردەگرێت و ڕاناوەكان هەر به دوای ڕەگی كارەكه دەلكێن. وەك: لەم نمونانەوه به دی دەكرێت:

– **تێـــــــپەڕ**

– **ئێســــــتا:**

– ڕادكەم، ڕادكەی، ڕادكەت، ڕادكەین، رادكەن، رادكەن.

– **ئێستا/ بەردەوام:**

–(ێ–،ا–) ڕادكەم، ڕادكەی، ڕادكەت، ڕادكەین، رادكەن، رادكەن.

– **داهاتوو:**

– دێ ڕاكەم، دێڕاكەی، دێڕاكەت، دێڕاكەین، دێڕاكەن، دێ ڕاكەن.

- داهاتوو(مەرجی):

- ڕابکەم، ڕابکەی، ڕابکەت، ڕابکەین، ڕابکەن، ڕابکەن.

- فەرمان:

ڕابکە (ڕاکە)/ ڕابکەن (ڕاکەن)

ئەم نموونانە پیشاندەدەن کە کاری داڕێژراوی تێپەڕ لە تافی ئێستا و داهاتوودا کۆمەڵە ڕاناوی‌لکاوی(م، ی، ت، ین، ن، ن.)وەردەگرین.کە بەدوای کارەکەدا دێت ولەگەڵ بکەری ڕستەکەدا لە ڕووی ژمارە وکەسەوە ڕێکدەکەون. هەروەها لە کاتی‌گەردانکردنی کاری داڕێژراوی تێنەپەڕ تافی ڕابوردوودا، ئێستا و داهاتوو بە هەموو ڕێژەکانی ئەم کۆمەڵەیە ڕاناوی لکاو بە دوای ڕەگی کارەکە دەلکێت.وەك لەم نموونانەی خوارەوە دەبینرێن: -

- تێنـــــــەپەڕ:

- ڕابوردوو:

- ئەز ڕاهاتم، تو ڕاهاتی، ئەو ڕاهات، ئەم ڕاهاتین، هوین ڕاهاتن، ئەو ڕاهاتن.

- ڕابوردوو (بەردەوام):

- ئەز ڕادهاتم، تو ڕادهاتی، ئەو ڕادهات، ئەم ڕادهاتین، هوین ڕادهاتن، ئەو ڕادهاتن.

- ڕابوردوو (تەواو):

- ئەز ڕاهاتیمە، تو ڕاهاتییە، ئەو ڕاهاتە، ئەم ڕاهاتینە، هوین ڕاهاتنە، ئەو ڕاهاتنە.

- ڕابوردوو (دوور):

- ئەز ڕاهاتبوم، تو ڕاهاتبوی، ئەو ڕاهاتبو، ئەم ڕاهاتبوین، هوین ڕاهاتبون، ئەو ڕاهاتبون.

- ڕابوردوو مەرجی:

- ئەز ڕاهاتبام، تو ڕاهاتبای، ئەو ڕاهاتبا، ئەم ڕاهاتباین، هوین ڕاهاتبان، ئەو ڕاهاتبان.

- ڕابوردوو مەرجی (تەواو):

- ئەز ڕاهاتبم، تو ڕاهاتبی، ئەو ڕاهاتبیت، ئەم ڕاهاتبین، هوین ڕاهاتبن، ئەو ڕاهاتبن.

- ئێستا :

- ئەز ڕادهێم، تو رادهێی، ئەو رادهێت، ئەم رادهێین، هوین رادهێن، ئەو رادهێن.

- ئێستا(بەردەوام):

-(یٚ / ا) ڕادهێم، رادهێی، رادهێت، رادهێین، رادهێن، رادهێن.

- داهاتوو:

- دیٚڕاهێم،دیٚڕاهیی، دیٚراهێت، دیٚراهێین، دیٚ ڕاهێن، دیٚراهێن.

- داهاتوو(مەرجی):

- ڕابهێم، ڕابهێی، ڕابهێت، ڕابهێین، ڕابهێن، ڕابهێن.

- فەرمان:

ڕاببە (ڕابە)، ڕابن (ڕابن).

1-7-ناکردن و کاری داڕێژراو :

کار توانای ئەوەی هەیە کە مۆڕفیمی ناکردن وەربگریت کە ((ئەرکی سەرەکی جیٚ بە جیٚ نەکردن و بەرپەچدانەوەی ڕستەیە))(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: **1991**: **5**) بۆ ئەم مەبەستە هەندیٚ مۆڕفیمی تایبەت هەیە کە ئەم ئەرکە بە ئەستوی خۆیانیان گرتووە ((لە کوردیدا چەند نیشانەیەك هەیە بۆ گۆڕینی کارێکی ئەریٚ بۆ نەریٚ کە هەر یەك لەم نیشانانە لەگەڵ زیاتر لە تاف [14]و دوخەکانی کاردا بە کار دێن.)) (عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول: **1991**: **22**)، لە دیالێکتی ژووروودا(سیٚ تێنس هەن (ڕابوردوو، ئێستا، داهاتوو) کە بە هۆی ئەسپێکت و ڕێژەوە(**24**) شێوەی لیٚ پەیدا دەبیٚ (**12**) ،یان لە دۆخی ئەریٚ دان و (**12**) ،یان لە دۆخی نەریٚ دان)(باییز عومەر ئەحمەد: **2002**: **99**)

بە گشتی دوو مۆڕفیمی سەرەکی(نە و نا) و لە هەندیٚ نموونانددا (ن و نی) دەچنە سەر هەموو کارەکانی (داڕێژراو و لێکدراو) ئەوجا تێپەڕ بن یان تێنەپەڕ، بکەردیار بن،یان بکەر نادیار.(مۆڕفیمی (ن/م) ئەرکی ناکردن ئەبینیٚ و دەنگەکانیتر بە زۆری ماوە و بواری ناکردنەکە دەستنیشان ئەکەن. بۆ نموونە (ە) مۆڕفیمیکاتی ئێستایە و (ا) مۆڕفیمیکاتی ڕابوردوە، ئەمەش بوەتە هۆی ئەوەی هەر یەکەیان لە کاتی تایبەتیدا بەکار بێن.)(عەبدوڵلا حوسێن ڕەسول **1995**: **179**)

---

[14] **تاف** (تێنس): مەبەست لە تافی کار دەمەکانی کارە (رابردوو، ئێستا ، داهاتوو.)

کاتێك کە پێشگرە نارێزمانیەکان دەخرێنە سەر ڕەگی کارەکە و کارێکی تازە لە ڕووی ژمارەی پێکهێنەرەکانی دروستدەبێت، ئینجا لە دۆخی ناکردن مۆرفیمی ناکردن دەچێتە نێوان پێشگرە نارێزمانیەکە و ڕەگی کارەکە وەك: ڕانەکر، ڤەنەدخوار، رانەهاتبوو، ...هتد.

بەم پێیە لە(ژێدەر و لێکەرێن هەڤبەند، نە وەکی هەڤ تێنە نەیی کرن، ئانکو خوردەبێژا نەییێ دکەڤە سەر ژێدەران وەکی (نەکاری، ناخوم) لێ د نەیی کرنا لێکەراندا خوردەبێژا نەییێ دکەڤە ناڤبەرا خوردەبێژ و بنیاتێن لێکەرێن خەرو (سادە) وەکی: لێ نەخست، لێ ناخە، هەموو لێکەرێن د هەڤبەند و خوردەزاد ژی لسەر ئەڤێ ڕێپیڤانێ هێنە نەیی کرن.)(دەحام عەبدولفەتاح: **1993 : 148**)کەواتە، بۆ ناکردنی کاری داڕێژراو(نە – نا) بە پێی تاقی کارەکە دەچێتە سەر ڕەگی کارەکە وکاتێك کە پێشگری نارێزمانی لە ڕۆنانی کارەکە بێت مۆرفیمەکە دەچێتە نێوان گیرەکە نارێزمانیەکە و ڕەگیکارەکە.وەك :

– پێشگر+مۆرفیمی ناکردن+پێشگر ڕێزمانی+ڕەگیکار+مۆرفیمیکات+مۆرفیمیکەس.

- ڕا + نە + د + ك + ر + ن.
- ڤە + نا + Ø + خو + Ø + م.

بەڵام لە دیالێکتی ژووروودا؛ چونکە مۆرفیمی داهاتووش بە پێش گیرەکە نارێزمانیەکە دەکەوێ، مۆرفیمی ناکردنیش دەکەوێتە پێش گیرەکە نارێزمانیەکە.(بایز عومەر ئەحمەد:**2002** :**100**) بۆ نموونە:

– مۆرفیمی داهاتوو+پێشگری دارشتن +ڕەگیکار+مۆرفیمی کات +مۆرفیمی کەس.

– دێ + ڤە + خو + Ø + م.

– دێ + ڕا + ك + Ø + ین.

لە کاتی ناکردن:

– مۆرفیمیناکردن+پێشگرینارێزمانی+ڕەگیکار+مۆرفیمیکات+مۆرفیمیکەس.

– نا + ڤە + خو + Ø + م.

– نا + ڕا + ك + Ø + ین.

ئەمەش بوتە هۆی ئەوە لە دیالێکتی ژووروودا لە کاتی قسەکردن، بۆ ناکردنی تافەکانیتری کاری داڕێژراوی مۆرفیمی ناکردن هەر پێش پێشگرە نارێزمانیەکە بێتە دەربرین کە ئەمەش حالێتێکی ڕاهاتنە و لە ڕووی ڕێزمانیەوە دروست نیە .

– رانەدکرن ⟶ *نەرادکرن.

– ڤەناخوم ⟶ *ناڤەخوم.

بەشی دووەم :

کاری داڕێژراو لە زمانی فارسیدا

بەندی یەکەم :

2- کارەکانی پێشتر:

لەم بەشەدا هەوڵدەدەین کە بیروڕایی ڕێزماننووسەکان سەبارەت پولینکردنیکار لە زمانی فارسی و بە تایبەتی کاری داڕێژراو دەستنیشان بکەین، پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە مەبەست لە زمانی فارسی لەم لێکۆڵینەوە دا زمانی فارسی نوێیە کە بۆ زمانی خوێندن و نووسین لە بواری ئەدەبی و فەرمی لە نێوان چینی خوێندەواری ئێرانی بەکاردێت.

زۆربەی ڕێزماننووسە فارسەکان لە سەر پۆلینکردنی کار لە ڕووی ڕۆنانەوە ڕێکنەکەتون بە تایبەتی کاری داڕێژراو، هەندێکیان کاری داڕێژراویش بە کارێکی لێکدراو لە قەلەم دەدەن و هەندێکیتر کاری داڕێژراو لە کاری سادە و لێکدراو جیادەکەنەوە، هەروەها پێوانەیان بۆ پێناسەکردنی کارەکان جیاوازە و هەریەك بە شێوەیەك پێوانەیان داناوە وکارەکان پێناسە دەکەن، هەروەها تێروانینیان سەبارەت ئەو گیرەکانە کە پێش کارەکە دێن جیاوازە، هەندێکیان (ناو، ئاولناو، ئاولکار و پێشگرەکان) بە کەرتی یەکەمی کاری لێکدراو دادەنێن و هەندێکیان پێشگرەکان جیا دەکەنەوە وبەم شێوەیە سنووری کاری داڕێژراو لە کاری لێکدراو جیادەکەنەوە. هەروەها بەشی هەرە زۆری ڕێزمان نووسەکان چاوگ دەکەنە بناغە و بنج بۆ لێکولینەوەکانیان وکاری داڕێژراویش لە چوارچێوەی چاوگ دەستنیشان دەکەن.

◄مەهدی مۆعینیان لە ژێر ناونیشانی چاوگی لێکدراوادا دەنوسێت:(چاوگی لێکدراو ئەو چاوگەیە کە زیاتر لە یەك بەش پێکهاتووە وکاتێك کە دەستنیشانی سنووری چاوگی لێکدراو دەکات دەنووسێت:(ئەگەر بەشی یەکەمی چاوگ کە پێشگرێك بێت ئەو چاوگە لێکدراوە وەك: فروبردن، فراکردن، سرکردن، برافشاندن، بازآمدن، اندررفتن...[15])(مهدی معینیان:1369 :150-151)

◄ عەلی ئەکبەری دهخۆدا لە فەرهەنگەکەیکارەکان بە سەر دوو جۆر دابەشدەکات(سادە و مرکب) و دەنووسێت:((ئەو کارەی کە لە دوو وشە یان زیاتر پێك دێت،کارێکی لێکدراوە. وەك: آمادەشد، بدست گرفت، اقدام کرد، فرارکرد، ئەو چاوگانە و ئەوانی کە

---

[15] (اگر قسمت اول مصدر پیشوند بود آن مصدر مرکب است.)

وەك ئەمانە بە لێكدراو داناوە. وەك: فرارسیدن، فرودآمدن، فروبردن، بازداشتن، برگرفتن، ... هتد.[16])(بروانە هەموو ئەم كارانە لە فەرهەنگی عەلی ئەكبەری دهخودا هەن،1372)

كەواتە ئەم پێناسەیە هەموو ئەوكارانەی كە لە دوو بەش یان زیاتر پێكهاتوون دەگرێتەوە، بە بێ ئەوەی كە گرنگی بە تایبەتی ڕێزمانی بەشی یەكەم بدرێ.

◀عەلیێ سولتانی لە پەرتووكی(نگارش و دستور زبان فارسی)كاتێك كە دەستنیشانی پێكهاتەكانیكارەكە دەكات سێ كۆمەڵە بەرچاودەكات؛ و دەڵێت (ئەگەر ئەو بەشە كە لەگەڵ كارەكە بەكاردێت واتای سەربەخۆی نەبوو و لەگەڵ كارەكەدا واتا و چەمكێكی نویێ دابەدەستەوە، ئەمە پێشگری كاری پێدەوترێ و كاری لێكدراو ڕۆدەنرێت كە ئەم پێشگرانەش بریتین لە:(بر، ور، فراز، فرا، فرود، ور، ور، اندر، تا) وەك: برآمد، بازگشت، واكرد، فرازگرفت،...هتد.)(علی سلطانی: 1372: 159)نووسەر بە تێكلاوی باسی كاری دارێژراو و لێكدراوی كردووە و زۆربەی نموونەكان دارێژاون و لە ڕوانگەی واتا بۆ بابەتەكە چووە هەروەها تەنیا باسی پێشگرەكان دەكات و باسی پاشگرەكان ناكاتەوە.

◀حەسەن ئەنوەری وحەسەن ئەحمەدی گیوی لە پەرتووكی(دستور زبان فارسی/ ویرایش دوم) سەبارەت بەكاری دارێژراو دەنووسن:(كاری دارێژراو ئەوكارەیە كە لە پیشگرێك وكارێكی سادە دروستبوو وگرنگترین ئەو پێشگرانەی كە دەچنە سەر كار و چاوگی دارێژراو بریتین لە:(بر، در، فرو، فرا، باز، وا، ور.)[17](حسن انوری و حسن احمدی گیوی: 1374: 22)نووسەران لە لایەن فۆرمەوە باسی كاری دارێژراو دەكەن ولە كاری لێكدراو جیا دكەنەوە و تەنیا باسی پێشگرەكان دەكەن.

◀پەرویز ناتل خانلەری لە پەرتووكی(تاریخ زبان فارسی /جلد دووم) لە ژێر ناوی كاری دارێژراودا (فعل پیشوندی) دەنووسێت:(لە فارسی نوێ (دەری) زۆربەی ئەوكارە سادەكان لە پێشگرێك و ڕەگی كارێك دروست دەبن ڕۆنانێكی تازە دەدەن كارەكان و بەكارهێنانی ئەم ڕۆنانە ڕەنگە لە بەر ئەوە بێت كە لە سەرەتای چەرخی ناوەڕاست قسەكەرانی زمانەكە ڕۆنانەكیتری بەكاردەهێنا، پاش بۆ ئەم پێكهاتە پێویستیان بە پێشگرەكانی نوێ بووە و بۆ ئەم

---

[16] (فعل مركب فعلی است كه از دو كلمە یا بیشتر تشكیل شده. مانند: آمادەشد، بدست گرفت، فرارسیدن، فرودآمدن، فروبردن، اقدام كرد، فراركرد، ... .)

[17] (فعلهای پیشوندی فعلهاییاند كه از یك پیشوند و یك فعل ساده ساخته شدهاند.مهمترین پیشوندها عبارتند از: بر، در، فرو، فرا، باز، وا، ور.)

مەبەستەش پەنایان بردۆتە بۆ ئاوەڵکار و بەرناو(پریپوزیشن.)(پرویز ناتل خانلری:1377: 120)
نووسەر باسیکاری دارێژراو لە ڕووی مێژووی دەکات و تەنیا باسی پێشگرەکان کردووە .

◀تەلعەتێ بەساری لە پەڕتووکی(دستور زبان فارسی)لە ژێر ناونیشانی کاری لێکدراو دەنووسێت:(ئەو کارانە کە لە دوو بەش یان زیاتر ڕۆدەنرێن،کارەکان یان لەگەڵ پێشگرێك یان ناوێك یا ئاوەڵکارێك ڕۆدەنرێن[18]) ئەو پێشگرانە بریتین لە:(بر، در، اندر، فرا، فراز، وا، سر، پیش.)وەك: برآمد، درآمد، اندرآمد، فراگرفت، فروگرفت،...هتد.)(طلعت بصاری 1379: 189)نووسەر پێوانەی(بەش)بەکار هێنایە و کاری لێکدراو لە دارێژراو جیا نەکردووە و زۆربەی نموونەکان کاری دارێژراون.

◀ڕێزا زۆمۆرۆدیان سەبارەت بەکاری دارێژراو دەنووسێت:(ئەو کارەیە کە لە کارێکی سادە و پێشگرێك پێکهاتووە وکارەکە واتایێکی نوێ، جیاواز لە واتای جودای پێشگرەکە وکارەکە دەدات. لە بەر ئەوە ئەم پێشگرانە گەردانناکری پێیدەڵێن:(عنصر غیر فعلی[19])(رضا زمردیان:1379: 111) نووسەر باسی هیچ پێوانەیێکی سینتاکسی ناکات و لە لایەن واتاوە بۆ بابەتەکە چووە و تەنیا باسی پێشگرەکان کردووە.

◀ئیران کەلباسی سەبارەت بە پۆلینکردنی کارەکان دەنووسێت:(کار، وەك وشەکانیتر لە ڕووی ڕۆنانەوە دابەشی سێ جۆر دەکات:(سادە، مشتق، مرکب) لە پێناسەکردنیکاری دارێژاراودا دەنوسێت: (کاری دارێژراو بێجگە لەکارێکی سادە لەگەڵ ئامرازێك تێکەڵ دەبێت، ئەم ئامرازانە بە زۆری دەوری ئاوڵکاریان هەیە بەڵام بە تەواوی ئاوەڵکار نین و لەبەر ئەمە پێی دەڵێن پێشگری کاری (پیشوند فعلی)[20](ایران کلباسی: 1380: 72)نووسەر کاری دارێژراو لە کاری لێکدراو جودا دەکات بەڵام لە لایەکیتر باسی کاری سادە دەکات واتە لە ڕووی فۆرمەوە باسی کار دەکات و پێشگرەکان بە ئامراز و ئاوەلکار ناو دەبات هەروەها باسی پاشگرەکان نەکردووە .

◀زمانەوانان تەقی وەحیدیانێ کامیار و غۆلامرێزا عۆمرانی لە ڕووی ڕۆنانەوە کار دابەشی سێ جور دەکەن (سادە، پیشوندی، مرکب) لە پێناسەکردنی کاری دارێژراودا

---

[18] (فعلهای مرکب فعلهایی هستند کە از دو جزء یا بیشتر ترکیب شد باشند، فعلهای با پیشوند یا با اسم و صفت و قید ترکیب میشوند.)

[19] (فعلهای پیشوندی : کە از یك فعل سادە و یك پیشوند ساختە شداند و افعال جدیدی بوجود میآورند کە معنی آنها با معنی مجموع پیشوند و فعل تفاوت دارد.)

[20] (فعل مشتق علاوە بر عنصر فعلی با یکی از (ادات) ترکیب میشود. ادات در این گونە افعال نقش قیدی دارند ولی دقیقاً قید محسوب نمیشوند.)

دەنووسن:(ئەگەر بە سەرەتای کارێکی سادە پێشگرەکی ناڕێزمانی(بر، در، باز، فرا، فرو، پس، وا, ور) زیاد بکرێت کاری دارێژراو دروستدەبێت، ڕەنگە واتای کارەکان بگۆڕن یان نەگۆڕن و ئەم یاسایە پێوانەیی نیە.)[21](تقی وحیدیان کامیار و غلامرضا عمرانی: 1381: 58-59) نووسەران پێوانەیەکی سینتاکسییان بۆ کاری دارێژراو دانەناوە و لە ڕووی واتاوە بۆ بابەتەکە چوونە و تەنیا باسی پێشگرەکان دەکەن.

◀غۆلامرێزا ئەرژەنگ لە پەرتووکی(دستور زبان فارسی امروز) کارەکان بە چوار جۆر دابەش دەکات و سەبارەت کاری دارێژراویش دەنووسێت:(کاری دارێژراو لە پێشگرێك و کارێکی سادە دروستدەبێت وکارەکە واتایێکی نوێ دەدات.وەك:

- رفتن: وارفتن، درفتن، فرارفتن.
- آمدن:برآمدن، درآمدن، فرا آمدن.)(غلامرضا ارژنگ:1381: 153)هەرچەندە نووسەر کاری دارێژراو و لێکدراوی لێك جیا کردۆتەوە، بەڵام پێناسەیەکی ساکاری بۆ کاری دارێژراو دارشتووە و لە ڕووی واتاوە بۆ بابەتەکە چووە ، تەنیا ئاماژە بە پێشگرەکان دەکات.

◀لە پەرتووکی(دستور زبان فارسی)خەلیل خەتیب رەهبەر کار، دابەشی چوار گرۆپ دەکات:(سادە، دارێژراو، لێکدراو و دەستەواژەیکاری)کە بۆ پێناسەکردنی کاری دارێژراو دەنووسێت:(کاری دارێژراو ئەو کارەیە کە بە زیادکردنی یەکێك لەم پێشگرانە(اندر، بە، بر، باز، وا، فرو، فرا، فرود، فراز) بە سەرەتای کارێکی سادە دروستدەبێت، کە زۆربەی جار واتایێکی نوێ دەداتە کارەکە. وەك: ببود، برآورد، فراکرد، فروکرد، واپخت، ورشکست)[22](خلیل خطیب رهبر:1381: 238)نووسەر لە لایەن فۆرم و واتاوە باسی کاری دارێژراوی کردووە،و تەنیا باسی پێشگرەکان دەکات، هەروەها ناوبراو توانیویەتی کاری دارێژراو و کاری لێکدراو لەیەك جیا بکاتەوە و تێکەڵیان نەکات.

◀لە پەرتووکی(دستور روشمند دستور زبان فارسی) مەنوچهرعەدنانی کارەکان لە ڕووی ڕۆنانەوە دابەشی سێ جۆر دەکات:(سادە، پیشوندی، مرکب)کاری دارێژراو بەم شێوەیە پێناسەدەکات:(ئەو کارەیە کە بە سەرەتای کارەکە پێشگرێکی ناڕێزمانی زیادەکرێت. وەك:

---

[21] .(اگر به اول بعضی از فعلهای ساده یك (وند) افزوده شود، تبدیل به فعل پیشوندی میگردند.و معنی آن تغییر میکند یا نه،این قاعده قیاسی نیست.)

[22] (هرگاه بر سر فعلی ساده پیشوندهای (اندر، به، بر، باز، وا، فرو، فرا، فرود، فراز) اضافه شود فعل پیشوندی دروست میشود که بیشتر اوقات معنای جدیدی به کار میدهد.)

برآمدن، ورآمدن، وارفتن، برداشتن، برگشتن،...هتد.)[23](منوچهر عدنانی:1382: 156)نووسەر پێناسەیێکی گشتی و ساکار بۆ کاری داڕێژراو دادەنێت، تەنیا باسی پێشگر دەکات،کەچی هەندێ جار لە ڕۆنانی کاری داڕێژراو پێشگر و پاشگر ڕۆڵ دەگێرن.

◀محەمەد ڕێزایێ باتنی لە پەڕتووکی(توصیف ساختمان زبان فارسی)کاتێك باس لە فرێزی کاری دەکات، ڕەگی کار بە ڕەگەزێکی کراوە دادەنرێ و ڕەگەزەکانیتر بە دوخی ڕێزمانی پێوەنددەدات، کە سنووردارن ئەم ڕەگەزانە بریتینە لە: (مۆرفیمیناکردن، کاری یاریدەدەر،گیرەکی ناڕێزمانی، مۆرفیمی نادیاری، ڕەگەزی دروستکردنیحالەت)کە ئەگەر کارێك لەگەڵ پێشگرێکی ناڕێزمانیکە پێ دەڵێن(عنصر غیر فعلی) بەکارهات کارێکی داڕێژراو دروستدەکات. وەك: بازآمدن، برآشفتن، بازداشتن، واگذاشتن،...هتد.)(محمد رضا باطنی 1382: 111-114)لێکولەر بە گشتی لە لایەنەکان کار دەدۆێت و لە ڕوانگەی مۆرفیمەوە ئەمە داڕشتووە و زۆر ورد بۆ بابەتەکە چووە. بەڵام بۆ پێناسەی کاری داڕێژراو زۆر ورد نەبووە و تەنیا باسی پێشگرەکان کردووە.

◀شەهرزادی ماهۆتیان لە پەڕتووکی(دستور زبان فارسی از دیدگاه ردەشناسی) سەبارەت بە کاری داڕێژراو دەنووسێت:(بە زیادکردنی پێشگرێکی ناڕێزمانی بە سەر کارێکی سادە دەکرێ جۆرێکیتر لە کار دروستبکەین. ئەم پێشگرانەش واتایێکی جێگیری نیە و لەگەڵ کارەکان واتایێکی جیاواز دەدەن. وەك: برگشتن، برداشتن، دریافتن، واماندن، بازگشتن، فرارسیدن،...هتد.)[24](شهرزاد ماهوتیان:1383:261) نووسەر هیچ پێوانەیێکی سینتاکسی بەکار نەهێناوە و لە ڕوانگەی واتاوە بۆ بابەتەکە چووە و تەنیا باسی هەندێ پێشگر دەکات و بە لای پاشگرەکان نەچووە.)

◀مەهدی مشکوتەددینی لە پەڕتووکی(دستور زبان فارسی بر پایەی نظریە گشتاری) بەم شێوەیە باسیکاری داڕێژراو دەکاتەوە:(کاری داڕێژراو لە ڕۆنانی پێشگرێکی ناڕێزمانی و تەوەری کارێك دروست دەبێت وەك:(برمیگردد، دررفت، پس میگیرند، وارفت.) ئەم پێشگرانە لە ڕووی سینتاکسیەوە فراوان ناکرێت بە واتایێکیترگەردان ناکرێت.)[25](مهدی مشکوه الدینی:1383: 133)

---

[23] (فعل پیشوند آن است کە بە اول آن (وند)افزودە میشود، مانند : بر+آمدن =برآمدن(طلوع کردن).

[24] (با زیاد کردن پیشوند بر سر افعال سادە می توان جورتازەای از کار دروست کرد کە این پیشوندها معنای ثابتی ندارند و همراە افعال معنای متفاوتی میدهند.)

[25] (فعل پیشوندی بە صورت یك پیشوند غیر فعلی و یك پایە فعلی ظاهر می گردد ،از لحاظ نحوی پیشوند غیر فعلی در فعل پیشوند گسترش نمی بذیرد)

◀ لە پەڕتووكی(ساختارشناسی و شكلهای تصریفی فعلهای فارسی) مۆحسێنێ حافزیان سەبارەت بە كاری داڕێژراو دەڵێت:(كاری داڕێژراو بە زیادكردنی پێشگرەكانی ناڕێزمانی لە سەرەتای ڕەگی كارێكی سادە دروستدەبێت و هیچ گۆڕانكاری لە فۆڕمی ڕەگی كارەكە ناكات و ڕەگی كارەكە وەك تەوەرەك لە جێگای خۆ دەمێنێتەوە. بۆ نموونە :

- بازخریدن ⟵ بازخرید ⟵ بازخر
- برچیدن ⟵ برچید ⟵ برچین
- واداشتن ⟵ واداشت ⟵ وادار)[26] (محسن حافضیان: 1383: 28) نووسەر بە وردی بۆ بابەتەكە چووە، بەڵام پێوانەیەكی سینتاكسییان بۆ كاری داڕێژراو دانەناوە و تەنیا باسی پێشگرەكان دەكات.

◀ حەسەن ئەحمەدی گیوی لە پەڕتووكی(دستور تاریخی فعل/جلد اول) لە ژێر ناونیشانی جۆرەكانی كار لە ڕووی ڕۆنانەوە دەنووسێت:(هەندێ لە ڕێزماننوسەكان لە ڕووی ڕۆنانەوە كارەكان دابەش دوو گرۆپی گشتی دەكەن(سادە و لێكدراو)گرووپی دووەم واتە لێكدراو لە بەر ئەوە جۆر و پێكاتەكانی جیاوازە دەكرێ پێی بڵێن(كاری پیكهاتوویی /فعل تركیبی) و دابەشی شەش جوریان دەكات، كە لەگەڵ كاری سادە دەبێت، هەفت جۆركار[27] و بۆ پێناسەكردنی كاری داڕێژراویش دەڵێت: ئەو كارەیە كە لە پێشگرێك وكارێكی سادە دروستدەبێت.وەك: برداشتن، فرارفتن، دررفتن، اندرآمدن،... هتد.)(حسن احمدی گیوی :1384: 839) نووسەر لە ژێر ناونیشانی كاری لێكدراو باسیكاری داڕێژراو دەكات و چارچێوەیەكی ورد بۆ كاری داڕێژراو دانەناوە و تەنیا باسی پێشگرەكان دەكات.

◀ زمانەوان(ژیلبر لازار)كاری داڕێژراو بەكارێكی جیاواز لە كارەكان دادنرێ و دەنووسێت: (هەندێ لە كارەكان كە لە كارێكی سادە و پێشگرێك دروستدەبن پێی دەڵێن كاری داڕێژراو(Verb apreverb) و ئەم پێشگرانە كە لەگەڵ كارەكان دێن لە ڕابوردوودا ڕۆلی ئاوەڵكاری هەبووە، بەڵام ئێستا ئەم ڕۆلە ناگێڕن.وەك:(برداشتن، برچیدن، برگشتن، ورداشتن، درآمدن، برآوردن، ... هتد.)(ژیلبر لازار:1384: 323) هەرچەندە نووسەر كاری داڕێژراو و لێكدراوی لێكجیا كردۆتەوە ، بەڵام پێناسەیەكی ساكاری بۆ كاری داڕێژراو

---

[26] (با اضافه كردن پیشوندها برسر فعل ساده نه شكل مصدر فعل پایه و نه شكل های تصریفی آن هیچ تغییری نمیكند ، به همین علت فعل مشتق در همان گروه فعل پایه جای میگیرد.)

[27] (ساده، پیشوندی، مركب پیشوندی، مركب، عبارت فعلی، گروه فعلی، فعل لازمه یك شخصه.)

داڕشتووە و بە وردی بۆ بابەتەکە نەچووە، تەنیا ئاماژە ئەو پێشگرانەن کە دەچنە سەر بناغەی کارەکە و دەبنە هۆی دروستبوونی کاری داڕێژراو .

لە ئەنجامی ئەم پێداچونەوە کە لە سەر ئەو کارانەی کە لە سەر کاری داڕێژراو کراون و بە پێی ئەو سەرچاوانە کە لە بەردەستمان بوون هەندێ ڕاستی و تێبینی سەبارەت کاری داڕێژراو بۆمان ڕوون بوونەوە کە گرنگترینیان ئەمانن:-

1. بە شێوەیەکی گشتی سەچاوەکان لە سەر پۆلینکردنی کار ڕێکنەکەوتوونە، ئەمەش بۆتەوە هۆی ئەوە لەسەر ڕۆنان و شێوەی دروستبوونی کاری داڕێژراو ڕێکنەکەون، هۆی سەرەکیش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەوان سێ کۆمەڵ ڕێزمان نووسیان هەیە. یەکەم- ڕێزمان نووسانی سۆنەتی یان دێرین کەلە ڕوانگەی واتایی و فۆرمی(شکلی) بابەتەکانیان نووسینە وەك:(دستور پنج استاد: رشید یاسمی و سایرین، اصول دستور زبان فارسی: سید کمال طالقانی ...)

دووەم- ئەوانن کە تا ڕادیەك لە ژێرکاریگەری ڕێزماننووسانی ئەورووپین و لەڕوانگەیەکی جیاوازەوە تەماشای بابەتەکە کردوون. وەك: (دستور سودمند:منوچهر عدنانی، ساختارشناسی و تصریف فعلهای فارسی:محسن حافضیان، ...)

سێیەم: ئەمانە کە لەژێرکاریگەری قوتابخانە زمانەوانیەکان بۆ بابەتەکە چوونەتەوە. وەك:(مەهدی مەشکوتەددینیکە لەژێرکاریگەری قوتابخانەی بەرهەمهێنان وگواستنەوە بۆ بابەتەکە چووە، شەهرزادێ ماهوتیان کە لەڕوانگەی تایپولۆژی بۆ بابەتەکە چووتەو .

2. هەندێ لە ڕێزمان نووسەکان لە ڕووی ڕۆنانەوە کاریان بەسەر دوو جۆر دابەشکردووە و بۆ ئەم مەبەستەش پێوانەی(بەش/جزء) بەکاردەهێنرێن؛ بەشێك کە گەردانناکرێ پێشگرێکی ناڕێزمانییە و ئەوی‌ترکە گەردندەکرێ‌کاری سادەیە و بەم شێوەیە کاری داڕێژراویش بە کارێکی لێکدراو لە قەڵەم دەدرێن.

3.بە گشتی پێناسەکانی کاری داڕێژراو، ساکار و گشتینە و هەندێکیان وردتر بۆ بابەتەکە چوونەوە و چارچێوەیێکی زانستی بۆ کاری داڕێژراو دادەنرێن. وەك: محەمەد ڕێزایێ باتنی لە پەڕتووکی(توصیف ساختمان زبان فارسی)، مۆحسێنی حافزییان لە پەڕتووکی (ساختارشناسی و شکلهای تصریفی فعلهای فارسی)،... .

4.لە کاری داڕێژراودا کەرتی یەکەمی کارەکە گەردانناکرێ و لە چەند پێشگرێك پێك دێت کە سنووردارن و لەگەڵ هەموو کارێکیش بەکارنایێن و هەندێ لە کارەکانیش ڕەنگە یەك تا هەشت پێشگر وەربگرن .

5.زۆربەی ئەو سەرچاوانەش کە کاری داڕێژراو دەخەنە ناو پۆلێنکردنی کاری لێکدراو و ئەو پێشگرانە دەستنیشان دەکەن، بە شێوەیەکی فراوان بەشداری لە ڕۆنانەکە دەکەن لەژێر ناونیشانی (مرکب پیشوندی) ڕیزیان دەکەن.

6.بەشی هەرە زۆری ڕێزمان نووسەکان چاوگیان کردووتە بناغە و بنج بۆ لێکولینەوەکانیان و کاری داڕێژراویش لە چوارچێوەی چاوگ دەستنیشان کردووە.

7. ڕێزماننووسەکان سەبارەت ئەو گیرەکانە یا خۆد کەرتانە کە پێش کارەکە دێن، تێڕوانییان جیاوازە کە هەندێکیان پێشگرەکان جیادەکەنەوە و بەم شێوەیە سنووری کاری داڕێژراو لە کاری لێکدراو جیادەکەونەوە.

8.هەموویان سەرجەم بۆ کارەکان باسی ئەم پێشگرانە دەکەن: (در، بر، باز، فرا، فرو، وا، ور، فراز، فرود، اندر، تا، سر، پس، پیش، بە)گشتی ئەو پێشگرانەی کە لە زمانی فارسیدا کاری داڕێژراو دروستدەکەن بریتین لە: (اندر، باز، بر، در، فر، فرا، فراز، فرو، فرود، وا، ور.)

9. هەرچەندە ژمارەی پاشگرەکان لە زمانی فارسیدا زورترە لە پێشگرەکان، بەڵام هیچ یەکێك لە ڕێزماننووسەکان باسی پاشگر لە ڕۆنانی کاری داڕێژراو نەکردوونە.

10.ژمارەی ئەو کارە داڕێژراوانە کە لە زمانی فارسیدا بە هۆی گیرەکەوە ڕودەنرێن و دەچنە ناو چوارچێوەی کاری داڕێژراوی نابنەرەتی کەم و سنوورداره؛ چونکە ژمارە گیرەکەکان سنووردارە .

11. ئەو پێشگرانە کە ئەمرو لە زمانی فارسیدا زۆرتر لە قسەی ڕۆژانە لە ڕۆنانیکاری داڕێژراوی نابنەڕەتی ڕۆڵدەگێرن، و چالاکترن، بریتین لە :(در، بر، باز، وا، ور، فرا، فرو)

بەندی دووەم :

2□1- پێناسەی کاری دارێژراو :

کاری دارێژراو لە زمانی فارسیدا ئەو دانە ڕێزمانییە کە لە گیرەك و ڕەگێك پێکدێت، لەوانەیە گیرەکەکە ڕێزمانی بێ، یان ناڕێزمانی و زۆرتر لە شێوەی پێشگرێکی ناڕێزمانی دێن، کە سنووردارن و گەردانناکرێ و ڕەگی کار بە پێیکات، ڕێژە،کەس و ژمارەی بکەر نیشانەی ڕێزمانی وەردەگرێت و گەڕدان دەکرێت.

مۆرفیمەکانی ئەم دانەی ڕێزمانی بە هیچ شێوەیەك جێگۆڕکی نابن و تەنانەت لە یەك دوور ناکەون وتەنیا گیرەکە ڕێزمانیەکانی(بـ، می، نـ)وەك پێشگرەکی ڕێزمانی دەچنە نیوان پێشگرە ناڕێزمانیەکە و ڕەگیکارەکە.

کەرتە پێکهێنەرەکانی کاری دارێژراولە زمانی فارسیدا بەم شێوەیە :

پێشگری ناڕێزمانی + پێشگری ڕێزمانی + ڕەگی کار + م .کات+ م.کەس.

بر   +   می   +   گر   +   د   +   ند.

2□2-کەرتە پێکهێنەرەکانی کاری دارێژراو لە زمانیفارسیدا:

لە پێناسە و بیر و ڕای زۆربەی ڕێزماننووسەکان لە زمانی فارسیدا بۆمان ڕوون بوو کە لە کاری دارێژراودا پێشگری ڕێزمانی یان ناڕێزمانین گەردان ناکرێ و سنووردارن، بەڵام پێویستە نێوان پێشگرەکانی ڕێزمانی و ناڕێزمانی بە هەلە نەچین؛ پێشگرە ناڕێزمانیەکان واتای بنەڕەتی کارەکە دگۆڕێت و بەشە ئاخاوتنەکە دەگۆڕێ و ئەم پێشگرانە بۆ هەموو کارێك لە ڕووی کات و کەس و ژمارە وەك یەك بەکاردێن، بەڵام گیرەکە ڕێزمانیەکان بۆ(کات و ڕێژە)ی تایبەتی بەکاردێت و دەبنە هۆی گۆڕینی واتا بەڵام بەشی ئاخاوتن ناگورن. بۆ نموونە: لە زمانی فارسیدا گیرەکی ڕێزمانی(می- /-**mi**) تایبەتە بۆکاری ڕانەبوردوو و ڕابوردووی بەردەوام.وەك:

- برمیدارم، برمیدارد.(هلدگرم ،هلدگرت)
- برمیداشتم، برمیداشت.(هلگرت،هلگرت)

هەروەها گیرەکی ڕێزمانی(بـ) لە کاتی ڕانەبوردوو، نیشانەی ڕێژەی مەرجییە و بەم شێوەیە لە ڕێژەی ڕاگەیاندن جیادەکرێ. وەك:

- برمیدارم(هلدگرم)، برمیگردم (دزڤرم) (ڕێژەی ڕاگەیاندن)
- بربدار(هلبگره)، بر بگردم (بزڤرم)(ڕێژەی مەرجی)

مۆرفیمە ڕێزمانیەکانیتر کە سەر بە ڕەگی کارن و لە کاتی گەردانکردنی کاردا هەندێ یان هەموویان لەگەڵ ڕەگی کاردێن بریتین لە:(مۆرفیمی کاتی ڕابوردوو(ید، اد، ته، د) وکاتی ڕانەبوردوو سفره(Ø)، ئاولناوی کراو(صفت مفعولی) لە ڕابوردووی دوور و ڕابوردووی مەرجیدا، ڕاناوە لکاوکان، مۆرفیمی ناکردن،مۆرفیمی تێپەڕاندن)(مهدی مشکوه الدینی:1379: 118)

ئەو پێشگرە ناڕێزمانیانە کە لە زمانی فارسیدا لە داڕشتنی کاری داڕێژراودا ڕۆل دەگێرن بە چەند قوناغ تێپەڕینەوە و هەندێکیان بە تێپەڕبوونی کات چوونەتەوە ڕیزی پێشگرە مردووەکان. بەکارنەهێنان و گرنگیێنەدان بە هەندێ لە پێشگرێکان بۆتە هۆی ئەوە کە زمان، پێویستی بە پێشگرە نوێیەکان بێت. لەگواستنەوەی فارسی ناوەڕاست بۆ فارسی نوێدا هەندێ لە پێشگرەکان مانەوە و هەندێك بەکارنەهاتوون و بەرەو نەمان چوون.(لە فارسی نوێدا پێشگرە تازەکان، یان لە گۆڕانکاری وشەی سەربەخۆ دروستبوونەوە وەك: (بار، سان، گون، دیس، کده)، یان لە زمانەکانیتر وەك عەرەبی و ترکی هاتوونە ناو زمانی فارسیدا. وەك (بُل، بلا، لا، باشی، لو)، یان ڕەنگە لە شێوەزارێکی زمانی فارسی هاتوونە ناو زمانی فەرمی فارسیدا.)(ایران کلباسی :1380: 83)

لێرە پتر مەبەستمان ئەو پێشگرە ناڕێزمانیانە کە لەگەڵ کاری داڕێژراوی نابنەڕەتی بەکاردێن ژمارەیان سنووردارە و هەندێکیان لە ئەوانیتر چالاکترن، یان تەنیا لە نووسینە ئەدەبیەکان بەکاردێن،(ئەم پێشگرانەش کە لە فارسی نوێ بەکاردێن بریتین لە:(بـ، بر، در، اندر، باز، وا، ور، فر، فرا، فراز، فرو، فرود.)(ناتل خانلری/جلد سوم:1377: 40) بەڵام ئەمرۆ لە فارسیدا(کاری داڕێژراو جێگای خوی دەداتە کاری لێکدراو، واتە هەندێ لە پێشگرەکان ئیتر لە رۆنانی کاری داریژراو بەکارنایێن وەك:(فراز، اندر، فر) هەندێك بێجگە لەوەی کە لەگەڵ کاری داڕێژراو و ناوەکان دێن، ئەرکی ئاوەڵکاری و پریپوزیشن دەگێرن، وەك :باز .هەندێك تەنیا لە نووسینە ئەدەبیەکان و تێکستەکانی تایبەت بەکار دێن وەك:فرود)(ناتل خانلری/جلد دوم:1377: 186-187)

زۆربەی کارەکان لەگەڵ ئەم پێشگرانە واتایەکی تایبەتی و سەربەخۆ پەیدادەکەن، بەڵام ئەو واتا و مەبەستەکەیکە هەر یەکێك لەم پێشگرانە دەدەن بە کارەکان هەمووکات وەکو یەك نیە و لە یەك جیاوازن، لەبەر ئەمە ناکرێ بۆ هەریەکێك لەم پێشگرانە واتایێکی جێگیر دابنین،(بۆ

نموونه چاوگی(آوردن)كه لەگەڵ پێشگری (بر) دێت، كارێكی داڕێژراو بە واتاكانی جیاواز دروستدەكات. وەك:

برآوردن = افراشتن[28] كیكاوس در بابل بنای بلندی به هوا برشد برآورد.

= رواكردن[29] كه من هر چه تو كام رای آوری

برآرم نخواهم زكس یاوری

= آماده كردن[30] یا خلوتی برآور یا برهمی فرو هل ... .

= تربیت كردن[31] میگویی كه فرزندان را جنس خو بآرم تا همچون من شوند.

= انجام دادن[32] هر چه مردان عالم بر نتواند آورد به زر برآورد.)(ناتل خانلری /جلد دوم 1377: 23)

– *ئەو پێشگرە نارێزمانیانەی كە لە زمانی فارسی لەگەڵ كاری داڕێژراوی نابنەڕەتی دێن :*

(بـ–):ئەم پێشگرە لە فارسی نوێدا لە سەرەتای كاری ڕانەبوردووی ڕاگەیاندن و مەرجی و ڕێژەی فەرماندا بەكاردێت و لە فارسی ئەمڕۆدا تەنیا بۆ ڕانەبوردووی مەرجی و ڕێژەی فەرماندا بەكاردێت، بەڵام لە بەرئەوە كە ئەم پێشگرە لە ڕێزی پێشگری داڕشتنە و بە(هەندێ لەكارەكان، واتایێكی تایبەتی دەدات وكارەكان لە كارێكی لە ڕوالەت سادەی جودا دەكاتەوە .وەك:

– بـ + بودن ⟵ ببودن بە واتای (شدن[33])

– ایشان حریصتر ببودند .

– بـ + رسیدن ⟵ برسیدن بە واتای (تمام شدن[34])

– زلیخا را □□□□ برسید .

–بـ+ داشت⟵ بداشت بە واتای (نگاه داشتن[35] / متوقف كردن[36])

[28] (بەرز كردن ، ئاواكردن ،...)

[29] (ئەنجامدان)

[30] (ئامادە كردن)

[31] (پەروەردە كردن)

[32] (ئەنجامدان)

[33] (بوون)

[34] (تەواو بوون)

[35] (هەڵگرتن)

[36] (ڕاوەستان)

- شاه او را خلعت داد و بنواخت و پیش خود بداشت.)(ناتل خانلری/جلد دوم:1377: 121122)

هەروەها پێشگری دارشتنی(بـ)لەسەرەتایکارەکان(بۆ جەختکردن و هەندێ جار بۆ جوانی بەکاردێت. وەك:

- (بترسیدم، بگریختم.)[37]

- بدیدی مرا دور شو از برم که تا من به تنها غم خود خورم (فردوسی)

هەندێ جار ئەم پێشگرە لە جیاتی(بر و فرا) بەکاردێت. وەك:

- مرا از دیدن او حال بگشت.(برگشت)[38]

طالوت .... حاجت خود را بخواند.(فرا خواند)[39](علی اکبر دهخدا: 1372: 3231)

(باز-): ئەم پێشگرە خاوەن سێ فۆرمی[40](باز-)، (وا-)، (واژ-) ە. ئەم پێشگرە هەم لەگەڵ کارەکان، هەم لەگەڵ وشەکانیتر دێت وەك:(بازدەم، بازپرس، بازجو، بازپس) هەندێ جار رۆلی پاشگریش دەگێریت وەك:(دیرباز،قمارباز،حقەباز)(ایران کلباسی:1380: 83) شایانی تێبینییە ئەم پێشگرە هەندێ جار رۆلی ئاوەڵکاریش دەگێریت. ئەم گیرەکە بە رێککەوت زۆر واتای جیاواز دەدات بەڵام پەیوەندییان بە یەکەوە نیە.-أ. ناوی باڵندەیەك کە نێچیر دەکات، ب. پێشگر، پ.ئاوڵناوە بە واتای کراوە، ج. ئاوەڵکار بە واتای دووبارە، د. رەگی کاری باختن(لە دەست دان) (علی اکبر دهخدا: 1372: 3241) هەروەها ئەم پێشگرە لە ریزی پێشگرە چالاکەکانی کارە.

پێویستە ئاماژە بەوەش بدەین کە (باز) لە کارەکانی (بازکردن، بازشدن) پێشگر نیە چون لێرە (باز) وشەیەکی سەربەخۆیە و واتای خۆی هەیە کەواتە کارەکان لێکدراون.

(بر-): ئەم پێشگرە خاوەن سێ فۆرمی[41](بر-)، (ور-)، (ابر-) ە. هەروەهاکورتکروەی (ابر/ **apar**، اور/**aver**) زمانی پەهلەوییە)(علیاکبردهخدا:1372: 3880) لە پاش گواستنی پێشگرەکان بە زمانی ئیرانی نوێ(دەری) پێشگری (بر-) جێگیر بۆتەوە، هەروەها لە تیکستە کۆنەکاندا(ور/**var**) بەدیدەدەکرێت کە ئێستاش بەکار دێت. وەك: ورافتاد، ورشکست، ورکشید، وررفت، ورداشت، ورپرید، ....)

---

37 (ترسام ، هەڵهاتم)

38 (گەراوە)

39 (داوا کردن)

40 (لە فارسی ناوەندی (میانە) بە شێوەی (اباز/ **aba:z**) بە کار دەهات.)

41 (لە هەندی نوسینی پەهلەوی بە شێوەی (**Abar**) بە کارهاتووە .)

پێشگری(بر–) واتای(روی/ بالا)(سەرەوە) دەگەیـنێت، بەڵام کە لەگەڵ کارەکان دێت واتایێکی جیاوازدەدات و واتای کارەکەش دەگۆڕیـت، هەندێ جار واتایێکی پێچەوانە دەدەاتە کارەکە، وەك:

- چیـدن[42] ⟵ برچیـدن
- آراستن[43] ⟵ برآراستن
- آشوردن[44] ⟵ برآشوردن
- آسودن[45] ⟵ برآسودن

هەندێ جاریـش(گۆڕانێکی ئەوها لە واتای کارەکە ناکات و تەنیا واتای جەختکردن دەداتە کارەکە، وەك: برآشفتن، برشمردن، برآشفتن، برکشیـدن، ....)(بهمن محتشمی 1370: 200) لە کاری(برخوردن) واتای کارەکە بە تەواوەتی دەگۆڕێت و دوو واتای جیاواز دەداتە کارەکە:

أ. ناگهان ملاقات کردن.(دیتنی کەسێك بە سوتفە)

ب. از عمل کسی ناراحت شدن. (تورەبوون لە قسە یان کارێکی کەسێك)

(اندر–): ئەم پێشگرە خاوەن دوو فۆرمی[46](اندر–)، (در–) ە و واتای(ناخ و دەروون) ی شتەك دەدات.(لە زمانی پەهلەویدا ئەم پێشگرە و پێشگری(در) لە جیاتی یەکتر بەکاردەهاتن ، بەڵام وردە وردە فۆرمی(در) زۆرتر جێگیر بووتەوە. (ناتل خانلری/جلد سوم: 1377: 41) وەك: اندرآمدن، اندرکردن، اندرگرفتن، اندرافتادن، اندرنوشتن، ... هتد.)

(در–):ئەم پێشگرە لەگەڵ کارەکان و وشەکانیتر دێت و زۆریش چالاکە، واتای ناخ و دەروون دەدا، بەڵام ئەمرو(واتایێکی پێچەوانەی (ناخ و دەروون) دەدات.وەك :درکرد (لە سەرەتای فارسی نوێ(دری) واتای (داخل کرد) دەدا بەڵام ئەمرۆ واتای (خارج کرد) دەدات.) (ناتل خانلری/جلد دوم:1377: 187)

(فر–): ئەم پێشگرە بە واتای(پێش، بەرەو پێش) دێت لە فارسیکۆن و ئەوێستاش دا بەکاردەهات (فر/ **far**)وەك: فرآشفتن، فرآوردن، فرآشوبیدن، فرآوردیدن، ...)(علی اکبر دهخدا: 1372: 14994) ئەم پێشگرە زۆرکەم و لەگەڵ هەندێ کار بەکاردێت.

---

42 (هەڵکەندن)

43 (رازاندنەوە)

44 (وروژاندن)

45 (هەسانەوە)

46 (ئەم پێشگرە لە فارسی کون دا بە شێوەی (**Antar**) بە کار دەهات .)

(فرا–): پێشگرێکە زیاتر بە واتای(کۆکردن، گەیشتن، بەرو سەرو بەکاردێت.)(علی اکبر دهخدا 1372: 14998) واتە بە پێی ئەوکارەی کە لەگەڵی دێت واتای جیاوازدەدات، ئەم پێشگرە زۆر چالاك نیە. پێشگری(فرا–) هەمان پێشگری(فراز–) ە کە دەنگی(اچ/**ac**) ی لێ جیا بووتەوە(پرویز ناتل خانلری:1377: 45) ئەم پێشگرە بە زۆری لەگەڵ ئەو کارانە بەکاردێت کە دەنگی یەکەمی(ڕەگ)ی کارەکە دەنگێکیکونسنانت بێت، بۆ نموونە: فراکردن، فراگرفتن، فراهیختن، فرارسیدن، فراچیدن، فرایافتن، فرابردن، فرابستن، ...هتد.)

(فراز–): ئەم پێشگرە بە واتای(بەرەو پێش، سەرو) دێت، پێشگری (فرا–) کورتکراوی ئەم پێشگرەیە.(لە زمانی (پەهلەوی و فارسی دەری)وەك پێشگرێك بەکارهاتووە و ئێستا بیجگە لە پێشگر وەك ناوێك بە واتای(سەرو) بەکاردێت، وەك:(فراز و نشیب، بر فراز آسمان،..)(ایرانکلباسی:1380: 90) هەندێجار وەك ئاوەڵناو، یان ئاوەڵکار سوود لێ وەرگیراوە و زۆر بەکاردێت، بەڵام وەك پێشگر زۆر چالاك نیە.

(فرو–[47]): ئەم پێشگرە بە واتای(ژێرەوە، بەرەوخوارەوە) دێت.(علیاکبر دهخدا: 1372: 15001)ئەم پێشگرە،کورتکراوەی پێشگری(فرود–)ە کەدەنگی(د) سوواوە و بە فۆرمی(فرو–) لەگەڵ ئەو کارەکانە کە کونسنانتێك لە سەرەتای کارەکە بێت، دێن و لە ڕووی واتاوە وەك پێشگری(فرود–) ە.

(فرود–): واتای هاتنەوە لە سەرەوە بۆ خوارەوە دەدات و لە زمانی پەهلەوی و فارسی دەریدا وەك ئاوەڵکار، پریپوزیشن بەکارهاتووە و لە فارسی(دەری)نوێدا زۆر بەکارهاتووە، وەك: فرودآوردن، فرودآمدن، فرودخوردن، فرودبردن،... هتد.)

(وا–): ئەم پێشگرە لە هەندێ حاڵەتدا دەکرێ لە جیاتی(باز) بە کار بێت بە واتای (کرواە)، (هەندێ جاریش واتای پێچەوانە دەداتە کارەکە، بۆ نموونە:

– واداشتن: مجبور کردن بە کاری.[48]

– بازداشتن: جلوگیری از کاری.)[49] (بهمن محتشمی 1370: 201)

بەڵام لەگەڵ کارەکان واتایێکیتردەدات وکارێکی نوێڕۆدەنرێت،وەك:(واچیدن، واماندن، واگداردن،.. .[50])

---

[47](لە زمانی پەهلەوی (فر / for) و لە فارسی کون دا فرو/frau) بووە .)

[48] (نەچار کردن بە ئەنجامدانی کارێك)

[49] (ڕێگەگرتن لە نجامدانی کارێك)

[50] (کۆکردن، پاشکەوتن ، بە جێهشتن،...)

(ور–): ئەم پێشگرە بە واتای سەرو، بۆ سەرەوە دێت و زۆر کەم و لەگەڵ هەندێ کار بەکاردێت، (هەندێ جار لە جیاتی پێشگری(بر–) بەکاردێت بە واتای ئەنجامدانیکارێك لە سەرەوە بۆ ژێرەوە، وەك: ورافتادن، ورآمدن، ورشکستن،...)(بهمن محتشمی: 1370: 201)

–پاشگری(–اندن/–انیدن):

لە داڕشتنی کاری داڕێژراو لە فارسیدا تەنیا پاشگری(– اندن و انیدن) بەکاردێن کە وەك هەر مۆڕفیمەك ئەرکی گەیاندنی واتایەك لەئەستودایە. ئەم پاشگرانە بە مۆڕفیمی تێپەڕاندن دەناسرێن وکاری تێنەپەڕ دەکەن بە تێپەڕ و وەك مۆڕفیمێکی بەند بە کوتایی کارەکان دەلکێن و پەیوەندی ڕێزمانی زیادی بە کارەوە هەیە. وەك:

- دویدن ⟵ دواندن/ دوانیدن
- رسیدن ⟵ رساندن / رسانیدن

ئەم پاشگرە، وەك پاشگرێکی ڕێزمانی پەیوەندێکی ڕاستەوخۆ بەکارەوە هەیە و لە فارسیدا بێجگە لە وەی کە کاری تێنەپەڕ دەکات بە تێپەڕ کاری تێپەڕیش دووبارە تێپەڕ دەکات،کە لەم حاڵەتە داکارەکە هەم پێویستی بە بەرکاری ڕاستەوخۆ و هەم ناڕاستەوخۆدەبێت.وەك:

– کودك غدایش را خورد.[51]

–خوردن ⟵ خوراندن / خورانیدن .

– دایە غدا را بە کودك خوراند/ خورانید.[52]

– علی لباسش را پوشید .[53]

– پوشید ⟵ پوشاند ، پوشانید .

– علی لباسش را بە او پوشاند / پوشانید.[54]

2–3–جۆرەکانیکاری داڕێژراو لە ڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕی و تێنەپەڕی) :

لە زمانە هیندۆ ئەورووپیەکان بە تایبەتی کوردی و فارسی هەرکارێك، بە پێی واتا و مەبەستی کە هەیە، لە ڕووی ڕۆنان و ژمارەی کەرتەکان لەو ڕستەیە کە پێکدەهێنرێت کاریگەریی تایبەتی خۆی هەیە، واتە کارەکە لە ڕووی تێپەڕی و تێنەپەڕی ژمارەیکەرتەکان لەو ڕستەیە کە پێکدەهێنرێت دیاریدەکات. زمانی فارسیش لەم دیاردەیە دوور نەبوویە و بۆ

51 زارۆکی خوارنا خۆ خوار.

52 دەیکێ خوارن ب زارۆکی دا خوارن.

53 عەلی جلکێن خۆ کرنە بەر خۆ.

54 عەلی جلکێن خۆ کرنە بەر وی.

ئەم مەبەستەش(ڕێزماننووسەکانیان زاراوەی (گدرا) بۆ کاری تێپەڕ و (ناگدرا) بۆ تێنەپەڕ بەکاریان هێناوه)(حسین علی یوسفی: 1379: 91)

کاری(گدرا)ی تێپەڕ:ئەوکارەیە کە بۆ تەواوکردنی واتایەکە لە بکەر، یان نیهادی ڕستە تێدەپەڕێت و پێویست بە بەرکار دەبێت، بە واتایەکیتر کاری تێپەڕ بێجگە لە بکەر، پێویست بە بەرکاریش دەبێت لە بەر ئەوە کە پەیوەندی واتایی نێوان کاری تێپەڕ و بەرکاردا هەیە، هەروەهاکاری تێپەڕ دوو بۆشایی، یان زیاتر لە ڕستە پڕ دەکاتەوە لە بەر ئەمە بە کارێکی دوو لایەنی دێتە ناساندن.وەك:

- علی کتاب میخواند.
- من نامه مینویسم.

کاری(ناگدرا)ی تێنەپەڕ: ئەو کارەیە کە بۆ تەواوکردنی واتا لە بکەر تێناپەڕێت و تەنیا یەك بۆشایی لە ڕستە پڕ دەکاتەوە، کەواتە ئەو ڕستەیەی کە لەگەڵ کارێکی تێپەڕدا دێت لە کورتترین شێوەی خۆیدا لە(بکەر + کار) پێك دێت.وەك:

- علی آمد.
- من میمانم.

هەروەها لە زمانی فارسیدا جۆرێکیتری کار هەیە کە پێدەڵێن(دو وجهی) واتە ئەو کارانە کە هەم تێپەڕێن و هەم تێنەپەڕ و ژمارەیان لە چەند کارێك تێناپەڕێت.وەك:

(شکستن، پختن، سوختن، ریختن، برافروختن، گسیختن، باریدن، ... .)

بۆ نموونە :

– گل پژمرد[55].(تێنەپەڕ)　　　　آفتاب گل را پژمرد.[56](تێپەڕ)

– شیشه شکست.[57](تێنەپەڕ)　　　　علی شیشه را شکست.[58](تێپەڕ)

کەواتە لە زمانی فارسیدا کار، یان تێپەڕە، یان تێنەپەڕە، یان بە هەر دوو شێوەی تێپەڕ و تێنەپەڕ دەردەکەوێت. دەکرێ جۆری چوارەمیش بەم دابەش کردنە زیادبکەین کە بریتیە لە (چەند کارێك کە بە گشتی بەرکاریان نیە و تەنیا لە هەندێ حاڵەتی دەگمەن بەرکار وەردەگرن و واتایێکی تێپەڕ دەدەن. وەك: کاری (رفت، آمدن) کە هەندێجار بەرکار وەردەگرن وەك:

---

55 گوڵەکە سیس بوو.(گوڵ چرمسی)

56 هەتاو گوڵەکەی سیس کرد.(هەتاڤێ گوڵ چرمساند)

57 شووشەکە شکا.

58 عەلی شووشەکەی شکاند.

– من این راه را می‌روم.

– تو این راه را رفتی.

لێره(راه) بەرکاری ڕاستەوخۆیە؛ چونکو بەرکارەکەی لەگەڵ نیشانەی(را) هاتووە.(بهمن محتشمی: 1370: 162)

کارەکانی تێپەڕ(گذرا) دوو جۆر بەرکاری ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ وەردەگرن کە بەرکاری ڕاستەوخۆ لەگەڵ نیشانەی(را)دێت.(هەندێ جار نیشانەی(را) بو ناسراوی بەرکاری ڕاستەوخۆ دێت، وەك :

- دیشب من کتاب را خواندم .[59]

ئەگەر بەرکارەکە نەناسراو بێت نیشانەی (را) وەرناگریت.وەك:

- دیشب من کتاب خواندم .[60]

شایانی تێبینی‌یە ئەگەر بەرکاری ڕاستەوخۆلەگەڵ نیشانەی نەناسراوی(یك، ی) بێت یان نێوان(یك و ی)دا هات، نیشانەی (را)ەکە تەنیا نیشانەی بەرەکاری ڕاستەوخۆیە و هیچ ڕۆلەك سەبارەت ناسراوی بەرکارەکە نییە، بۆ نموونە:

- او مردی را در بیابان دید .
- او یك مرد را در بیابان دید .
- او یك مردی را در بیابان دید.)[61](محسن حافضیان:1383: 39)

ئەگەر بەرکارەکە لەگەڵ پریپوزیشن بەکارهات پێ‌دەڵێن بەرکاری ناڕاستەوخۆ و زۆر جاریش پریپوزیشنی(به و از) لەگەڵ بەرکاری ناڕاستەوخۆ دێت.وەك :

- من کتاب را از او گرفتم.
- من کتاب را به او دادم.

2-3-1-کاری داڕێژراوی تێنەپەڕ (ناگذرا):

کاری داڕێژراوی تێنەپەڕ هەر هەمان سیمای کاری تێپنەڕ وەردەگرێت بە واتایێکی‌تر تەنیا یەك بۆشایی لە ڕستە پردەکاتەوە و واتای کارەکە تەنیا لەگەڵ کەڕەستەی ڕێزمانی(بکەر) تەواو

---

[59] دونێ شەوە من کتێبەکەم خوێند.

[60] دونێ شەو من کتێبێکم خوێند.

[61] ئەوە پیاوێك لە بیابان دیت .

دەبێت، ئەمەش وای کردووە کە بە کاری یەك لایی دابنرێت. هەندێ کار کە هەر بە شێوەی تێنەپەڕ دەمینن و هیچ کات حاڵەتی تێپەڕی وەرناگرن. وەك:

(فرارسیدن، بررفتن، دررفتن، فرارفتن، فرورفتن، برافتادن، فرورفتن، درآمدن، فرآمدن، فرودآمدن ، ورآمدن، برشدن، فروشدن، فرازشدن، درشدن،... هتد.)

هەندێ کارە تێنەپەڕەکانیش دەکرێ بە(هۆی مۆڕفیمی تێپەڕاندنی(اندن) و (انیدن) بکەین بە تێپەڕ. بەم شێوەیە:

مصدر فعل ناگدرا ←بن مضارع فعل ناگدرا + (اندن/انیدن)←مصدر فعل گدرا به مفعول.) (غلام رضا ارژنگ: 1381: 144) **واتە**

چاوگی کاری تێنەپەر ←ڕەگی ڕانەبوردوو کاری تێپەر +(اندن/انیدن)←چاوگی کاری تێپەر بە بەرکار

رسیدن ← رس + (اندن/انیدن) ← رساندن / رسانیدن

چرخیدن ← چـــر + (اندن/انیدن) ← چرخاندن/ چرخانیدن

دویدن ← دو + (اندن/انیدن) ← دوانـــدن/ دوانیدن

خوابیدن ← خـــواب + (اندن/انیدن) ← خواباندن /خوابانیدن

سەبارەت وەرگرتنی بەرکار لەم جۆرە کارانەدا؛کە بە هۆی مۆڕفیمی تێپەڕاندن (اندن/انیدن) بوونە بە تێپەڕ، دەکرێ بڵێین بەرکارەکە دەبێتە بەرکارێکی ڕاستەوخۆ. وەك:

- **دایە بچە را خواباند/خوابانید.**
- **علی او را رساند/رسانید .**

هەندێ لە کارە تێپەڕەکان بە هۆی ئەو پێشگرەی کە لەگەڵ دێت واتایەکی تێنەپەڕ دەدەن واتە کارەکە لە سەرەتا کارێکی تێپەڕە، بەڵام کە لەگەڵ پێشگری ناڕێزمانی هات واتایێکی تێنەپەڕ دەدات و دەبێتە کارێکی داڕێژراوی تێنەپەڕ، وەك:

–گرفتن (تێپەڕ) ← درگرفتن، فروگرفتن[62].(تێنەپەڕ)

– خوردن (تێپەڕ) ← برخوردن، واخوردن.[63](تێنەپەڕ)

لە فارسیدا هەندێ کار هەنە کە بە هەر دوو شێوەی تێپەڕ و تێنەپەڕ دێن و ئەم کارانە کاتێك کە لەگەڵ پێشگری ناڕێزمانی دێن و لە ڕووی ژمارەی کەرتەکانەوە دەگۆڕن بە هەمان شێوەی تێپەڕ، یان تێنەپەڕی دەمێنێتەوە. وەك:

افروختن ← بر+افروختن ← برافروختن.

---

[62] **گرتن تێپەڕ ← ئاگرتێبەربوون ،داگیر کردن.**

[63] **خواردن تێپەر← دیتنی یەکتربە سوتفە، لە رەواج کەوتن،... .**

- آتش برافروخت.(تێنەپەڕ)
- او آتشی را برافروخت[64].(تێپەڕ)

ریختن ← فرو + ریختن ← فروریختن.

- دیوار فروریخت.(تێنەپەڕ)
- آنها دیوار را فروریختند[65].(تێپەڕ)

ئەو کارە داڕێژراوانەی کە تێنەپەڕن و بەرامبەریان کارێکی تێپەڕ هەیە. وەك:

تێنەپەڕ	تێپەڕ
برشدن	برکردن
فرو شدن	فروکردن
فرو افتادن	فرو انداختن
(ور) برآمدن	(ور) برآورد

2-3-2-کاری داڕێژراوی تێپەڕ (گذرا) :

کاری داڕێژراوی تێپەڕ ئەوکارەیە کە بۆ تەواوکردنی واتا پێویست بە بەرکار، یان تەواوکەرێك دەبێت،واتە کاریگەری کارەکە لەسەر بکەری ڕستە تێدەپەڕێت و بۆ تەواوکردنی واتاکەی پێویست بە بەرکاردەبێت. ئەم جۆرە کارە دوو بۆشایی، یان پتر لە ڕستەدا پر دەکاتەوە و دەکرێ ڕستەی بکەرنادیار لێ‌بڕۆبنرێت.کاری داڕێژراوی تێپەڕ بەرکاری ڕاستەوخۆ،یان ناڕاستەوخۆ وەردەگرێت. لە فارسیدا بە(بەرکاری ناڕاستەوخۆ دەڵێن (متمم) کە دەکرێ پێش یان پاش بەرکاری ڕاستەوخۆ بێت.وەك:

- من کتاب را برای خسرو خریدم.
- من برای خسرو کتاب را خریدم.)[66](احمد ابومحبوب:1383 :111)

هەندێ لەم کارانە هەر لە بناغەوە تێپەڕن و کاتێك لەگەڵ پێشگرەی ناڕێزمانیش دێن هەر بە تێپەڕی دەمێننەوە. وەك:

- آوردن ← برآوردن، درآوردن، فراآوردن.
- داشتن ← برداشتن، بازداشتن، فروگذاشتن.
- کردن ← برکردن، فروکردن، واکردن.

---

[64] (ئاگرێك هەڵبوو.(تێنەپەڕ) (ئەوە ئاگرەکە هەڵکرد.(تێپەڕ)

[65] (دیوارێك روخا. (تێپنەیەر) (ئەوان دیوارەکە روخاندن.(تێپەڕ)

[66] (من کتێبەکە بۆ خسروکریم.) (من بۆ خسرو کتێبەکە کریم.)

هەندێ لەم (كارانە دەكرێ دووبارە بكەین بە تێپەڕ كە بەم جۆرانە دەڵێن (متعدی سببی) واتە(تێپەڕی هۆیی)كە لێرە بێجگە لە بەركاری ڕاستەوخۆ پێویستیمان بە بەكاری ناڕاستەوخۆش دەبێت. بۆ نموونە:

- خوردن ⟵ خوراندن/خوانیدن
- مادر غدا را بە كودك خوراند/خورانید .
- پوشیدن ⟵ پوشاندن/پوشانیدن

علی لباسش را بە او پوشانید/پوشاند.)(بهمن محتشمی: 1370: 156)

بەڵام ئەگەر كارەكە بەكاری ناڕاستەوخۆ هەبێت پاش تێپەڕكردنی دووبارە بەكارە نویەكە دەبێتە بەركارێكی ڕاستەوخو و ئەوی‌تر هەر وەك خۆ(ناڕاستەوخۆ) دەمێنێتەوە. وەك:

- ایرج از تاریكی می‌ترسد.
- من ایرج را تاریكی ترساندم.

بەڵام ئەگەركارەكە لە سەرەتا بەركارێكی ڕاستەوخۆ هەبوو پاش تێپەڕكردنی‌دووبارە بەركارەكە ڕاستەوخۆ دەمێنێتەوە و بەركارە نویەكە دەبێتە بەركارێكی ناڕاستەوخو كە بە زۆری لەگەڵ بەرناوی (بە) دێت.(بهمن محتشمی: 1370: 157) وەك :

- كودك غدایش را خورد.   مادر غدا را بە كودك خورانید.
- او لباسش را پوشید.   من لباس را بە او پوشاندم.

كاری داڕێژراوی تێپەڕ لە ڕووی وەرگرتنی بەركار بە سەر سێ جۆر دا دابەش دەبن:(بهمن محتشمی:1370: 155-156)

1. *ئەوانەی كە تەنیا بەركاری ڕاستەوخۆ وەردەگرن*. وەك:

فرووبردن، برافراشتن، فرابردن، دربردن، فروخوردن، فرادیدن، بازخاستن، فراخاستن، فروگذاشتن، فراكردن، فروكردن، برآوردن، بازآوردن، درآوردن، واكردن، بركردن، دركردن، فرازكردن، فراداشتن، فروداشتن، ورداشتن، بازنوشتن، فرونوشتن، بازگرفتن، فراگرفتن، فروگرفتن، فراپوشیدن، فرایافتن، دریافتن، وازدن، بركندن، فروكندن، واكندن، برانداختن، بازانداختن، فروانداختن، ورانداختن، بركشیدن، فراكشیدن، فرازكشیدن، واكشیدن، بازخاستن، فراخاستن، بربستن، فرابستن، برافكندن، درافكندن، فرافكندن، فروافكندن، فرانهادن، وانهادن، برنهادن، فرانهادن، برانگیختن، فروآویختن، درآمیختن، وابخشیدن، فراپدیرفتن، فراخواندن، برخواندن، فروخواندن، وادوختن، فروچكاندن، واكوفتن، فروكوفتن، درنوردیدن، ... هتد.

نموونه له ڕستانه دا:

- سپاهیان پرچمها را برافراشتند.[67]
- او خشمش را فروخورد.
- پادشاه وزیرش را فراخواست.[68]
- مریم کیفش را برداشت.[69]
- آنها لباسهایشان را درآوردند.[70]
- آنها حقیقت را دریافتند.[71]
- من درسم را فراگرفتم.[72]

2. ئەو کارانە کە تەنیا بەرکاری ناڕاستەوخۆ وەردەگرن :

پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە ئەو بەرناوانەی کە لەگەڵ بەرکارەکە دێن بە پێی کارەکە جیاواز و دیار کراوە. وەك:

بازگشتن، برخوردن، فرتابیدن، برتابیدن، بازپیوستن، فرونگریستن، بازنگریستن، برتاختن، فراگماشتن، واگفتن، برگشودن، بازپرداختن،...،کە ئەم کارانە بەرکاری ناڕاستەوخۆیەکە لەگەڵ بەرناوی (بە) دێت. بۆ نموونە:

- آنها به خانه بازگشتند.[73]
- در را به رویش برگشود.
- خورشید به زمین فرو میتابد.
- من در راه به او برخوردم.[74]

---

67 لەشکەریان ئالاکانیان بلند کرد .

68 پادشاە وەزیرەکەی بانگ کرد .

69 مریم چانتەکەی هەڵگرت.

70 ئەوان جلەکانیان دەر هێنان .

71 ئەوان گەیشتن بە راستیەکە .

72 من فێریوانەکە بووم .

73 ئەوان گەانەوە بۆ خانو.

74 من لە ریّگا ئەوەم بینی .

(درآمیختن، بازجستن، بازرستن، بجنگیدن، بساختند، درآویختن) بەرکاری ناڕاستەوخۆیەکە لەگەڵ بەرناوی(با) دێت. وەك:

- سپاهیان با هم درآمیختند و جنگ شروع شد .
- او را کنار خیابان با کیفی بازجستند .
- اسکندر با او بجنگید .

(برگشتن، بازماندن، برتافتن، برساختن، درگذشتن، واگریختن، واماندن) بەرکاری ناراستەوخۆیەکە لەگەڵ بەرناوی (از) دێت. وەك:

- آنها از سفر برگشتند.[75]
- پدر از آنها برتافت.[76]
- سپاهیان از جنگ واگریختند.
- او از زندگی واماند.[77]

لە فارسیدا بەرناوی (با، از، بە) چالاکن و هەر کارێك بە پێی بەکارهێنانیان بۆ بەرکاری ناڕاستەوخۆ لەگەڵ بەکاردێت، ئەمە لە زمانی فارسیدا پێدەڵێن(گدرا به مفعول و متمم(ازی، بایی، بەای)(غلامرضا ارژنگ: 1381: 148)

3.*ئەو کارە دارێژراوانە کە هەم بەرکاری ڕاستەوخۆ و هەم ناڕاستەوخۆ وەردەگرن،* شایانی سەرەنجە هەرکارێك بە پێی جۆری کارەکە بۆ بەرکاری ناڕاستەوخۆ سوود لە بەرناوی(بە، از، با) وەردەگرێت کە هەندێکیان چالاکترن. وەك:

(بازداشتن، بازگفتن، بازآمدن، فراخواند، واگذاشتن، واداشتن، واگرفتن، فروکردن، فروبردن، فراگرفتن، بازجستن، برتابید ... هتد.) بۆ نموونە :

- پلیس آنها را با کیفی بازجست.[78]
- شاگردان درس را از معلم فراگرفتند.[79]
- او باغ را با گل بیاراست.[80]
- امام آنها را به دین حق فراخواند .[81]

---

[75] ئەوان لە سەفەر گەرانەوە .

[76] باوکە لە ئەوان تورە بوو.

[77] ئەو لە ژیان پاشکەوتووە .

[78] پولیس ئەوان بە چانتەیەك پەیدا کردەوە.

[79] قوتابیان وانەکە لە مامۆستا فێر بوون .

[80] ئەو باخەکە بە گوڵ رازاندەوە .

[81] ئیمام ئەوان بە دینی حەق دەعوەتیان کرد .

2-4-هێز لە کاری دارێژراو دا :

توێژینەوە سەبارەت هێز و یاساکانی لە زمانی فارسیدا نێزیکە سەد و پەنجا سال دەبێت، ئەمەش بە ڕێگایئەو زمانەوانانەوە بووەکە زیاتر شارەزاییان لە ژێرکاریگەری ئەورووپییەکانەوە بووە و زانایانی زمانی فارسی زۆرکەم باسی هێزیان کردووە(خانلری یەکەم کەسە کە بۆ ئەم مەبەستە زاراوەی(تکیە) لە فارسیدا بەرامبەر هێز بەکارهێناوە.)(پرویز ناتل خانلری: 1372: 149)لەم بوارەوە دەنووسێت:(کاتێ وشەیەك، یان دستەواژەیەك گۆدەکەین دەبێنین بڕگەکانی وەکو یەك ڕوون و ئاشکرا نین، بەلکو هەندێ بڕگە لە هەندێکیتر زیاتر بەگوێدەکەوێت، لەوانەیە ئەم هێزە بە هۆی پالەپستوی هەناسەوە بێت واتە هەناسە لە کاتی گۆکردنی هەندێ بڕگەکان بە توندی دەردەچێت لەوکاتەدا بەهێزی توند(تکیە/شدت) ناودەبرێت.)(پرویز ناتل خانلری: 1361: 148)

بە گشتی هەموو ئەوکەسانەی کە لێکۆلینەوەیان لەسەر هێز و یاساکانی لەزمانی فارسیدا کردووە لەسەر بناغەیەکی ڕێزمانی باس لە هێز دەکەن بەم واتایە بە پێی جۆری ڕێزمانی وشەکە هێزی وشەکە دیاردەبێت بۆ نموونە لە زۆربەی لێکۆلینەوەیان لەسەر ئەوە ڕێککەوتوون کە هێزی سەرەکی لە(ناو، ئاوەڵناو) لەسەر بڕگەی کۆتایی وشەکە دەبێت(هێز لەسەر یەکێك لە بڕگەکانی هەر وشەیەك بە پێی ڕۆنان و شێوەی ڕێزمانی وشەکە دەبێت، واتە هەر وشەیەك بە پێی جۆر و تایبەتی خۆی هێزەك هەیە و(لە هەندێ حاڵەتدا دوو وشە لە ڕووی ڕوالەتدا یەکن بەڵام واتایێکی جیاواز دەدەن کە بە هۆی هێزەوە دەکرێ بزانن وشەکە لە ڕووی ڕێزمانیەوە چیە)(پرویز ناتل خانلری:1361: 151)وەك:

-تـ□میز = بازشناختن (ناسیوە)

-تمیـ□ز = پاکیزە (پاك و خاون)

-حالی□ = کنونی (ئێستایی)

-حـ□الی = متوجە (تێگەیشت)

-خـ□لق = آفریدن (داهێنان)

-خلق□ = مردم (خەلك))(محمد رضا شیروانی:1383: 96،98)

لەم لێکولینەوە دا تەنیا هێزلە(وشەی سەربەخۆ)و بە تایبەتی لە کاری دارێژراودا دەستنیشان دەکەین، بە واتایەکیتر هێز لە شێوە جیاکانی گەردانکردنی کار، وەك وشەیەکی جودا لە ڕستە ؛ بێ کو تەماشەی کاریگەری ئاوازەی ڕستە لەسەر هێزی کار بکەین.

بێجگە لە زمانەوانانی فارسی، یەکەمین کەس کە سەبارەت زمانی فارسی توێژینە کردووە (الکساندر خودزکویە لە ساڵی (1852) پاشان پلاتز 1917، فیلات 1919، فۆادی 1934، فرگسون 1975، ژیلبر لازار 1975، جزایری و پیبر1961 ... هتد، کە هەر یەکێك لەم لێکولەرانە هەوڵ داوە بە گشتی هێز لە زمانی فارسیدا و بە تایبەتی لە کاردا لەکاتی (ڕابوردوو و ڕانەبوردوو)، ناکردن و چاوگ ... باس بکەن، تەنیا جیاوازی لە نێوان ئەم زمانەوانانەدا لەوە دایە بە پێی بۆ چوونی تایبەتی خۆیان و شارەزایی لە لێکولینەوەدا یاساکانی جۆراجۆر سەبارەت هێز و بە تایبەتی هێزی کار دانراون.)(حسین سامعی:1372 :56) ڕەنگە ئەم بەربەلاوی و جۆراجۆری بیر و ڕایان سەبارەت بە هێزی کار، لە بەر سروشتی تایبەتی هێز لە ڕۆنانی کاری فارسی بێت، ئەمە لە لایەك و لایەکی تر لێکولەران تەنیا تەماشەی ڕۆنانیکاری سادە لە ڕوالەت کردووە و سەبارەت کاری داڕێژراو و لێکدراو باسیان نەکردووە.

بە پێی ڕۆنانی کار لە زمانی فارسیدا و بە پێی ئەو زانیاریانەی کە ڕێزماننووسان سەبارەت بە هێزی کار لە فارسی خراوەتە بەرچاو دەتوانین بڵێین کە بابەتی هێز لەکاری زمانی فارسیدا بە گشتی لەسەر دوو بناغە و یاسا بەرێوە دەچێت:

(1. لە حالەتی ئەرێ دا هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر دوا بڕگەی یەکەمێن پێکهاتەی کارەکە[82].

(2. لە حالەتی نەرێدا هەموو کات هێزی سەرەکی دەکەوێتە لە سەر تەنیا بڕگەی کە مۆڕفیمی ناکردن تیایە[83].(حسین سامعی: 1372 :60)

لە حالەتی ئەرێدا کە گیرەکی ڕێزمانی(می/ب) لەگەڵ کارەکە بێت(هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر بڕگەی دەستپێك واتە گیرەکی ڕێزمانی (می/بـ) وەك:

– می نشستم بـ نشینم

– می نشینم بـ نشینی.

لەوکارانە کە(ئاولناوی کراو وەك ناوەندێك لەپێکهاتەی کارەکە دێت و چاوگی یاریدەدەری (بودن) لە ڕۆنانیکارەکە بەشدار بێت و هیچ گیرەکی ڕێزمانی و ناڕێزمانی لەگەڵکارەکە نەبێت هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر بڕگەی دوایی لەئاوەڵناوی کراوەکەدا.

[82] (در صورت **مثبت**، تکیه اصلی فعل بر آخرین هجای نخستین سازه واقع میشود.)

[83] (در صورتهای منفی، تکیه اصلی فعل همواره بر تنا هجای تکواژه منفی واقع میشود.)

وەك :

- نشستە□ام
- نشستە□بودم
- نشستە□بودەام
- نشستە□باشم

لە ڕۆنانی(ماضی استمرای نقلی)کەگیرەکی ڕێزمانی(می) لەگەڵە، هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەرگیرەکە ڕێزمانیەکە. وەك:

- می□نشستەام.
- می□نشستەای.)(ژیلبر لازار:1384 : 53)

لەو کارە داڕێژراوەی کە لە ڕۆنانەکەیدا گیرەکی ناڕێزمانی بەدیدەدەکەوێت(لە حاڵەتی ئەرێ دا هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر دوا بڕگەی گیرەکی ناڕێزمانی.وەك:

- فـ□رو رفتەام.
- فـ□رو میرفتم.
- فـ□رو رفتەام.
- فـ□رو میرفتەام .
- فـ□رو خواهم رفت .)

(حسین سامعی: 1372 : 62)

واتە پێشگرە ناڕێزمانیەکان کە لە سەرەتای کارەکەدا دێن هەموویان خاوەن هێزی سەرەکین (بەڵام ئەگەرکارەکە لە جۆری چاوگی کرتاو(مصدر مرخم) بێت و لەگەڵ پێشگرەکە ناوێك دروست بوو بە پێ یاساکانی هێز لە(ناو)؛ هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر دوا بڕگەی وشەکە.وەك:

- استاد د□رگدشت.[84]
- درگدشت□ استاد[85] ... (پرویز ناتل خانلری :1361: 154)

لە کاری لێکدراودا کە لەگەڵ (ناو، ئاوڵناو، ئاوڵکار)دا دێت و کارێکی نوێ لە ڕووی ڕۆنان و واتاوە دروستدەکات(هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر ئەو ڕەگەزەی کە پێش کارەکە هاتووە)(ژیلبر لازار: 1384: 59-60)ڕێزماننووسەکانی فارسی بە ئەمە دەڵێن (عنصر غیر

---

[84] ماموستا کوچی دوایی کرد .

[85] کوچی دوایی ماموستا... .

فعلی) بە واتایێکیتر هێزە سەرەکی دەکەوێتە سەر دوا بڕگەی(ناو، ئاولناو، ئاولکار)ەکە، واتە (عنصر غیر فعلی).وەك :

- شتا□ب کردی.
- حرف□زدم.
- بالا□بردند.

بە پێی ئەو دوو بنەمایە سەرەوە، هێز لە زمانی فارسیدا بە تایبەتی(لە حالەتێ ئەرێ دا بەرەو بڕگەی کوتایی دەچێت بە واتایێکیتر دەکەوێتە سەر دوا بڕگەی وشەکە، ئەمە لە (ناو، ئاولناو) هەروەها زۆربەی ئاوەڵکارەکان بەدیدەکرێت، بەڵام لە کاردا بە پێچەوانە دەبێت، سەرەڕای ئەمەش ئەگەر وردتر تەماشا بکەین دەبینین بە گشتی هێز لە کاردا بەرەوکوتایی کارەکە دەچێت و ئەمە لە پێکهاتەکانی کارەکە دەردەکەوێت و هێزەکەیتر بەرەو بڕگەی سەرەتایی کارەکە دەچێت کە ئەمە لە شێوەی ڕیزبوون و پێوەندی مۆرفیمەکاندا دیارە؛ واتە دەتوانین بڵێین ئەمە لە بەر حاڵەتێکی ڕێزمانی نیە، بەڵکو دەگەرێتەوە شێوەی بەکارهێنان و ڕیزکردنی مۆرفیمەکان، واتە مۆرفیمەکانی سەرەتایی کارەکە لە مۆرفیمەکانی دوایی دەرکەوتوترە و لە ئەنجامدا هێزی سەرەکی کارەکە دەگۆێزرێتەوە سەر بڕگەکانی دەستپێك.)(حسین سامعی: 1372: 65)

بەم پێیە بۆمان دەرکەوت کە هێز لە زمانی فارسیدا لە جۆری هێزی ئازادە؛ چونکە هێز لە وشە و ڕستەی ئەم زمانەدا شوێنێکی چەسپاو و نەگۆڕ نیە، بەڵکو بە پێچەوانە هێز دەکەوێتە سەر بڕگەی پێشەوە یان ناوەڕاست یان دوایی کە بە زۆریش هێزەکە لەسەر بڕگەی سەرەتایی دەبێت، یان لەسەر بڕگەی کوتایی وشەکە و قسەکەری زمانەکە دەتوانێت بە ئارەزوی خۆی شۆێنی هێز بگۆڕیت بۆ مەبەستی جیاواز.

هەروەها ڕۆنانی کار لە فارسیدا بەو شێوەیە کە هەندێجار ڕۆنانێکی نوێ دروست دەبێت بۆ نموونە ڕۆنانی(ڕابوردووی مەرجی(ماضی التزامی) و ڕابوردووی دوور(ماضی بعید)) دەکرێت گیرەکی ڕێزمانی(می-)وەربگرێت وحالەتی بەردەوامی پەیدابکەت کە لەم حالەتەدا دەستنیشان کردنی هێز بە پێی سیستەم و یاساوە پێشبینیدەکرێت واتە بۆمان ڕوون دەبێت کە هێز لە فارسیدا پابەندی هیچ کوتێك نیە.

2-5-کاری داڕێژراو و نادیاری :

دیاردەی بکەر نادیار لە هەموو زمانەکاندا هەیە بە بەڵگەی ئەوەی کە کاری تێپەڕ لە زمانە هیندۆ ئەورووپیەکان بە تایبەتی ئینگلیزی هەیە و یەکێ لە مەرجەکانی بکەرنادیار ئەوە کەکاری تێپەڕ بێت.کاتێك کە بکەری کارەکە دیار بێت کارەکە دەکرێ تێپەڕ یان تێنەپەڕ بێت، بەڵام لە حاڵەتی بکەر نادیارداکارەکە تێپەڕە؛ چونکە واتای کاری تێپەڕ بە بکەر و بەرکار تەواو دەبێت و لە کاتی بکەرنادیاریش بکەرەکە ئاشکرا نیە و بەرکارەکە دەوری گرنگترە لە بکەر ،(گرنگترین حاڵەت لە بەکارهێنانی ئەم دیاردەیە ئەوەیە کە:

أ. بکەرەکە نەناسراو بێت . وەك: قالی ربوده شد.[86]

ب. بکەرەکە ناسراو بێت . وەك: انسان آفریده شد.[87]

پ.بەرکارەکە گرنگتر و ناسراو بێت. وەك: علی (ع) کشته شد.[88])(علی مرزبان راد: 1374: 123)

کەواتە لەم حالەتە دا گرنگی بەرکارەکە ئەوەندە لە گرنگی بکەر سەروترە و بەرکارەکە لە شوێنی بکەری ڕاستەقینە دادەنرێن و هەندێ جاریش هەر پێویست بە بوونی بکەرەکە ناکات ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەینیت کە کارەکە بکەر نیە؛ چونکە نابێت کارێك شێوەیەك وەربگرێت و ئەنجامێك ڕابگەهێنێت و بکەری نەبێت.

کاری بکەر نادیار بەرامبەر کاری بکەر دیار دوو گۆڕانکاری بە سەر دا دێت :

(أ. لە هەموو حالەتێك دا کارەکە دەبێت ئاولناوی بکەری .

ب .لە جیاتی گەردانکردنیکارەکە،کاری یاریدەدەری (شدن) دێتە گەردانکردن و دەکەوێتە پاش ئاولناوی بکەری. وەك:

- برافروخته شد.
- برداشته شد.) (محمد رضا باطنی :1383: 136)

واتە لە پێکهاتەی بکەر نادیار لە ڕووی ڕیزبوونی کەرەستەکان بریتیە لە:

(ئاولناوی بکەری + کاری یاریدەدەری(شد) + ڕاناوی لکاو)کە هەموو گۆڕانکاری و گەردانکردنی کارەکە بە کاری(شدن) دەگوێزرێت. وەك:

---

[86] مافورەکە دزرا .

[87] انسان خەلق بوو.

[88] عەلی (ع) کوژرا.

- برآورده شد.

- برآورده خواهد شد.

- برآورده می‌شود.

- برآورده شده است.

له زمانی فارسیدا ئەم دیاردەیە ڕوودەدات و تا بکرێت بۆ شێوەی بکەرنادیار بێجگە لەو فۆرمەی کە باسکرا(سود لە شێوەی تر وەردەگرن، کە ئەم شێوەیە لە ڕووی فۆرمەوە نادیار نین بەڵام لە ڕووی واتاوە نادیارن ئەم شێوەیە بریتین لە:

1. سوود لە حالەتی کەسی وەرناگرن، بەڵکو زۆرتر ڕێژەی ئیلتزامی بۆ مەبەستەکەیان بەکاردەهێنن.وەك :

- او را باید دید.[89]

- این را می‌توان خرید.[90]

- اگر بشود برود.[91]

2. سوود وەرگرتن لە حاڵەتی کەسی سێیەمی کۆ بێ ئەوەی باس لە بکەر بکرێت.وەك :

- می‌گویند او آدم خوبی است.[92]

- حسین را زدندش.[93]

3. گۆڕینی کارەکە بەو شێوەیە کە پێکهاتەی ڕستەکە وەك خۆ دەمێنێت و تەنیا کارەکە دەگۆڕێت، واتە کارەکە لە حاڵەتی ڕووداو گەیین دەبیتە کارێکی بارگەیین. وەك:

-کردن← شدن

- زدن ← خوردن

- برادرش را کتك زد برادرش کتك خورد .[94]

- آنها را شکست دادند آنها شکست خوردند.[95](محمد رضا باطنی: 1383: 136)

---

[89] پیویستە ئەوببینین .

[90] دەکرێ ئەمە بکرێن.

[91] ئەگەر بکرێ بچو.

[92] دەڵێن ئەو مروڤێکی باشە.

[93] حوسێن لێی دان.

[94] برایەکەی لێدانی خوارد.

[95] ئەوان شکەستیان خوارد.

پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە تەنیا ئەو کارانەی،کە خاوەن بەرکاری ڕاستەوخۆن دەکرێ بە شێوەی بکەرنادیار بە کار بێن لەم حالەتەش دا بەرکارەکە جێگای بکەرەکە دەگرێت .

وەك :

- من مطلب را به او گفتم .   معمار ساختمان را ساخت .
- مطلب به او گفته شد .   ساختمان ساخته شد .

هەندێ جار لە تێکستە ئەدەبیەکان دا لە جیاتی کاری یاریدەدەری (شد) سود لە (آمد ، گردید) وەرگیراوە . وەك :

– خوشتر آن باشد که سر دلبران   گفته آید در حدیث دیگران (گفته شود)
– گفته آمد که به دلجویی ما می‌آیی . (گفته شد)
– که من کشته گردم به دست پدر .(کشته شوم)

بۆ ڕۆنانی کاری بکەر نادیار لە زمانی فارسیدا ئاوەڵناوی بکەری لە کاری ڕستەی بکەردیار دروستدەکرێت و دەخرێتە پێش کاری یاریدەدەری(شد) کە بە پێی کات و کەس و ژمارەی بکەر گەردان دەکرێت. وەك:

(ڕابوردوو)		(ڕانەبوردوو)	
برداشته شدم	برداشته شدیم	برداشته‌می‌شوم	برداشته می‌شویم
برداشته شدی	برداشته شدید	برداشته‌می‌شوی	برداشته‌می‌شوید
برداشته شد	برداشته شدند	برداشته‌می‌شود	برداشته می‌شوند

بۆ زیادتر ڕوونکردن و دیارکردنی ڕۆنانی کاری بکەر نادیار لە فارسیدا تەماشەی خشتەی ژێرەوە دەکەین:–

		وجه اخباری										وجه التزامی	
		مضارع ساده	مضارع درجریان	ماضی ساده	ماضی استمراری	ماضی درجریان	ماضی نقلی	ماضی استمرای نقلی	ماضی بعید	ماضی بعید نقلی	آینده	مضارع التزامی	ماضی التزامی
مفرد	اول شخص	برداشته می‌شوم	دارم برداشته می‌شوم	برداشته شدم	برداشته می‌شدم	داشتم برداشته می‌شدم	برداشته شده‌ام	برداشته می‌شده‌ام	برداشته شده بودم	برداشته شده بوده‌ام	برداشته خواهم شد	برداشته بشوم	برداشته شده باشم
	دوم شخص	برداشته می‌شوی	داری برداشته می‌شوی	برداشته شدی	برداشته می‌شدی	داشتی برداشته می‌شدی	برداشته شده‌ای	برداشته می‌شده‌ای	برداشته شده بودی	برداشته شده بوده‌ای	برداشته خواهی شد	برداشته بشوی	برداشته شده باشی
	سوم شخص	برداشته می‌شود	دارد برداشته می‌شود	برداشته شد	برداشته می‌شد	داشت برداشته می‌شد	برداشته شده است	برداشته می‌شده است	برداشته شده بود	برداشته شده بوده است	برداشته خواهد شد	برداشته بشود	برداشته شده باشد
جمع	اول شخص	برداشته می‌شویم	داریم برداشته می‌شویم	برداشته شدیم	برداشته می‌شدیم	داشتیم برداشته می‌شدیم	برداشته شده‌ایم	برداشته می‌شده‌ایم	برداشته شده بدیم	برداشته شده بوده‌ایم	برداشته خواهیم شد	برداشته بشویم	برداشته شده باشیم
	دوم شخص	برداشته می‌شوید	دارید برداشته می‌شوید	برداشته شدید	بداشته می‌شدید	داشتید برداشته مه‌شدید	برداشته شده‌اید	برداشته می‌شده‌اید	برداشته شده بودید	برداشته شده بوده‌اید	برداشته خواهید شد	برداشته بشوید	برداشته شده باشید
	سوم شخص	برداشته می‌شوند	دارند برداشته می‌شوند	برداشته شدند	برداشته می‌شدند	داشتند برداشته می‌شدند	برداشته شده‌اند	برداشته می‌شده‌اند	برداشته شده بودند	برداشته شده بوده‌اند	برداشته خواهند شد	برداشته بشوند	برداشته شده باشند

لەم خشتەیە بۆمان دەردەكەوێت كە مۆرفیمی تایبەتی بە ڕۆنانی ڕێژەی بكەر نادیار نیە، بەڵكو كاری یاریدەدەری (شد) لەگەڵ ئاوەڵناوی كراوە لە كاری ڕستەی بكەردیار ئەم ڕۆنانە پێك دەهێنرن و كاری (شد) لە هەموو ڕێژەی كاری بە پێی كەس و ژمارەی پێویست گەردان دەكرێت.

2-7-مۆرفیمە كەسیەكان و كاری دارێژراو :

گرنگترین كەرەسەكان لە زماندا كە ئاماژە بە كەسەكان دەكەن مۆرفیمە كەسیەكانن. لە زمانی فارسیدا ئەم مۆرفیمانە لە جۆری سەربەخۆ(من، تو،او، ما، شما، ایشان) ە و جۆری لكاوەكە،كە مۆرفیمی بەندن و ناتوانن بە تەنیا بەكاربێن و واتایێكی تەواو بگەینن بە زۆری لەگەڵ كار بەكاردێن. ئەم مۆرفیمە كەسیەلكاوانە بە دوو دەستەی جیاواز دابەش دەبن و بە پێ ئەركیان لە ڕستەدا ڕۆڵدەگێرن، دەستەی(م، ت، ش، مان، تان، شان) لە ئەركی بەركاری و خستنەسەر و خاوەنەتی (تملك) بە(ناو، ئاولناو و ئاوەڵكار) دەنووسن. بۆ نموونە:

- برادرت بە مدرسە نرفت.
- او گل زیبایش را آب داد.
- تو كیفت را بردار.
- آنها ساكشان را برداشتند.

دەستەی(م، ی، Ø/د،یم ، ید، ند) كە هەندێ لە ڕێزماننووسەكان بە(شناسەیفعل) و هەندێك بە(ضمیر فاعلی) ناو دەبەن. ئەم جۆرە مۆرفیمانە بە زۆری ئەركی بكەری[96] دەگێرن و بە پێی كەس و ژمارەی بكە[97]ر بە كوتایی كارەكان دەنووسن، پێویستە بڵێین زاراوەی (شناسە فعل) پتر جێگیر بووە دروستترە؛ چونكە (شناسە) واتا و زاراوەێكی ڕێزمانیی‌یە و واتای بكەر دەدات بە واتایێكیترکەس و ژماری بكەر دیار دەكات،(هەروەها (شناسە) بەشێكە لە ڕۆنانی كارەكان و ناكرێ سەربەخۆ و بە تەنیا بەكاربێن و وەك مۆرفیمێكی بەند كاردەكەن و بە پێچەوانەی ڕاناوی لكاوەكان ڕەنگە بە هەر وشەیەك بلكێن(شناسە) تەنیا لە دوای كارەكان دێت و دەبێتە هۆیەك بۆ گەردانكردنیكارەكان.) (حسین علی یوسفی: 1379: 78)

---

[96] (لە حاڵەتی تێنەپەڕی بەركاری و نادیاری ڕاناوەلكاوەكان ئەركی بەركاری دەگێرن.) وەك:

– من مُردم.(تێنەپەڕیبەركاری)

– برداشتە شدند. (نادیاری)

[97] (لە حاڵەتی تێنەپەڕی بەركاری و نادیاری بە پێیكەس و ژماری بەركار بە كوتای كارەكە دەلكێن.)

کەواتە لە زمانی فارسیدا مۆرفیمە کەسیەکان لە شێوەی دوو دەستە دێن، یەکێك لەگەڵ کاردا بەکاردێت ئەوانیتر لەگەڵ بەرکار؛ کە حاڵەتێکی خاوەنەتی(تملك) دەگەیەنێن. وەك:

- او کیفم را برداشت (من را)
- او کیفت را برداشت (تو را)
- او کیفش را برداشت (خود را)

کاتێك کە دەستەی(م، ت، ش، مان، تان، شان) بەکار دەلکێن واتای بەرکار دەدەن. وەك:

- درآوردم درآوردمان
- درآوردت درآوردتان
- درآوردش درآوردشان

لە هەندێ حاڵەت لە شێوەی قسەکردنی (تاران) ی ئەم دەستەیە دەوری بکەریش دەگێرن زۆرتر بۆ حاڵەتی کەسی سێیەمی تاك بەکاردێت ئەمەش یەکێکە لەو بەکارهێنانەی کە لە ئاخاوتنی رۆژانە دا بەکاردەهێنرێن و زۆر سنووردارە. وەك:

-آوردم (من آوردم) آوردمان (ما آوردیم)
- آوردت (تو آوردی) آوردتان (شما آوردید)
- آوردش (او آورد) آوردشان (آنها آوردند)(علی سلطانی گرد فرامرزی: 1372 : 107)

2-6-1-مۆرفیمە کەسیەکان و کاتەکانی کار :

ڕاناوەلکاوەکانی کار(شناسه فعل)کە هەمیشە وەك مۆرفیمێکی بەند بەکاردێن و لەگەڵ کارەکە واتایەکی تەواو دەبەخشن و لە ڕووی کەس و ژمارەوە لەگەڵ بکەری رستە ڕێککدەکەون و لە کاتەکانی جیاوازیشدا بەم شێوەیەی خوارەوە بە کار دێن :

2-6-1-1-کاتی ڕانەبوردوو :

ئەم کاتە زیاتر لە کاتەکانیتر بەکاردێت و بۆ دەربرینی کارێك کە ئێستا دێتە ئەنجامدان. وەك: می‌نویسم، هەروەها بۆ کارێك کە لە داهاتوویێکی نزیك دێتەئەنجامدان.وەك:(او فردا به دانشگاه می‌رود.)(هەروەها بۆ ئەو کارە کە هەر دووبارەدەکرێت. وەك:(او همیشه سنجیده سخن می‌گوید .) یان ئەو کارە یا ڕووداوە کە هەموو کات لە ئەنجام دایە. وەك:

– زمین به دور خورشید می‌چرخد.
– خورشید به زمین می‌تابد.) (حسین علی یوسفی: 1379: 75)
ڕۆنانی ئەم کاتە بریتیە لە:
- مۆڕفیمی(می) + ڕەگی ڕانەبوردووی کارەکە + جێناوی لکاو .
بۆ کاری داریێژراو :
- پێشگری ناڕێزمانی + مۆڕفیمی (می) + ڕەگی ڕانەبوردووی کارەکە + جێناوی لکاو.
- بـــــر + مـــــی + دار + م
- برمی‌دارم برمی‌داریم
- برمی‌داری برمی‌دارید
- برمی‌دارد برمی‌دارند

- در می‌روم درمی‌رویم
- درمی‌روی درمی‌روید
- درمی‌رود درمی‌روند

2-6-1-2-ڕانەبوردووی ئیلتزامی(مضارع التزامی):

ئەو کارەیە کە ئەنجامدانی کارەکە لە ئێستا، یان داهاتوو بە ئەنجام دەگەینرێت کە بۆ چەمکی شەك و گومان، یان ئارەزو، یان مەرجێك بەکاردەهێنرێت. وەك:
- اگر تو در بروی.
- شاید من بربگردم.
- ممکن است او باز بیاید .
- ای کاش بهار فرا برسد .
ڕۆنانی ئەم ریێژەیە بەم شێوەیە :
مۆڕفیمی (ب) + رەگی ڕانەبوردوو + راناوی لکاو
بـ + رو + م
– دربروم دربرویم
– دربروی دربروید
– دربرود دربروند

پێویستە تێبینی ئەوەش بکەین کە(زمانی فارسی زمانێکی واتای یە(معنیگرایی) بەو واتایە کە دەستنیشانکردنی ڕۆنانێکی کاری واتای ئەوە نادات کە هەمووکاتێك ڕۆنانی کارەکە واتای ئەوکاتە دەدات. بۆ نموونە: لە ڕۆنانی کاری التزامی پێشگری (بـ) هەیە، بەڵام مەرج نیە هەرکارێك ئەم ڕۆنانەی تیا دا بێت واتای التزامی بە دەستەوە بدات. بۆ نموونە:

((گفته بودم چو بیایی غم دل با تو بگویم

چه بگویم؟که غم از دل برود چون تو بیایی))

لەم هونراوەی سەرەوە کاری (بگویم، برود) هەر دوو ڕانەبوردووی ئیخباری پیشاندەدات هەچەندە لە ڕۆنانێکی ئیلتزامی پێك هاتوونە،کەواتە بۆ ناسینی کاتەکان بە گشتی وکاتی ڕانەبوردووی ئیلتزامی بەتایبەتی، پێویستە گرنگی بە واتاکەی بدەین.(حسین علی یوسفی :1379: 75)

- شاید بربگردم شاید بربگردیم
- شاید بربگردی شاید بربگردید
- شاید بربگردد شاید بربگردند

- باید بربدارم باید برداریم
- باید بربداری باید بربداید
- باید بربدارد باید بربدارند

2-6-1-3-ڕانەبوردووی بەرجەستە(مضارع ملموس / درجریان):

ئەم جۆرە ریژەیە(لەژێر کاریگەری زمانی ئینگلیزی هاتووە ناو زمانی فارسیەوە، واتە کارەکە ئێستا دێتە ئەنجامدان و بەردەوامە(درجریان)(حسین علی یوسفی: 1379: 76) و ڕۆنانەکەی بەم شێوەیە:

ڕانەبوردووی سادەی کاری(داشت)+ جێناوی لکاو + ڕانەبوردووی بەردەوام + جێناوی لکاو.

دار + م + میخور + م.

- دارم برمیگردم داریم برمیگردیم
- داری برمیگردی دارید برمیگردید
- دارد برمیگردد دارند برمیگردند

2-6-2-کاتـــــی ڕابوردوو:

کاتی ڕابوردوو ئەو کاتەیە پێش ئێستا ڕوودەوە، ئەم تایبەتیە لە هەموو جۆرەکانی کاتی ڕابوردوو بەدیدەکەوێت و چونیەتی کاتەکە(کیفیت زمان) کاتی ڕابوردوو، دابەشی چەند جۆری جیاواز دەکات، بەم پێیە جۆرەکانی کاتی ڕابوردوو بریتی دەبێت لە:

2-6-2-1-ڕابوردووی ڕەها(ماضی مطلق):

ئەم کاتە ئەو کاتەی کە پێش ئێستا ئەنجام دراپە و تەواو بوویە، ڕۆنانی بەم شێوەیە:

ڕەگی (کاری داڕێژراوی)ڕابوردوو + جێناوی لکاو(شناسە)

برداشتم	برداشتیم
برداشتی	برداشتید
برداشت	برداشتند

2-6-2-2- ڕابوردووی بەردەوام(ماضی استمراری):

ئەم ڕێژەیە لە کاتی ڕابوردوودایە بەڵام ئەو شێوەیە دەگرێتە خۆکە بە بەردەوامیکارەکە ئەنجام دراوە، یان وەك ڕەوشتەك لێ هاتووە. وەك:

- من در دبیرستان تقوی درس می‌خوانم.
- هر هفته به دیدن او می‌رفتم.

شێوەی ڕۆنانی ئەم کاتە بەم شێوەیە :

مۆرفیمی (می) + ڕابوردووی سادە + جێناوی لکاو

برمی‌داشتم	برمی‌داشتیم
برمی‌داشتی	برمی‌داشتید
برمی‌داشت	برمی‌داشتند

2-6-2-3-ڕابوردوویبەرجەستە(ماضی ملموس/درجریان):

ئەم کارە دەمێکە لەژێر کاریگەری زمانی ئینگلیزیەوە هاتووە ناو زمانێ فارسیدا و ڕۆنانێکی تازەی لە کاتی ڕابوردوو دروستکردووە، واتە کارێکە کە لە کاتی ڕابوردوو بە بەدەوامی ڕوودەوە.وەك:

- داشتم برمی‌گشتم که او را دیدم.

ڕۆنانی ئەم کاتە بریتیە لە:

ڕابوردووی سادە لە چاووگی یاریدەدەری(داشتن) + ڕابوردووی بەردەوام لە کاری سەرەکی

- داشتم برمی‌گشتم داشتیم برمی‌گشتیم
- داشتی برمی‌گشتی داشتیم برمی‌گشتید
- داشت برمی‌گشت داشتند برمی‌گشتند

2-6-2-4-ڕابوردووی گێراوەیی(ماضی نقلی):

ئەو جۆرە باس لەوکاتە دەکات کە لە ڕابوردوودا ڕوویداوە، بەڵام تا ئێستاش بەردەوامە، بە واتایەکی تر کارەکە لە ڕابوردوو دەستی پێکردووە و تا ئێستاش کاریگەریەکەی ماوەتەوە. وەك: – او از خانه در رفته است.

– آنها ساکهایشان را برداشته‌اند.

– مهمانها از سفر برگشته‌اند.

ڕۆنانی ئەم کارە بەم شێوەیە:

ڕەگی کارەکە + ه + ام،ای،است،ایم،اید،اند

- برداشته‌ام برداشته‌ایم
- برداشته‌ای برداشته‌اید
- برداشته‌است برداشته‌اند

2-6-2-5- (ماضی نقلی کامل):

کاتێك کە پێشگری ڕێزمانی(می–) پێش (ماضی نقلی) بێت، ماضی نقلی کامل دروست دەکات. وەك:

– برمی‌داشته‌ام. برمی‌داشته‌ایم

– برمی‌داشته‌ای. برمی‌داشته‌اید

– برمی‌داشته‌است. برمی‌داشته‌اند

ئەم جۆرە پێکهاتە لە ڕابوردووی (گێراوەیی و بەردەوام) یە واتە ئەم کارە لە ڕابوردوو بە شێوەیەکی بەردەوام دەستپێکردووە و کاریگەریەکەی تا ئێستا ماوەتەوە، ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بەم شێوەیە:

مۆرفیمی (می) + صفت مفعولی[98] + شناسه

- درمی‌رفته‌ام درمی‌رفته‌ایم
- درمی‌رفته‌ای درمی‌رفته‌اید
- درمی‌رفته‌است درمی‌رفته‌اند

2-6-2-6- ڕابوردووی دوور(ماضی بعید):

ئەم ڕێژەیە دوورتر لە ڕابوردووی سادەیە ئەنجامدەگەینرێت بە واتایێکی‌تر کاتێکە، پێش ڕابوردووی سادە ڕوودابێت.وەك:

- وقتی به دانشگاه رسیدم آنها برگشته بودند.

ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بەم شێوەیە :

صفت مفعولی + صرف گذشته بود (بودن)

- برگشته بودم. برگشته‌بودیم
- برگشته‌بودی. برگشته‌بودید
- برگشته‌بودند. برگشته‌بودند

2-6-2-7- ڕابوردووی دوورتر(ماضی ابعد/ گذشته دورتر):

وەك لە ناوەکەی دیارە کاتێکە پێش لە کاتی (ماضی بعید) ڕوودەدات کە ڕۆنانەکەی بەم شێوەیە: صفت مفعولی فعل اصلی + صفت مفعولی از مصدر بودن + شناسە

واتە ئاولناوی کراو لە کاری سەرەکی لەگەڵ ئاوەڵناوی کراوەی چاوگی یاریدەدەری(بودن) و لەگەڵ ڕاناوە لکاوەکانی (ام، ای، است، ایم، اید، اند) دروست دەبێت:

- برداشته بوده‌ام برداشته بوده‌ایم
- برداشته‌بوده‌ای برداشته بوده‌اید
- برداشته‌بوده‌است برداشته بوده‌اند

---

98 صفت مفعولی: ئاولناوی کراو کە دروست دەکرێت بە زیادکردنی مۆرفیمی (ه) بۆ سەر بناغەی کارەکە.

2-6-2-8-.ڕابوردووی مەرجی(ماضی التزامی):

ئەو هەموو جۆرە کاتەکانی ڕابوردووکە تائێستا باسمان کرد لە ڕێژەی ڕاگەیاندن بوون، بەڵام ئەم کاتە تەنیا لە ڕابوردوو ڕێژەی التزامیـیە، واتە ئەو کاتەیە کە ڕوودان و ئەنجامدانی کارێك لە ڕابوردوو باس دەکات، بەڵام بە شەك و گومانەوە.وەك:

- اگر کیف را برداشته باشد .
- شاید به خانه بازگشته باشد .

کە ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە لە کاتی ڕابوردوو بەم شێوەیە :

- صفت مفعولی فعل اصلی + صرف مضارع ساده بودن (باشم ، باشی ، باشد ، باشیم ، باشید ، باشند)

بە واتایێکیتر ئاوڵناوی کراو لە کاری سەرەکی و لەگەڵ گەردانکردنی ڕانەبوردووی چاوگی یاریدەدەری بودن .

- برگشتەباشم	برگشتەباشیم
- برگشتەباشی	برگشتەباشید
- برگشته باشد	برگشتەباشند

2-6-3کاتی داهاتوو(آینده) :

ئەم کاتە لە ڕووی واتا و ئەنجامدانیکارەکە باس لە کردارێك دەکات کە لە داهاتوو دا ئەنجام دەدرێت و ڕۆنانی کارەکە دەبێتە هۆی ئەوە زۆرتر جەخت لە کاتی داهاتوو بکرێت، چونکە ڕەنگە کارەکە لە دوای چەند خولێك، یان کاتێکی کورتتر ئەنجام بدرێت، شایانی سەرەنجە لێرە دا هەندێ جار بە فۆرمی (چەند لحظه) ئەم کارە ڕۆدەنرێت. وەك:

- چند لحظەی دیگر او برخواهدگشت .

ڕۆنانی ئەم کاتە بریتیە لە: صرف مضارع مجرد (خواستن) + مصدر مرخم، واتە گەردانکردنی ڕانەبوردووی سادە لە چاوگی(خواستن) + ئەو چاوگەی (ن) ەکەی لێ لا بنرێت بە مصدر مرخم ناو دەبرێت :

- برخواهم گشت.	برخواهیم گشت .
- برخواهی گشت.	بر خواهید گشت.
- برخواهد گشت.	بر خواهند گشت .

فەرماندان (صیغەی امر):

ڕێژەی فەرمان ئەو کاریە کە ئەنجامدان و ڕوودانی پێوەندە بە فەرمانێك یان داخوازیەك وا دێتە پێش چاو کە ڕێژەی فەرمان کاتێکی دیاریکراو نیە، بەڵام لە ڕاستیدا لە ڕووی کاتەوە دەچێتە ژێر کاتی ڕانەبوردوو چونکە ئەنجام دان، یان نەدانی کارەکە دەچێتە کاتی ئێستا، یان داهاتوو و هیچ پەیوەندی بە ڕابوردوو نیە. ڕێژەی فەرمان دوو شێوە دروست دەکرێت.وەك :

1. پێشگری ڕێزمانی (ب) + بناغەی ڕەگ، وەك: (ب + نویس = بنویس، ب + خوان = بخوان ، ب + رو = برو)
2. پێشگری ڕێزمانی (ب) + بناغەی ڕەگی کار + ڕاناوی لکاوی کەسی دووەمی کۆ. وەك :

ب	+	خوان	+	ید	=	بخوانید
ب	+	نویس	+	ید	=	بنویسید
ب	+	رو	+	ید	=	برويد

کەواتە ڕێژەی فەرمان پێچەوانەی کاتەکانیتر، تەنیا دوو پێکهاتە هەیە.(حسین علی یوسفی: 1379: 76) کە بڕیتیە لە ڕێژەی فەرمانی تاك، کەسی دووەمی تاك : بخوان، بنویس، برو .
ڕێژەی فەرمانی کۆ کەسی دوویەمی کۆیە: بخوانید، بنویسید، بروید .

لە کاری داڕێژراودا لە کات و ڕێژەی فەرماندا هەندێ جار پێشگری ڕێزمانی(بـ‒) دەرناکەوێت و بە واتایەکیتر دێتە لادان .

- بربگرد ، بربگردید .   برگرد ، برگردید .
- دربرو ، دربروید .   دررو ، درروید .
- بربدار ، بربدارید .   بردار ، بردارید .

لە ئەنجام دا پاش هێنانەوەی ئەم نموونانە لە کاتە جیاوازەکاندا بۆمان دەردەکەوێت کە :

1. دەستەی ڕاناوی لکاو (م ، ی ، Ø/د ، یم ، ید ، ند) بە دوای کار دەلکێن و بێجگە لە حاڵەتی تیـچنەپەری بەرکاری و نادیاری بە پی کەس و ژمارەی بکەر لەگەڵ کار دێن .
2. ڕاناوەلکاوەکان لە کاتی (ماضی و مضارع ملموس / درجریان) کە لەگەڵ کاری یاریدەدەری (داشت، دارم) و کاری سەرەکی دێن ڕاناوی لکاوی هەر دوو کارەکە یەکن و لەگەڵ بکەری کارەکە ڕێکدەکەونەوە. وەك :

- دارم برمیگردم .

- داشتم برمی‌گشتم .

3. هەندی جارکە ڕاناوی لکاوی دەستەی(م، ت، ش، مان، تان، شان) لەگەڵ کارەکە دەهاتن بە مەبەستی پیشاندانی بکەرەکە بە زۆری بۆ کەسی سێیەمی تاك دێت و لە ئاخاوتنی رۆژانە و رەمەکی قسەکەرانی زمانەکە دەکرێت .

وەك : – درآوردش .(او در آورد)

– برگشتش .(او برگشت)

4. لەو کاتانە کە کارێکی یاریدەدەر لە ڕۆنانی کارەکە ڕول دەگێرێت ڕاناوی لکاوەکە بەو کارە یاریدەدەرە دەلکێت و بە پێی کەس و ژمارەی بکەرەکە لەگەڵ کارەکە رێکدەکەون . وەك :

- برداشتەبودم .	برداشته بودیم .
- برداشتەبودی.	برداشته بودید.
- برداشتەبود .	برداشته بودند .

- برخواهم گشت	برخواهیم گشت .
- برخواهی گشت	برخواهید گشت .
- برخواهد گشت	برخواهند گشت .

5. ڕاناوە لکاوەکان لە ڕووی فۆرمەوە لە هەردوو کاتی(ڕابوردوو و ڕانەبوردوو) و حاڵەتی تێپەڕ و تێنەپەڕ، بکەردیار یان بکەرنادیاردا وەك یەك بەکاردێن بەڵام لە ڕووی ئەرکەوە بێجگە لە حالەتی تێنەپەڕی بەرکاری و نادیاریدا ڕۆلی بکەری دەگێرن، تەنیا جیاوازی لە کەسی سێیەمی تاکە، لە کاتی ڕابوردووکە ڕاناوی لکاو دەرناکەویت واتە مۆڕفیمی سفرە**Ø**.

2-7-ناکردن و کاری داڕێژراو :

هەموو کارێك دوو حالەتی هەیە یان ئەری یان نەرێیە، ئەم دیاردەیە لە هەموو زمانەکاندا هەیە. واتە ئەو کارە کە باس لە ئەنجامدان، یان نەدانی کارێك، یان ڕووداوێك دەکات لە هەر کاتێکدا بێت، کەواتە دەکرێ لە هەموو کاتێکدا کارەکە ئەرێ یان نەرێ بکەین. لە زمانی فارسیدا ئەم دیاردەیە بە هۆی مۆڕفیمی(نَـ **na**/ نِـ **ne**)ەوە ئەنجام دەدرێت لە هەموو کاتێك

و ڕێژەیەك[99].لە کاتی ڕانەبوردوو و ڕابوردوو کاتەك کە پێشگری ڕێزمانی(می / mi) لەگەڵ کارەکە بێت نیشانەی ناکردن(نـِ/ne)دەچێتە سەر کارەکە.(مهدی مشوەالدینی: 1382 : 118)وەك:

– نمی‌رود، نمی‌داشتم .

لە کاری داڕێژراودا بە تایبەتی ئەوانەی کە بە هۆی پێشگرە ناڕێزمانیەکانەوە دروست دەبن لە کاتی ناکردندا ئەم مۆرفیمانە دەچێتە نێوان پێشگرە ناڕێزمانیەکان و ڕەگی‌کارەکەوە.وەك:

– برنداشتم، برنداشتی، برنداشت .

– فرانگرفتم، فرانگرفتی، فرانگرفت.

– درنرفته‌بودم، درنرفته‌بودی، درنرفته‌بود.

لە ڕێژە وکاتەکانی‌تر کە کارەکە پێشگری ڕێزمانی(می–/ –mi) لە گەڵدا بێت مۆرفیمی (نـِ/ ne)لە کاتی ناکردنی کارەکە دەچێتە سەر.)(ژیلبر لازار: 1384: 195). وەك:

- درنمی‌روم برنمی‌داشتم فرانمی‌گرفتم

- درنمی‌روند برنمی‌داشتند فرانمی‌گرفتند

واتە مۆرفیمی ناکردنی(نـِ / ne)دەچێتە نێوان پێشگری ناڕێزمانی و ڕێزمانی لە کاری بکەر نادیار دا مۆرفیمی ناکردن(نـَ /na، نـِ/ne) بە کاری یاریدەدەری(شد)دەلکێت؛ ئەگەر مۆرفیمی ڕێزمانی(می/ mi)لەگەڵ بێت مۆرفیمی(نـِ/ ne)ئەگەر لەگەڵ نەبێت مۆرفیمی(نـَ/ na) دەچێتە سەر کاری یاریدەدەری(شد)(ژیلبر لازار: 1384: 194).وەك:

– برداشته نمی‌شود. برداشته نشد.

– برداشته‌نمی‌شوند. برداشته نشدند.

لە کاتی ئایندەدا کە سوود لە کاری یاریدەردەری(خواست)وەردەگیرێت ولەکاتی ناکردن دا مۆرفیمی(نـَ / na)دەچێتە پێش کاری یاریدەدەری(خواست).وەك:

- نخواهم برد.

- نخواهم رفت.

ئەگەر کارەکە، داڕێژراو بێت مۆرفیمی ناکردن دەچێتە نێوان پێشگر وکاری یاریدەدەری (خواست)ەوە. وەك:

- برنخواهم داشت. برنخواهیم داشت.

- برنخواهی داشت. برنخواهید داشت.

---

[99] (لە قۆناغەکانی پێشتر دا ئەم ئەرکە مۆرفیمی(مـ ma)ئەنجام داوە، بەڵام لەم قوناغە دا –بە تایبەتی لە زاری ناوەند/ لهجه مرکزی– دا(نـ na) سازدەری نەهێیە. وەك: بگو: مگو←نگو)(حسن انزلی:1370: 91)

- برنخواهد داشت.   برنخواهند داشت.

به گشتی دەکرێ بڵێین مۆرفیمی ناکردنی(نِـ / ne ، نَـ/ na)لەگەڵ هەموو کاردا دێن و دەچیتە سەرتای کارەکەوە و ئەوکارانەی کە کارێکی یاریدەدەری لە ڕۆنانەکەدا بەکار دێت مۆرفیمی ناکردن دەچێتە سەرەتای کارە یاریدەدەرەکە و لە کاری داڕێژراودا کە بە هۆی پێشگرێکی ناڕێزمانی دروستدەبێت لە کاتی ناکردندا مۆرفیمەکە دەچێتە نێوان پێشگر و ڕەگی کارەکە، لەم حاڵەتەشدا مۆرفیمی ڕێزمانی(می-/ -mi) هەبێت مۆرفیمی ناکردن دەچێتە نێوان پێشگری ناڕێزمانی و ڕێزمانیەکەی (می-/- mi).وەك :

– برنمی‌دارم، برنمی‌داری، برنمی‌دارد، ... هتد.)(محمد رضا باطنی: 1383: 122)

بەشی سێیەم :

بەراوردکردنی کاری داڕێژراو لە کوردی (دیالێکتی ژووروو) و فارسیدا

3-بەراوردکردنی کاری دارێژراو لە دیالێکتی ژووروو و فارسیدا:

لەم بەشەدا کاری دارێژراو لە دیالێکتی ژووروو و فارسیدا دەخرێنە بەر تیشکی بەراورد کردن و لایەنی لێکچوون و جیاوازی کاری دارێژراو بە پێی ئەو بەش و بڕگەکانی کە لە بەشی یەکەم و دووەمی باسەکەماندا خراونەتەڕوو شیدەکەین. لێرەدا بە پێویست دەزانین ئەو مۆرفیمانە بخەینەڕووکە بەشداری لە ڕۆنانیکاری دارێژاو لە هەردوو زمانەکەدا دەکەن و ڕادەی جیاوازی و لێکچوونیان دیاری بکەین.

ئەو مۆرفیمانە کە بەشداری کاری دارێژراو دەکەن لە هەر دوو زمانەکەدا بریتین لە(ڕەگی کار، مۆرفیمی بەردەوامی، مۆرفیمی ناکردن، مۆرفیمی تایبەت بە تافەکانی ڕابوردوو و ڕانەبوردوو بە هەموو جۆرەکانیەوە، داهاتوو، فەرمان، دووپاتکردنەوە، ڕاناوەلکاوەکان، کە لە بڕگەکانی بەشی یەکەم و دووەمی باسەکەمان دەستنیشانمان کردوون.

3-1-بەراوردکردنی پێناسەی کاری دارێژراو لە کوردی و فارسیدا:

پێناسەکان لە هەر دوو زمانەکەدا وەکو یەکن؛ چونکە لە ڕووی ڕۆنان و چوارچێوەی دروستبوونیان هیچ جیاوازییەك بەدینا کرێت و لە یەك بازنەدا دەسوڕێنەوە.کاری دارێژراو ئەو کارەیە کە لە گیرەك و ڕەگێك پێکدێت گیرەکەکان سنووردارن و سنووریان لە چەند پێشگرەك و پاشگرەك تێناپەڕێت وگەردانناکرێ، ڕەگی کارەکە لە ڕۆنانی کاری دارێژراودا بە پێ کات وکەس و ژمارەی بکەر[100] نیشانەی ڕێزمانی وەردەگریت وگەردانده‌کرێت .

گیرەکەکانی کاری دارێژراو لە هەر دوو زمانەکەدا گیرەکێکی ڕێزمانی و ناڕێزمانی لە شێوەی مۆرفیمی بەندن و لە پۆلێکی داخراون، واتە دەتوانێت ژمارەیان لە زمانێك یان شێوەزارێك دیاری بکرێت و تەنیا جیاوازیان لە هەر دوو زمانەکەدا ژمارەی گیرەکەکانە، واتە ژمارەیان لە زمانی فارسیدا کەمتر لە کوردی.

کەرتە پێك هێنەرەکانی کاری داریێژراولە هەر دوو زمانەکەدا بەم شێوەیە :

کوردی :

پێشگری ناڕێزمانی+ پێشگری ڕێزمانی+ ڕەگی کار + م. کات + م. کەس + م.دووپاتی.

هل + د + گر + ت + ن + ەڤە

[100] (لە دیالێکتی ژووروودا لەکاتی ڕابوردووی تێپەر بە پێ کەس و ژمارەی بەرکار نیشانەی ڕێزمانی وەردەگریت.)

لێرەدا دەتوانین تێبینی ئەوەش بکەین لە دیالێکتی ژووروودا لە کاتی داهاتوودا پێشگری ڕێزمانی، یان بە واتایەکی‌تر مۆرفیمی‌کاتی داهاتوو، پیش لە هەموو کەرتەکان دێت، تەنانەت پێشگری ناڕێزمانیەکانیش .وەك :

دێراکەم، دێ ڤەخووم، دێ وەرگرین، ...هتد.

<u>فارسی :</u>

پێشگری ناریزمانی + پێشگری ریزمانی + ڕەگی کار + م .کات+ م.کەس

بر + مـــی + گر + د + م

پێویستە ئاماژە بەوەش بدەین کە لە دیالێکتی ناڤەڕاست و خوارووداا مۆرفیمی کەسی لە کاتی ڕابوردوو لەحالەتی تێپەڕ دەچێتە نێوان پێشگری ناڕێزمانی و پێشگری ڕێزمانی. وەك: رام کرد، رام دا ... هتد.بە پێی لێکولینەوە دێرینەکان سەرچاوەی وەرگرتنی کار لە هەر دوو زمانەکاندا(چاوگ) بووە، لێرەشدا ئەو پرسیارە هەر دەمێنێتەوە کە ئایا چاوگ ژێدەری کارە یان کار ژێدەری چاوگە؟ ئەم کێشەیە یەکلا نەبووتەوە، بەڵام هەندێك بەڵگە هەن و دیاردەکەن کە چاوگ ژێدەری کارە[101]. هەروەها ئەم کێشەیە لای ڕێزماننووسە فارسەکانیش دووبارە دەبێتەوە و ئەوانیش چاوگ دەکەنە سەرچاوەی دروستبوونی کار و دەڵێن:(لە چاوگ واتای سەرەکی‌کارەکە هەیە.[102])(رشید یاسمی :1380 :113) و محسن حافظیان :1383 :23)کە بۆکارەکانی جیاواز نموونەکانیان چاوگە، و چاوگ بە سەرچاوەی ناو وکار دادەنێن(لە چاوگ ناو و کارەکان دروست دەکرێت[103])(منوچهر عدنانی :1382 :134)سەچاوەی کار هەر چاوگە کە بە لادانی(ن) چاوگ، کاری ڕابوردووی سادە لە هەردوو زمانەکەدا بەدەستدەکەویت وکات و ڕێژەکانی‌تری و فەرمان بە یارمەتی چەند مۆرفیمەکی‌تر ڕوودەنرێنین.

---

[101] (بۆ زانیاری زیاتر بروانە چەند بابەتێکی زمان و ڕێزمانی کوردی، ڕەفیق شوانی:2000 : 113– ئەوڕەحمانی حاجی مارف :2000 :24)

[102] (مصدر نیز برای اصل معنای فعل است .)

[103] (از مصدر اسمها و فعلها صادر می‌شود.)

3-2- ژماره و ڕادەی چالاكی پێشگرەكان لە كاری داڕێژراودا لە دیالێكتی ژووروو و فارسیدا :

ئەگەر تەماشەی ئەو پێشگرانە بكەین كە لەگەڵ كارەكان دێن بۆمان دەردەكەویت كە ڕادەی چالاكیان جیاوازە هەروەها كارەكانیش لە ڕووی وەرگرتن و بەكارهێنانی پێشگرەكان لە یەكتر جیاوازن، واتە ئەو كارانەی كە بەشداری لە ڕۆنانی كاری داڕێژراو دەكەن لە هەردوو زمانەكەدا لە ڕووی وەرگرتنی پێشگری دارشتن و ڕێزمانی سیمای تایبەتی خۆیان هەیە كە هەر یێك ڕادەی چالاكییان لە ئەوانیتر جیاوازە. بە پێی ئەو ژمێریاری كە لە ڕووی ژمارەی پێشگرەكان و ڕادەی بە كارهاتنیان لەگەڵ كارەكان ئەنجام داروە هەندێ ڕاستیمان بۆ ڕوون دەبێتەوە كە بە وردی باسیان دەكەین.

بۆ زیادتر ڕوونكردن و دیاریكردنی ژمارەی پێشگرەكان و ڕادەی چالاكیان لە هەر دوو زمانەكە تەماشای خشتەی ژێرەوە دەكەین:

خشتەی ژمارە ((1))

ز	کـــــــوردی		فـــــــارسی	
	پێشگرەکان	ژمارەیبەکارهاتنیان[104] لەگەڵ کاری داڕێژراوی بنەڕەتی	پێشگرەکان	ژمارەیبەکارهاتنیان لەگەڵ کاری داڕێژراوی بنەڕەتی
1	ڤە	145	بر	121
2	دا	67	در	85
3	هل	49	فرو	81
4	تێ	41	باز	80
5	را	36	وا	64
6	لێ	29	اندر	33
7	تێك	24	فرا	27
8	پێ	23	ور	24
9	ژێ	12	فراز	14
10	پێك	12	فرود	14
11	پێڤە	11	فر	8
12	لێك	10	بـ	8
13	پێرا	9		
14	وەر	9		
15	پێدا	9		
16	ڤێ	8		
17	روو	8		
18	تێرا	5		
19	ڤێرا	3		
20	هن	2		
21	پێوەر	2		
کۆ	21	514	12	559

[104] (مەبەست ڕادەی چالاکی ئەم پێشگرانە لە کارە داڕێژراوە بنەرتیەکان کە لەگەڵ چەند کاری داڕێژراوی بنەڕەتی دێن)

ئەگەر بە وردی بە خشتەکەدا بچینەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە لە زمانی کوردیدا ژمارەی پێشگرەکان زۆرترە لە فارسی، بەڵام ئەم ژمارەی کەمیش لە پێشگرەکانی کوردی چالاکترن، بۆ نموونە لەکوردیدا ژمارەی پێشگرەکان دەگاتە(21) و لە فارسیدا دەگاتە (12)پێشگر، لە ئەمەش (7)یان ئێستا چالاکترن؛ لە کۆی (218) کاری دارێژراوی بنەڕەتی لە دیالێکتی ژووروودا (514) کاری دارێژراوی نابنەڕەتی دروست دەبیت، بەڵام لە فارسیدا لە کۆی (218) کاری دارێژراوی بنەڕەتی(559)کاری دارێژراوی نابنەڕەتی ڕۆدەنێرنێت. کەواتە پێشگرەکان لە زمانی فارسیدا چالاکترن. ئەگەر لە فارسیدا تەنیا پێشگرە چالاکەکان وەربگرین ژمارەی ئەم کارە دەگاتە (482) کە لەم شێوەیە پێشگرەکانی کوردی چالاکترن، بەڵام پێویستە لە بیرمان نەچیتەوە کە ژمارەی پێشگرەکانی فارسیش کەمتر لە کوردی .

لە ڕووی چالاکی پێشگرەکانیش، لە دیالێکتی ژووروودا پێشگری (ڤە-) و لە فارسیدا پێشگری (بر-) لە ئەوانی تر چالاکترن و زیاتر لە پێشگرەکانیتر لەگەڵ کاری دارێژراوی بنەڕەتی دێن و کارێکی تازە لە ڕووی واتا و ڕۆنانەوە ڕۆدەنرێن، هەروەها پێشگری (هڵ-) لە دیالێکتی ژووروودا لە ڕووی واتاوە بەرامبەر پێشگری (بر-)ی فارسی ڕادەوەستێ کە هەردوو پێشگریش لە ڕیزی پێشگرە چالاکەکانن، دیسان پێشگری (وەر-) لە دیالێکتی ژووروودا لە ڕووی واتا و ڕادەی چالاکی بەرامبەر پێشگری (فر-) ی فارسیە، هەروەها پاشگری (-ەڤە) لە ڕووی واتاوە بەرامبەر پێشگری (باز-) لە فارسی ڕادەوستێت.

لە هەردوو زمانەکەدا ڕۆنانی کاری دارێژراو لە ڕووی روخسار و ئەرکەوە وەکو یەکەن و تەنیا جیاوازیان لە ڕووی ژمارەی گیرەکەکانە؛ چونکە لە کوردیدا دوو جۆر پێشگری(سادە و دارێژراو) هەیە بەڵام لە فارسیدا ئەوها نیە، واتە لە زمانی کوردیدا، بەرناوی (لە، بە، ژ، دە) لەگەڵ جێناوی سەربەخۆی کەسی سێیەمی تاك لێکدەدرێن و ڕۆنانێکی نۆی دروستدەکەن لە شێوەی(لێ، پی، تێ، ژێ) وەك: (ژێبوون، لێکرن، تێدان، ژێگرتن، ...هتد) کە ئەم دیاردەیە لە فارسیدا نیە.ئەمەش خالێکی جیاوازە نێوان هەر دوو زمانی کوردی و فارسیدا .

- بە+ ئەو← پێ -لە + ئەو← لێ

- دە+ ئەو← تێ -ژ+ ئەو ← ژێ

هەروەها ڕۆنانێکیتر کە لە ئەنجامی لێکدانی(تێ، پێ، لێ، ژێ) لەگەڵ پێشگری(دا، را، ڤە، ڤێ، وەر) دروستدەبێت وەك: (پێدا، تێدا، تێرا، پێڤە، تێڤە، لێڤە، ژێڤە، تێوەر، پێوەر، ڤێرا) وەك: پێوەهاتن، تێراکرن، پێدابرن، ڤێراچوون... هتد)

ئەمەش ڕۆنانێکی تایبەتە بە زمانی کوردیەوە و لە فارسیدا بەرچاو ناکەوێت.

لێرە بۆمان ڕوون بوو، لە زمانی کوردیدا ژمارەی پێشگرەکان زۆرترن لە زمانی فارسی، بەڵام ئەم ژمارەی کەمیش، لە پێشگرەکانیکوردی چالاکترن.ئەگەر تەماشەی ئەم خشتانەی ژێرەوە بکەین، خشتەی ژماری (2) تایبەتە بە زمانی کوردی و خشتەی ژمارە (3) تایبەتە بە زمانی فارسی:

خشتەی ژمارە ((2))

		کــــــــــــوردی																				
ز	کارەکان	فە	ڤێ	هل	هن	دا	را	بێ	تێ	لێ	ژێ	روو	وەر	لێك	پێك	تێك	پێرا	تێرا	پێدا	پێڤە	پێوەر	ڤێرا
1	دان	+	+	+		+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+		+	+		
2	کرن	+		+		+	+	+	+	+	+	+			+			+	+	+	+	
3	هاتن					+	+	+	+	+	+	+		+	+		+		+	+		+
4	ئێخستن		+	+		+	+	+	+	+		+		+		+						
5	برن							+	+		+					+	+	+	+	+		+
6	چوون			+					+		+	+			+	+	+	+	+	+		+
7	گرتن	+		+		+	+	+	+	+	+		+		+				+			
8	بوون	+		+			+	+		+	+						+	+		+	+	
9	کێشان	+		+		+	+										+		+			
10	کەفتن		+	+		+		+	+	+	+			+								
11	پێچان	+		+		+	+			+			+			+						
12	بورین						+		+	+	+			+				+				
13	شکاندن	+				+				+	+		+			+						
14	گەهشتن							+	+						+	+	+					+
15	وەراندن			+		+			+	+	+				+							
16	وەشاندن			+		+	+		+	+	+											

خشتەی ژمارە ((3))

	فـــــارســـــی											
ز	کارەکان	اندر	باز	بر	در	فر	فرا	فراز	فرو	فرود	وا	ور
1	آوردن	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
2	آمدن	+	+	+	+		+	+	+	+		+
3	خواندن		+	+	+	+	+	+	+		+	+
4	شدن	+	+	+	+		+	+	+	+	+	
5	گرفتن	+	+	+	+		+	+	+	+	+	
6	کشیدن	+	+	+	+		+	+	+		+	
7	افتادن	+	+	+	+				+	+	+	+
8	خواستن	+	+	+	+	+	+				+	+
9	خوردن	+	+	+	+				+	+	+	+
10	کردن	+	+	+	+		+	+	+	+	+	
11	افکندن	+	+	+	+		+		+	+		
12	دادن		+	+	+		+		+		+	+
13	داشتن		+	+			+	+	+		+	+
14	رسیدن	+	+	+	+	+	+	+			+	
15	شکستن	+	+	+	+				+		+	+
16	چیدن		+	+	+		+		+		+	+
17	گذاشتن	+	+	+	+		+		+		+	+

ئەوەی ئەم خشتانە ڕوونی دەکەنەوە ئەوەیە کە لە کوردی و فارسیدا ڕادەی چالاکی کارەکان بۆ وەرگرتنی پێشگرەکان و دروستکردن کارێکی داڕێژراوی تازە، لێکچوون و جیاوازییان هەیە شایانی سەرەنجە لە دیالێکتی ژووروودا زیاتر کارەکان لەگەڵ پێشگری دارشتندا ئاشناییان هەیە بۆ نموونە چاوگی (دان) کە لەگەڵ زۆربەی پێشگرەکان دێت (ڤە،

ڤێ، هل، دا، را، پێ، تێ، ڕوو، وەر، لێك، پێك، تێك، پێدا، پێڤە) دێت: (ڤەدان، هلدان، دادان، رادان، تێ دان، تێوەردان، پێڤەدان، ڕوودان، تێکدان،...)

لە فارسیدا چاوگی(آوردن) لەگەڵ زۆربەی پێشگرەکان دێت. وەك: (اندرآوردن، درآوردن، بازآوردن، برآوردن، فراآوردن، فروآوردن ...)

ئەو کارانەی کە پتر لە کارەکانیتر لەگەڵیان پێشگری داڕشتن دێت و کارێکی داڕێژراوی تازە لە روی واتا و ژمارەی مۆرفیمی ڕۆدەنرێنێن بریتین لە:

کوردی:

(دان، کرن، هاتن، ئێخستن، برن، چوون، کشاندن، گرتن، بوون، کێشان، کەفتن، پێچان، بورین،گێران، گەهاندن، وەراندن،...هتد)

فارسی:

(آوردن، آمدن، خواندن، شدن،گرفتن،کشیدن، افتادن، خواستن، خوردن،کردن، افکندن، دادن، داشتن، رسیدن، شکستن،... هتد)

ئەوکارە داڕێژراوانە کە لە دوو زمانەکەدا هەنە لە ڕووی ڕۆنان و روخسارەوە لەچەند شێوەیەك دەردەکەون هەندێك لە کارەکان تەنیا لە دەنگێك جیاوازیان هەیە و لەدەنگەکانی تر هاوبەشن و بە یەك واتا بە کاردێن، نموونەی ئەم کارانەش(کردن/کرن، بردن/برن، دادن/دان، گرفتن/گرتن،...) واتا چوون لە کوردیدا بەکاردێن بە هەمان شێوە و بە هەمان واتا لە فارسیدا بەکاردێن. بەڵام ئەم لێکچوونە ئەوە ناگەیینێت کە ئەم کارانە لە دوو زمانەکەدا سەد لە سەد وەکو یەکن و وەك یێك گۆدەکرن و کاردەکەن.

بۆ زیاتر دیارکردنی جیاوازی و لێکچوونی ژمارەیکاری داڕێژراوی نابنەڕەتی لە هەر دوو زمانەکەدا تەماشەی خشتەی ژێرەوە دەکەین :-

خشتەی ژمارە ((4))

ژ	کاری داڕێژراوی بنەڕەتی لە		ژمارەی پێشگرەکان لەکاری داڕێژراوی نابنەڕەتی		جیاوازی لەهەردووزمانەکاندا	
	کوردی	فارسی	کوردی	فارسی	کوردی	فارسی
1	کرن	کردن	14	8	6+	6−
2	برن	بردن	11	6	5+	5−
3	دان	دادن	14	7	7+	7−
4	گرتن	گرفتن	9	9	0	0
5	پێچان	پیچیدن	8	3	5+	5−
6	بوون	بودن	9	2	7+	7−
7	چنین	چیدن	3	7	4−	4+
8	خاندن	خواندن	4	9	5−	5+
9	خوارن	خوردن	3	8	5−	5+
10	هاتن	آمدن	12	9	3+	3−
11	کەفتن	افتادن	8	8	0	0
12	چوون	رفتن	11	9	3+	3−
13	ئێخستن	افتادن	12	8	4+	4−
14	چاندن	کاشتن	4	2	2+	2−
15	گەهشتن	رسیدن	5	8	3−	3+
16	شکاندن	شکستن	5	7	2−	2+
17	ئینان	آوردن	8	10	2−	2+
18	نیشتن	نشستن	2	5	3−	3+
19	مان	ماندن	4	5	1−	1+
20	مالین	مالیدن	4	5	1−	1+
21	رێتن	ریختن	3	4	1−	1+
22	زانین	دانستن	4	2	2+	2−

ژمارەی ئەو کارە داێژراوە کە بە یارمەتی(کرن) و پێشگری داڕشتن دروستدەبێت لە دیالێکتی ژوورودا بریتیە لە(14) کار، بەڵام لە هەمان کار لە فارسیدا(8)کار داڕێژراوی تازە لە ڕووی واتا و ژمارەی مۆرفیم دروست دەکات. هەر بەم شێوەیە(برن)لە دیالێکتی ژووروودا (11)کاری داڕێژراو نوێ و(بردن)لە زمانی فارسیدا(6)کاری داڕێژراو دروستدەکات، هەروەها کاری(دان) لە دیالێکتی ژووروودا(14)کاری داڕێژراو و لە زمانی فارسیدا(7)کاری داڕێژراو دروستدەکات کە جیاوازییان دەگاتە(7) واتە نیوەی یەکن.کاری (گرتن)لە دیالێکتی ژووروودا(9) و لە فارسیشدا(9) کاری داڕێژراو دروستدەکات کە بە پێیە ژمارەی کاری داریێژراوەکانیان وەکو یەکن.

کاری (پێچان) لە کوردیدا (8) کار و کاری (پیچیدن) لە فارسیدا(3) کاری داڕێژراوی تازە دروستدەکات، کاری (بوون) لە دیالێکتی ژووروودا (9) کاری داڕێژراو و لە فارسیدا کاری (بودن)، (2) کاری داڕێژراوی نابنەڕەتی دروستدەکات. دیسانەوە کاری (چنین) لە دیالێکتی ژووروودا (3) کاری داڕێژراو و کاری (چیدن) لە فارسیدا(7)کاری داڕێژراوی تازە دروستدەکات.کاری (خوارن) لە دیالێکتی ژووروودا(3) کاری داڕێژراو و لە فارسیدا(8) کاری داڕێژراو دروستدەکەن.

هەندی کاریتر لە ڕووی ڕۆنان و روخسارەوە وەکو یەك نین، بەڵام لە ڕووی واتاوە وەکو یەکن کە کاری داڕێژراوی نوی دروستدەکەن.وەك: کاری(هاتن) لە دیالێکتی ژووروودا (12)کاری داڕێژراو دروستدەکات کە بەرامبەری ئەمە کاری(آمدن) لە فارسی ڕادەوەستێت و(9)کاری داڕێژراوی تازە دروستدەکات. دیسان کاری(کەفتن) لە دیالێکتی ژووروودا(8) کاری داڕێژراو و لە فارسیدا کاری(افتادن)،(8) کاری داریێژراو دروستدەکات کە ئەم کارە لە ڕووی واتا و ژمارەی کاری داڕێژراوی تازە وەکو یەك ڕادەوەستن.کاری (چوون) لە دیالێکتی ژووروودا(11)کاری داڕێژراوی تازە و لە فارسیدا کاری (رفتن)،(9)کاری داڕێژراوی نوێ دروستدەکات، هەروەها کاری(ئێخستن) لە دیالێکتی ژووروودا (12) کاری داڕێژراو و لە فارسیدا کاری(افتادن)،(8)کاری داڕێژراوی تازە دروستدەکات. دیسان کاری (چاندن)لە کوردی ژووروودا(4)کاری داڕێژراوی تازە و لە فارسیدا کاری (کاشتن)، (2)کاری داڕێژراوی تازە لە ڕووی واتا و ڕۆنانەوە دروستدەکات.

3-3-بەراوردکردنی جۆرەکانی کاری داڕێژراو لە ڕووی کاریگەریەوە (تێپەڕ و تێنەپەڕ) لە دیالێکتی ژووروو و فارسیدا:

بە شێوەیەکی گشتی لە زمانی کوردیدا کار لە بنجدا یان تێپەڕ یان تێنەپەڕە. هەندێ کاری تێنەپەڕ بە هۆی مۆرفیمی تێپەڕاندن دەبن بە تێپەڕ لێرەدا مەبەستمان کاری داڕێژراوە و بە تایبەتی ئەو کارانەی، کە بە هۆی پێشگرەوە کارێکی داڕێژراوی نابنەڕەتی لە ڕووی واتا و ژمارەی مۆرفیمەکان دروستدەکەن.

لە زمانی فارسیدا لە ڕوویکاریگەریەوە سێ جۆرکار هەیە، یان تێپەڕ، یان تێنەپەڕە، یان هەم تێپەڕ و هەم تێنەپەڕە کە لە فارسیدا پێی دەڵێن(دو وجهی)، جۆری سێیەم ژمارەیان لە چەند کارێك تێناپەڕێت. وەك:(شکستن، پختن، ریختن، افروختن، آویختن، آموختن، سوختن، گسیختن، پژمردن،... هتد).

هەندێ لەم کارانە کاتێك لەگەڵ پێشگری ناڕێزمانی دێن هەر بە شێوەی تێپەڕی، یان تێنەپەڕی دەمیننەوە کە ئەمەش بە پێی ئەو ڕستەیە کە لەگەڵیدا بەکاردێن.کە ئەم حاڵەتە لە بوارەکی تەسکدا بەکاردێت. وەك:

- افروختن ← برافروختن.
- آتش برافروخت.(تێنەپەڕ)
- او آتش را برافروخت.(تێپەڕ)
- ریختن ← فروریختن .
- باران فرو ریخت. (تێنەپەڕ)
- ابرها باران را فرو ریختنند.(تێپەڕ)

کەواتە لە کوردیدا لە ڕووی کاریگەریەوە دوو جۆر کار هەیە، بەڵام لە فارسیدا سێ جۆرە کە لەم ڕوویە دا لە هەر دوو زمانەکەدا نێوان جۆری کارەکان جیاوازی هەیە.

3-3-1-کاری داڕێژراوی تێنەپەڕ :

وەك ئاشکرایە لە هەر دوو زمانەکەدا کاری تێنەپەڕ لە ڕستەدا بۆ تەواوکردنی واتا تەنیا پێویستی بە بکەر هەیە ولەم جۆرە کارە بکەرنادیار لێ ڕۆنانرێت کەواتە کاری تێنەپەڕ لە کورتترین شێوەی خۆی لە ڕستەدا لە بکەر وکارێك پێکدێت. وەك:

- ئەز هاتم.(دیالێکتی ژووروو)
- من آمدم.(فارسی)

بەم جۆرە کارانە کە خوی بە خواست و ئارەزووی خۆی کارەکە ئەنجام دەدات دەڵێن (تێنەپەڕی بکەری) بەڵام لە هەر دوو زمانەکەدا هەندێ کاری تێنەپەڕ هەن کە بکەرەکە بە خواست و ئارەزووی خۆی کارەکە ئەنجام نەدایە و بە سەریدا هاتووە بەو کارە دەوترێ(تێنەپەر بەرکاری) .وەك:

– تێکەفتن ،هلچوون، لێهاتن، ژێچوو، پێبوو.(دیالێکتی ژووروو)

– افتادن، فروشکستن،برشکستن،فروسوختن ،برافروخت.(فارسی)

لە دیالێکتی ژووروودا کاتێك کاری داڕێژراوی تێنەپەر لەگەڵ پێشگرەوە دێت و کارێکی داڕێژراوی تازە لە ڕووی ژمارەی مۆرفیمەکان زۆدەنرێنێت و بە هەمان شێوەی تێنەپەڕی دەمێنێتەوە. وەك:

(ڕاهاتن، داهاتن، ڕابوون، هلبوون، هلهاتن، تێگەهشتن، ڤێراگەهشتن، هلچوون، ڤەهسین، ژێچوون ... هتد)

هەروەها لە فارسیشدا هەر بەم شێوەیە کارە تێنەپەرەکە وەك خۆی دەمێنێت وەك :

(درآمدن، فروآمدن، برشدن، درشدن، فرورفتن، وەررفتن، فرازشدن، ... هتد)

لە دیالێکتی ژووروودا هەندێ جارکاری تێنەپەڕ بە دوو شێوە دەردەکەوێت ئەم جۆرە کارانە کاتێك لەگەڵ گیرەکەوە دێن هەر بە تێنەپەڕی دەمیننەوە و بە هۆی ئامرازی تێپەڕاندن دەبن بە تێپەڕ.وەك:

- ڤە (ڕەڤین ، ڕەڤیان) ⟵ ڤەرەڤاندن
- ڕا(وەستین ، وەستیان) ⟵ ڕاوەستاندن
- هڵ(وەشین ، وەشیان) ⟵ هڵوەشاندن

لە فارسیشدا کاتێك کە پێشگر لەگەڵ ئەو کارانەی کە لەبنجدا تێنەپەڕن دێن، زۆربەی کارەکان هەر بە تێنەپەڕی دەمێنێتەوە، وەك:(درشدن، برشدن، فروشدن، درآمدن، برآمدن، فرارسیدن، وررفتن، فرورفتن، برآشفتن، درماندن،فرو شستن، برگشتن، برافراشتن، ... هتد)

بەڵام لە فارسیدا هەندێ حاڵەت هەیە کە کارەکە لە بنجدا تێنەپەرە کاتێك لەگەڵ پێشگرەوە دێن، کارێکی تێپەڕ ڕوودەنرێن. وەك :

- افتادن: درافتادن

–(آنها با سپاهیان شاه در افتادند.)

- آمدن: بازآمدن

–(او از سفر حج به خانه باز آمد.)

که ئەم جۆرە ڕۆنانە لە کوردیدا نیە و ئەمە بە خالێکی جیاوازی لە هەر دوو زمانەکەدا دەژمێردرێت.

هەروەها هەندێ جار هەندێ کار هەنە، کە لە بنجدا تێپەڕن کاتێك لەگەڵ پێشگرێك دێن کارێکی دارێژراوی تێنەپەڕ رودەنێن. وەك :

- خوردن : برخوردن، وا خوردن.
- گرفتن:درگرفتن، فرو گرفتن.
- دادن: وادادن.
- کشیدن: واکشیدن.

لە دیالێکتی ژووروودا کاری(دا)کارێکی تێپەڕە کاتێ پێشگری (ڕوو) لەگەڵێ بەکاردێت کاری تێنەپەڕی(رویدا) دروستدەبێت بەلاّم ئەمە هەموو جارێ مەرج نیە. بەم پێیە لەم حاڵەتە هەر دوو زمانەکە بە یەك دەچن هەرچەند ئەم حاڵەتە لە دیالێکتی ژووروودا کەمتر لە فارسیدا بەرچاو دەکەوێت .

لە کوردی و فارسیدا دەکرێ هەندێ کاری تێنەپەڕ بە هۆی ئامرازی تێپەڕاندن بکەین بە تێپەڕ، لە کوردیدا ئەم ئامرازە لە سنووری (–اندن) تێناپەڕێت کە بە ڕەگی ئەو کارە کە دەمانەوێت بکەین بە تێپەڕ دەلکێت، وەك:

کوردی:	فارسی :
- ڤەرەڤین ⟵ ڤەرەڤاندن	– فرارسیدن ⟵ فرارساندن
- هلوەشیان ⟵ هلوەشاندن	– چرخیدن ⟵ چرخاندن
- تێگەهشتن ⟵ تێگەهاندن	– برگشتن⟵ برگرداندن

پێویستە ئاماژە بەوەش بدەین کە بەرامبەر هەندێ کاری تێنەپەڕکارێکی تێپەڕهەیە.وەك:

– ڕابوون ⟵ ڕاکرن
– مرن ⟵ کوشتن

لە فارسیدا هەر دوو ئامرازی (اندن و انیدن) بە ئامرازی تێپەڕاندن دەناسرێن کە دەچێتە سەر ڕەگی کارەکە کاتێك کە بمانەوێت بکەین بە تێپەڕ.وەك :

- چرخیدن ⟵ چرخاندن / چرخانیدن
- برگشتن ⟵ برگرداندن / برگردانیدن
- فرا رسیدن ⟵ فرا رساندن / فرارسانیدن

شایانی سەرەنجە ئەم کارە تێنەپەڕانەکاتێك لەگەڵ پێشگرێکی ڕێزمانی دێن و دەبن بە تێپەڕ ئەمانە سنووردارن و ڕادەی بەکارهێنانیان کەمە.

بەم پێیە دگەین بەمە کە ئامرازی تێپەڕاندنی(-اندن) لە هەر دوو زمانەکە دا هاوبەشە و هیچ جیاوازی لە ئەرك و بەکارهێنانیان نیە و بە یەك دەچن، بەڵام ئامرازی(-انیدن) تایبەتە بە زمانی فارسی و لە کوردیدا نیە .

لێرە دا پێویستە بڵێین ئەمە واتای ئەوە ناگەیەنێت کە هەمووکارێکی تێنەپەڕ دەکرێ بە هۆی ئەم مۆرفیمانە بکەین بە تێپەڕ. هەندێ کار هەن کە بە هیچ شێوەیەك نابن بە تێپەڕ وەك: هاتن، چوون، روینشتن، هلاتن، بوون(ولادە) بوون(صیرورە). هەروەها لە فاسیدا بەم شێوەیە هەندێ کار هەنە بە هیچ شێوەیە نابن بە تێپەڕ و هەر بەتێپەڕی دەمیننەوە. وەك: شدن،ماندن،آمدن ..، هەروەها کاتێك کە لەگەڵ پێشگری نارێزمانیش دێن وەك خۆی بە تێپنەپەڕی دەمیننەوە کە ئەمەش خالێکی لێکچوونە، هەروەهاکاری(هات) و (آمدن) لە ڕووی واتاییش بەرامبەر یێك رادەوەستن .

لە کوردیدا ئەم جۆرە کارانە کە بە هۆی ئامرازی تێپەڕاندن دەبن بە تێپەڕ بەرکارێکی ڕاستەوخۆ وەردەگرن . وەك :

- ئەز گەهەشتم . — پەیمان هەلوەشیا .
- ئەوی ئەزگەهاندم . — ئەوان پەیمان هەلوەشاند .

هەروەها لە فارسیشدا بەم شێوەیە کارەکە بەرکارێکی ڕاستەوخو وەردەگریت . وەك:

- چرخ چرخید. — بچە خوابید.
- او چرخ را چرخاند/ چرخانید. — دایە بچەرا خواباند/خوابانید.

3-3-2-کاری داڕێژراوی تێپەڕ :

سەبارەت پێناسەی کاری تێپەڕ لە هەر دوو زمانەکەدا دەتوانین بڵێین ئەوکارەیە کە بۆ تەواوکردنی واتا پێویستی بە بەرکار یان تەواوکەرێك دەبێت کەواتە کاریگەری کارەکە لە سەر بکەر تێدەپەڕیت و پێویست بە بەرکارێك دەبیت و لەم جۆرە کارە دەکرێ کاری بکەر نادیار رۆبنرێت. لەکوردیدا هەندێ کار هەنە لە بنەڕەتدا تێپەڕن وکاتێك لەگەڵ پێشگرێك دێن کارێکی تازە لە ڕووی واتا و ژمارەی مۆرفیم دروستدەکەن و هەر بە تیپەڕی دەمێننەوە. وەك :

- کرن ⟵ ڤەکرن، ڕاکرن، هلکرن.
- ئێخستن ⟵ دائێخستن، هلئێخستن.

- برن ⟵ ڤەبرن، تێبرن.
- دان ⟵ هلدان، ڤەدان، رادان.

هەروەها لە فارسیدا هەندێ کار هەنە کە لەبنجدا تێپەڕن، کاتێك لەگەڵ پێشگرێك دێن کارێکی داڕێژراوی تازە دروستدەکەن و هەر بە تێپەڕی دەمێننەوە. وەك:

- آوردن ⟵ برآوردن، درآوردن .
- یافتن ⟵ دریافتن، فرایافتن.
- کردن ⟵ برکردن، درکردن، فروکردن .
- بردن ⟵ بربردن، فرابردن، فروبردن.

لە فارسیدا هەندێ کاری تێپەڕ هەنە کاتێك کە دووبارە دەبن بە تێپەڕ ئەمانە سنووریان لە چەند کارێك تێناپەرێت و ئەمانە لە ڕووی وەرگرتنی بەرکارەوە، هەر بەرکاری ڕاستەوخۆ و هەر ناڕاستەوخۆ وەردەگرن. وەك :

- خوردن : (–کودك شیرش را خورد.)
- خوراندن : (– دایە شیررا بە کودك خوراند/خورانید.)
- پوشید : (– علی لباسش را پوشید .)
- پوشانید : (– علی لباسش را بە او پوشاند / پوشانید .)

ئەم دیاردەیە لە کوردیدا بەدیناکەوێت، تەنانەت لە دیالێکتی ژووروودا سێ کاری(پێچان، نڤێسین، کێشان)تێپەڕن کە لەهندیشێوەزاردالەحالەتی(پێچاندن، نڤیساندن،کێشاندن) بەکاردێن، بەڵام ئەمە واتای ئەوە ناگەیەنێت کە تێپەڕکردنی کاری تێپەڕ لە کوردیدا هەیە و ئەمەش هەڵەیە، پێویستە بڵێین ئەم دوو شێوەیکارە پێکەوە لە شێوەزارێك بەکارنایێت بەلکو یەکێك لەم شێوانە بەکاردێت، بۆ نموونە لە کوردستانی رۆژئاوا(کوردستانی سوریە) شێوەی (نڤیساندن) لە جیاتی(نڤێسین) بەکاردێت.(بائیز عۆمەر،وانەکانی ماستەر،کولیژی ئاداب، زانکوی دهوك 2006–2007) وەك:

من نامەك نڤیسی. (دەڤەری دهوك)

من نامەك نڤیساند. (کوردستانی رۆژئاوا)

ئەم کارانە تەنیا بەرکارێکی ڕاستەوخۆ وەردەگرن،کاتێك کە لەگەڵ پێشگری ناڕێزمانیش دێن هەر بە هەمان شێوە بەرکارێکی ڕاستەوخۆ وەردەگرن.وەك:

- من مەحفیر ڕاپێچا.
- ئەوی ئەز ڕاکێشام.

سەبارەت وەرگرتنی بەرکاری ڕاستەوخۆ نێوان زمانی کوردی و فارسیدا جیاوازی هەیە؛ چونکە لە فارسیدا کار هەیە دوو بەرکاری ڕاستەوخۆ وەردەگرێ.وەك : فروبردن، فرو انداختن، واداشتن، برداشتن، ... هتد)

لە وەرگرتنی بەرکاری ناڕاستەوخۆلە هەر دوو زمانەکەدا بە پێی پێویستی شوین و جۆری بەکارهێنانەکەی دەتوانێ بەرکارێکی ناڕاستەوخۆ هەلبژێرێ، یان هەر وەری نەگرێ و بەرکارە ناڕاستەوخۆەش هەمیشە بە یەکێك لە پریپوزیشنەکان دەستپێدەکات و ناڕاستەوخۆکاری ڕستەکە تەواو دەکات.کەواتە لە کوردیدا کار هەیە بەرکاری ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ وەردەگریت و هەر بە هەمان شێوە لە فارسیدا ئەم حاڵەتە ڕوو دەدات.

لە فارسیدا بەرناوی(با، از، بە) چالاکن و هەرکارێك بە پێی بەکارهێنانیان بۆ بەرکاری ناڕاستەوخۆ لەگەڵ بەکاردێت، بەم حاڵەتە لە زمانی فارسی دەڵێن:((گدرا بە مفعول و متمم (ازی، بایی، بەای))،هەروەها لە کوردیدا بەرناوی (بە، لە، ژ، بۆ) چالاکن و پێش بەرکاری ناڕاستەوخۆ بەکاردێن، بەڵام وەك فارسی هەر بەرناوێك بۆکارێکی تایبەت نایێت، بەلکو بە پێی پێویستی لەگەڵ کارەکان دێن. وەك:

- من ترومبێل بۆ تە ڕاوەستاند .
- من ترومبێل ژ بەر هەوە ڕاوەستاند .
- من پارە ژ بابێ خو بۆ تە وەرگرتن .

بەرناوی(ژ، بۆ) لەدیالێکتی ژوورووودا بەکاردێت کە بەرامبەری (لە، بە) لە دیالێکتی خواروو و ناڤەڕاست ڕادەوەستێ. تەنانەت بەرناوی(بە) لە زمانی فارسی و دیالێکتی خواروو هاوبەشی و لێکچوونی تەواوی هەیە و لە ڕووی بەکارهێنانەوە بەرناوی(از) هەرچەندە لە ڕووی روالەت دا لە بەرناوی (لە، ژ) ناچیت، بەڵام لە ڕووی واتا و ئەرکەوە بەیەك دەچن. وەك:

- من پارە ژ بابێ خو وەرگرتن. – ئازادی ترومبێل ژ عەلی کری.
- من پول را از پدرم گرفتم. – آزاد ماشینش را از علی خرید .

4-3-هێز و کاری دارێژراو لە کوردیی و فارسیدا :

هێز بابەتێکە لە لایەن توێژینە زمانیەکاندا گرنگییەکیتایبەتی پێیدەدرێت و بە مۆرفیمەکی ناکەرتی دێتە ناساندن، کەواتە هێز بریتیە لە بەرزی گۆکردنی ڕێژەیی ڤاولی بڕگەکانی وشە یا ڕستە کە لە ئەنجامی وزە و کاری ماسولکەیی و ژێر مەبەستی دەربرینی قسەکەری زمانەکە بە شێوەیەکی بەهێز یا خۆد بێهێز دەردەکەوێت، ئەلبەتە دەبێ ئەوە بزانین کە هێز بابەتێکی ڕێژەییە. لە زمانی کوردیدا پتر لە هێزەك دەست نیشانکراوە وەك (هێزی سەرەکی، ناسەرەکی و هێزی ئاسایی)کەچی زۆربەی زمانەوانان بۆ زمانەکەیان چوار هێزیان دەست نیشانکردووە، لە زمانی کوردیدا ئەوەی ڕۆڵیگرنگ دەبینێت بۆ داکوکیکردن لە سەر واتا بە زۆری هێزی سەرەکییە. هێز لە کوردی و فارسیدا دەبێتە هۆی گۆڕینی واتا.

لە زمانی فارسیدا زمانەوانەکان دوو جۆر هێزیان(سەرەکی و ناسەرەکی)دەستنیشان کردووە، بەم پێیە جیاوازی لەنێوان جۆری هێز لە کوردی و فارسیدا هەیە: لەکوردیدا هێزی ناوەندی هەیە، بەڵام لە فارسیدا نیە، هەروەها ئەم دوو زمانە لە بەر نەبوونی هێزی لاواز (Weak stress) بە یەك دەچن .

هێزی سەرەکی لە زمانی کوردیدا دەکەوێتە سەر تەنیا یەك بڕگەی وشە بەو مەرجەی کە وشەکە دابراو بێت ، ئەوجا ئەو برگەیە لە سەرەتا ، یان ناوەڕاست ، یان کوتایی وشە بێت کە ئەم جێگورکێیەش وای لە زمانی کوردی کردووە کە بچێتە ناو کۆمەڵی(هێزی ئازاد)ەوە .

زمانی فارسیشدا هێز لە جوری هێزی ئازادە، چونکە هێز لە وشە و ڕستەی ئەم زمانەدا شوێنێکی چەسپا و نەگۆڕ نیە و بە زۆری هێزەکە دەکەوێتە سەر بڕگەی پێشەوە یان بڕگەی دواوەی وشە، هەرچەندە قسەکەری زمانەکە دەتوانێت بە ئارەزوی خۆی شوێنی هێزبگورێت بۆ مەبەستی جیاواز کەواتە هێز لە هەر دوو زمانەکە دا هێزێکی ئازادە و پابەندی هیچ کۆتەك نیە .

لەو زمانانەی کە لە کۆمەڵەی هێزی ئازادن هێزی سەرەکی لەسەر هەمان بڕگە نامێنێت و کاتێك کە وشەکە لەسادەیی دەبێت بە دارێژراو، یان لێکدراو، یان گەردان بکرێت هێزەکەش جێگورکێ دەبێت و بە پێ جۆری ڕێزمانی وشەکە دیار دەبیت، کەواتە شوێنی دابەش بوونی هێز لە کوردی و فارسیدا بابەتێکی سیستەمەییە و پێشبینی دەکرێت و لەم خالەدا هەر دوو زمانەکە بە تەواوی لێك دەچن .

هەروەها لە ئاستی ڕستەسازی دا قسەکەری زمانەکە بۆ داکوکیکردن لە سەر ئەو واتایە کە مەبەستیەتی هێز دەخاتە سەر برگەی ئەو وشەیە لە رستە دا کە مەبەستیەتی، لە ئەم خالەشدا هەر دوو زمانەکە بە یەك دەچن. هەروەها هێزی سەرەکی لە هەر دوو زمانەکەدا دەبێتە هۆی جیاکردنی ئەو وشانە کە لە ڕووی ڕۆنانەوە وەکو یەکن، بەڵام واتایێکی جیاواز هەیە؛ دەکریٚ بە هۆی هێزەوە بزانین کە لە ڕووی ڕێزمانیەوە چ جۆر وشەیە. وەك :

تـ□میز = بازشناختن.　　　　خر□= هەموو

تمیـ□ز = پاکیزە .　　　　خـ□ر= لە شێوەی بازنەیی دا .

-حالی□ = کنونی (ئێستایی)　　　　ڤەژیـ□ن= ناوی کچ .

-حـ□الی = متوجە (تێگەیشت)　　　　ڤـ□ەژین= ژیانێکی نو و تازە .

لە دیالێکتی ژووروودا کاتێك کە پێشگری ڕێزمانی (دیٚ) مۆڕفیمی کاتی داهاتوو و (بـ) ئیلتزامی لە ڕۆنانی کارەکە بێن، هێزی سەرەکی بۆ لای خۆی ڕادەکیشن. هەروەها بەم شێوەیە لە فارسیدا کاتەك کە پێشگری ڕێزمانی(می/ بـ) واتە مۆڕفیمی بەردەوامی و ئیلتزامی لەگەڵ کارەکەدا بێت هێزی سەرەکی دەکەویتە سەر برگەی دەستپێك، واتە پێشگری ڕێزمانی (می/بـ). وەك :(می□نشستم ، بـ□نشینم.) لەم حالەتە دا هەر دوو زمانەکە بە یەك دەچن .

لە زمانی کوردیدا بە شێوەیەکی گشتی هێزی سەرەکی لە کاری داڕێژراودا دەکەوێتە سەر کەرتی یەکەمی ڕۆنانەکە، واتە کەرتی پیشەوە، کاتێك کەگیرەکی ناڕێزمانی دەخرێتە سەر واتایەکی نویٚ دەداتە دەستەوە و بەم پێیە گیرەکەکە هێزی سەرەکی وەردەگریت. وەك:(هلـ□گرت ، دا□کر ، ڤە□بوو ... هتد .)

هەروەها لە زمانی فارسیدا هێزی سەرەکی لە کاری داڕێژراودا کاتێك کە لە ڕۆنانێکدا پێشگرێکی ناڕێزمانی هەبێت، هێزی سەرەکی دەکەوێتە سە دوا برگەی گیرەکە ناڕێزمانیەکە ،واتە هەموو مۆڕفیمی واتاگور لەگەڵ کاری داڕێژراو هێزی سەرەکی بۆ لای خۆی ڕادەکێشیت .وەك : (فـ□رو رفتەام ، فـ□رو میرفتم ، فـ□رو رفتەام ... هتد)

لە زمانی کوردیدا کومەلێك کاری داڕێژراو هەیە کە لە ڕۆنانیان دا پێشگری (پیٚ ، تیٚ ، لیٚ ، ژی) بەکار دیٚت وەك : (ژێبرن، تێکەفت، ژێکر، ... .) کە لێرە ڕۆنانی ئەم پێشگرانە لە بنجدا لە لێك دانی بەرناوی (بە ، لە ، ژ ، دە) لەگەڵ ڕاناوی جودای کەسی سێیەم (ئەو) دروستدەبێت کە (ئەو) لەوانەیە کەسیٚ، یان شتیٚ بێت، ئەمەش وای کردووە ئەم پێشگرانە هێزی سەرەکی بۆلایخۆیان ڕابکێشن ئەمەش تایبەتە بە زمانی کوردیی و لە فارسیدا نیە .

هەروەها ئەم پێشگرانە لەگەڵ پاشبەندی (دا ، را ، وەر ، ڤە ، ڤێ) کۆمەڵێك پێشگری تازە دروستدەکەن و دەبنە هۆی دروستبوونی ڕۆنانێکی تازە لە کاری داڕێژراودا کە هێزی سەرەکی دەکەوێتە سەر ئەم پێشگرانە ئەمەش لە زمانی فارسیدا نیە .

ئەوەی تا ئێستا باسمان کرد لە حالەتی ئەریدا بوو کاتێك کە کارەکە مۆرفیمی ناکردن وەردەگریت، یان بە واتایێکیتر نەفی بێت هێزی سەرەکی لە هەر دوو زمانەکەدا دەکەوێتە سەر ئەو برگەی،کە مۆرفیمی ناکردنی تێدایە، واتە مۆرفیمی ناکردن هێزی سەرەکی بۆ لای خۆی ڕادەکێشیت و بە زۆری دەکەوێتە پێش ڕەگی کارەکە. وەك :

- هڵنە□گرت، ڕانە□بوو، ڤەنە□خوار،... .
- برنـ□میداشت، برنە□گشت، نە□نشست، ... .

بە شێوەیەکی گشتی دەتوانین بڵێین هەر دوو زمانەکە لە ڕووی هێز تا ڕادەیەکی زۆر بە یەك دەچن؛ چونکە سەر بە کۆمەڵەی هێزی ئازادن.

5-3-نادیاری وکاری داڕێژراو :

ڕێژەی نادیاری تەنیا لە کاری تێپەڕ ڕۆدەنرێت. مەبەست لە نادیاری ئەو ڕێژەیە کە بکەرەکە بە هەر هۆیەك بێت ئاشکرا نیە و بەرکاری ڕستەی بکەردیار دەتوانێت جیگەی بکەر لە ڕستەی بکەرنادیار بگریت، بەڵام ئەمە واتای ئەوە نادات کارەکە بکەر نیە بەلکو بکەر هەیە بەڵام بە هەر هۆیەك بێت دیار نیە و بەرکار هەر بەرکار دەمێنێت.

لە دیالێکتی ژووروودا دیاردەی بکەرنادیار بە هاریکاری کاری یاریدەدەری (هات) ڕۆدەنرێت و دەکەوێتە پێش کاری سەرەکی ڕستەی بکەردیار کە بۆ کاری بکەرنادیار کارەکە بە شێوەی چاوگ دەردەکەویت، دەکرێ بڵێین ئەم چاوگە وەك مۆرفیمی نادیاری لەم دەستەواژەیەی کاری خۆی پیشان دەدات کەواتە ڕۆنانی بکەرنادیار لە دیالێکتی ژووروودا بەم شێوەیە دەردەکەوێت :

-کاری یاریدەدەری هات + راناوی لکاو+ ە + چاوگ لە کاری ڕستەی بکەر دیار + (ێ)

لە فارسیدا ڕێژەی بکەرنادیار لە کارێکی تێپەڕ ڕۆدەنرێت کە کارەکە وەك ئاولناوی بکەریدەردەکەوێت ودەخرێتە پێش یەکێ لە ڕێژەکانی وەرگیراو لە کاری یاریدەدەری(شد) و هەندیجاریش کاری(آمدن،گردیدن) دێن و بەم شێوەیە هەموو گۆڕانکاری وگەردانکردنی کارەکە دەگوێزرێتە سەرکاری یاریدەدەر و بە پێی کات و کەس و ژمارەی بەرکار گەردانیان دەکەین. ڕۆنانی بکەرنادیار لە زمانی فارسیدا بەم شێوەیە دەردەکەویت:

- *(ڕەگی ڕابوردوو + ە) ئاوڵناوی بکەری + کاری یاریدەدەری شد + ڕاناوی لکاو*

به بەراودکردنی شێوەی ڕۆنانی نادیاری له دیالێکتی ژووروو و فارسیدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت که هەر دوو زمانەکە سوود له کارێکی یاریدەدەر وەردەگرن، کاری(آمد) بەرامبەر(هات) له دیالێکتی ژووروودا ڕادەوەستێ که له ڕووی واتا و ئەرکەوە یەکدەگرن بەڵام ئێستا زۆرترکاری یاریدەدەری(شد) له ڕۆنانی کاری بکەر نادیار بەکاردێت. ئەگەر به وردی تەماشای ڕۆنانی هەر دوو ڕێژەی نادیاری بکەین له دیالێکتی ژووروو و فارسیدا بۆمان ڕوون دەبێتەوه که ڕاناوی لکاو به پێی کەس و ژمارەی بەرکار به کاری یاریدەدەرەکەوه دەلکێت. به گشتی دەتوانین بڵێین ڕۆنانی کاری بکەرنادیار له هەر دوو زمانەکەدا تا ڕادەیەك لێکدەچن.

له دیالێکتی ژووروودا ڕاناویلکاو(م. ڕێککەوتن)له کاتی ڕابوردوو له ڕستەی بکەرنادیار ناگۆڕێ و هەر وەك خۆی دەمێنێتەوه و تەنیا شوێنەکەی ئەگۆێزرێتەوه و ئەچێتە سەر(هات ـــ ـه) چونکو ڕێککەوتن له ڕابوردوودا له نێوان بەرکار وکاردایه و هەر بەرکارەکە ئەبێتە بکەری ڕستەی بکەرنادیار که له کەسی سێیەمی تاکدا مۆڕفیمی ڕێککەوتن دەرناکەوێت.

وەك: – وی ئەو دیتØ.   ئەو هاتـ + Ø + ـه + دیـتن   ئەو هاته دیـتن.

– من تو دیتی.   ئەو هاتـ + یـ + ـه + دیـتن   تو هاتیه دیـتن.

له فارسیدا کەسی سێیەمی تاك له هەموو ڕێژەکاندا مۆڕفیمی ڕێککەوتن وەردەگریت جگه له ڕابوردووی ساده، ڕابوردووی بەردەوامی، ڕابوردووی دوور، ڕابوردووی درجریان. وەك: برداشته شد، برداشتەمیشد، برداشتەشده بود، داشت برداشتەمیشد.

بەڵام له ڕستەی کاتی داهاتوودا ڕێککەوتن له نێوان بکەر و کاردا دەبێت. که دەکرێتە به بکەرنادیار دەگوێزرێتە نێوان کار و بەرکارە به بکەرکراوەکەن، بۆیه ڕاناوێکی لکاویتر جێی دەگرێت. به پێی کەس و ژمارەی بکەرە تازەکە، وەك:له ڕستەی

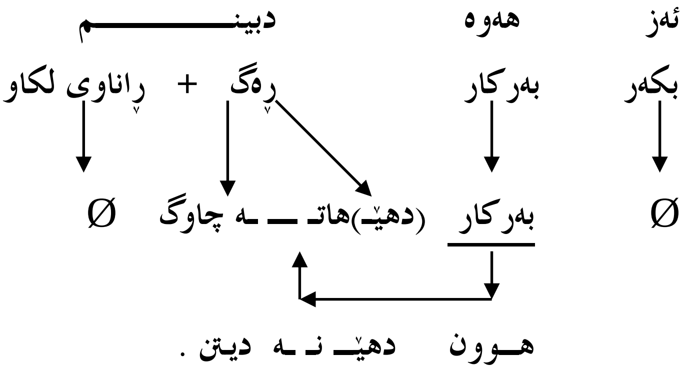

کەواتە لە دیالێکتی ژووروودا لە کاتی ڕانەبوردوو و داهاتوودا ڕاناوی لکاو بۆ هەمووکەسی(تاك/کۆ)دەکەوێتە نێوان کاری(هات) و ئامرازی بەستنی(ە) کە ئەمەش دەکەوێتە پێش کاری سەرەکی ڕستەی بکەردیار کە بووە چاوگ. وەك:

- ئەز دهێمە ڤەدیتن .
- تو دهێیە ڤەدیتن .
- ئەو دهێتە ڤەدیتن .
- هوون دهێنە ڤەدیتن
- ئەم دهێنە ڤەدیتن .
- ئەو دهێنە ڤەدیتن .

کە لە فارسیدا هەموو ڕێژکان مۆڕفیمی کەسی وەردەگرن و ئەو مۆڕفیمانەش دەلکێن بە کاری یاریدەدەری(شدن)جگە لە ڕێژەی ئایندەکە مۆڕفیمەکان دەلکێن بە کاری یاریدەدەری (خواستن) وەك:

- برچیدە خواهم شد.
- برچیدە خواهی شد.
- برچیدە خواهد شد.
- برچیدە خواهیم شد.
- برچیدە خواهید شد .
- برچیدە خواهند شد .

لە دیالێکتی ژووروودا ڕێژەکانی ڕابوردوو بە هەموو جۆرەکانیەوە مۆڕفیمی کەسی لکاو وەردەگرن جگە لە کەسی سێیەمی تاك،کە مۆڕفیمی لکاو وەرناگرێت.

- ڕابوردووی سادە : ئەو هاتە راکرن.
- ڕابوردووی بەردەوام : ئەو دهاتە راکرن.
- ڕابوردووی تەواو : ئەو هاتیە راکرن.
- ڕابوردووی دوور : ئەو هاتبوو راکرن.
- ڕابوردووی ئیلتزامی : ئەو هاتبا راکرن.
- ڕابوردووی ئیلتزامی تەواو : ئەو هاتبیتە راکرن.

بەڵام لە فارسیدا ڕێژەی ڕابوردوو بە هەموو جۆرەکانیەوە بە پێیکەسەکان مۆڕفیم وەردەگرن. وەك:

– ڕابوردووی ساده (**ماضی** ساده): برداشته شدم.

– ڕابوردووی بەردەوام (**ماضی** استمراری): برداشته می‌شدم.

– ڕابوردووی بەرجەسته (**ماضی** در جریان): داشتم برداشته می‌شدم.

– ڕابوردووی تەواو (**ماضی** نقلی): برداشته شدەام.

– **ماضی** استمراری نقلی : برداشته می‌شدەام.

– ڕابوردووی دوور (**ماضی** بعید): برداشته شده بودم.

–ڕابوردووی دوورتر (**ماضی** ابعد): برداشته شدەبودام.

– ڕابوردووی ئیلتزامی (**ماضی** التزامی): برداشته شده باشم.

له كوردی و فارسیدا نادیاری لەگەڵ هەر شەش كەسدا یەك شێوه ڕۆنانی نیه، بەڵكو هەر كەس ڕۆنانێكی تایبەتی هەیه،كه به مۆڕفیمی كەسی دەناسرێتەوە. بۆ نموونه له كوردی:–

كەس	ڕانەبوردووی ساده	ڕابوردووی ساده
یەكەم تاك	دهێمه دیتن	هاتمه دیتن
دووەم تاك	دهێیه دیتن	هاتیه دیتن
سێیەم تاك	دهێته دیتن	هاته دیتن Ø
یەكەم كۆ	دهێینه دیتن	هاتینه دیتن
دووەم كۆ	دهێنه دیتن	هاتنه دیتن
سێیەم كۆ	دهێنه دیتن	هاتن دیتن

له فارسی:

كەس	ڕانەبوردووی ساده	ڕابوردووی ساده
یەكەم تاك	برچیدەمی شوم	برچیده شدم
دووەم تاك	برچیدەمی شوی	برچیده شدی
سێیەم تاك	برچیدەمی شود	برچیده شد Ø
یەكەم كۆ	برچیدەمی شویم	برچیده شدیم
دووەم كۆ	برچیدەمی شوید	برچیده شدید
سێیەم كۆ	برچیدەمی شدند	برچیده شدند

ئەگەر سەیری کەسی سێەمی تاك بکەین لە ڕێژەی ڕابوردوو هەر دوو زمانەکەدا دەبینین کەسی سێیەمی وەرناگریت واتە مۆڕفیمی سفرە(Ø)ە. ئەمەش خالێکی لێکچوونە لە نێوان ئەو دوو زمانەدا هەروەها مۆڕفیمی ئیلتزامی(بـ) کە لە هەر دوو زمانەدا هاوبەشە. وەك:

کەس	کوردی	فارسی
یەکەم تاك	بهێمە راکرن	برداشته بشوم
دووەم تاك	بهییە راکرن	برداشته بشوی
سێیەم تاك	بهێتە راکرن	برداشته بشود
یەکەم کۆ	بهێینە راکرن	برداشته بشویم
دووەم کۆ	بهێنە راکرن	برداشته بشوید
سێیەم کۆ	بهێنە راکرن	برداشته بشوند

کاری بکەر نادیار لە هەر دوو زمانەکەدا لە کاری تێپەڕ ڕۆدەنرێت، بەلاّم لە کوردیدا ئەمە مەرج نیە؛ چونکە هەندێ کار هەنە کە لە دەنگە سروشتیەکان بە هۆی(اندن)وە، کارێکی داڕێژراوی و تێپەڕ دروستدەکەن، بەلاّم ناکرێن بە بکەرنادیار. وەك: لوراندن، نالاندن، قیژاندن، گژگژاندن، ... هتد)

– گورگی لوراند . * گورگ هاتە لوراندن .

– گورگ دلورینیت . * گورگدهێتە لوراندن .

ئەم جۆر کارانە لە فارسی دا نییە .

لە فارسیشدا هەندی کار هەنە لە ڕووی واتاوە تێپەڕن، بەلاّم ناکرێن بە بکەرنادیار. وەك: درکشیدن، برکشیدن، فرو کشیدن، فرا کشیدن، بازبردن، دربردن، فرابردن، فراگرفتن، واگرفتن، برآوردن، فراآوردن، فروآوردن، ورآوردن.

لە دیالێکتی ژووروودا جۆرێکیتری کاری نادیاری هەیە کە پێی دەلێن بکەرنادیاری هۆیی ،چونکە ڕستەی بکەر نادیاری هۆیی دوو بکەری هەیە، کە بکەری سەرەکی نادیارە، واتە بکەری یەکەم (بزرە) و بکەری دووەم دەبێتە هۆ بۆ ئەنجامدانی کارەکە،کە پێویستە ڕستەی دووەم کارەکە تیپەڕ بێت چونکە سوود لە بەرکاری ڕستەکە وەردەگرێت.وەك:

– من گوتە شیلانێ.

- شیلانێ پەردە راکرن.

- من پەردە داراکرن (ێ).

له فارسیدا ئەم جۆرە بکەر نادیارە نیە، هەرچەندە حالەتێك لە زمانی فارسیدا هەیە کە ئەگەر گۆڕانکاری یان کارێك لەسەر لەشی مروڤ ئەنجام بدرێت کارەکە لە واتای سەرەکی خۆی لادەدات واتای تێپەڕی دووبارە وەردەگرێت بەو واتایە،کە بکەری کارەکە بویە هۆی ئەنجامدانی کارەکە و بکەری سەرەکی دەرنەکەوتووە .وەك :

- من سر خود را اصلاح کردم .
- من لوزەهایم را عمل کردم .
- من دندانم را کشیدم .

ئەم کارانە ناکریٚ خۆدی مروڤ ئەنجامی بدات، بەڵکو کەسێکیتر ئەم کارەی ئەنجامداوە کەواتە لێرە کارەکە واتای تێپەڕی دووبارە دەگرێتەوە واتە ئەنجامدانی کارەکە بە هۆی کەسێکیتر ڕادەگەهێنێت، کە لێرە دیار نیە.

ڕەنگە ئەم حالەتە لە ڕووی واتا و مەبەستەوە وەکو یەك بن بەلاٚم لە ڕووی ڕۆنانەوە لێکجیاوازن .

3-6-مۆڕفیمە کەسیەکان وکاری دارێژراو :

مۆڕفیمە کەسیەکان یەکێك لە گرنگترین کەرەستە، کە لە ڕستەدا ئەرکی ناو دەبینن و ئاماژە بە کەسەکان دەکەن. ناو دەکریٚ لە ڕووی ڕێزمانیەوە دەوری بکەر، بەرکار وەربگرێت یەکیٚ لە پێویستە سەرەکیەکانی کاریش بکەر، یان بەرکار، یان هەردووکیان بە پێی جۆری کارەکە لەڕووی کاریگەریەوە دەردەکەون و زۆرجار ڕاناوێك ئەم ڕۆلە دەگێرێت. لێرەدا هەوڵ دەدەین ئەو ڕاناوانەی،کە لەگەڵ کاری دارێژراودا چەمکی کەسی و ژمارەی(تاك وکۆ) پیشاندەدەن باس بکەین کە بە ڕاناوی لکاو یا ڕاناوی ڕێککەوتن ناسراون. هەبوونی ڕاناوی لکاو جگە لە وەی پێویستیەکی دارشتنی ڕستەیە لە زمانیکوردیدا، ڕستەکەش لە وەرگرتنی ڕاناوی سەربەخۆ لە ڕووی ڕێزمانیەوە بیٚنیاز دەکات؛ چونکە ڕاناوی لکاو بۆ دەربڕینی کەس و ژمارەی بکەر، یان بەرکار لەگەڵ کار ڕێکدەکەوێت.

ڕاناوەکان لە هەر دوو زمانەکەدا لە کۆمەڵەی مۆرفیمی بەندن و لە سەر ئەم بنەمایە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت؛ چونکە چوارچێوە، یان قەوارەیەکی سەربەخۆی واتایان نیە تا بە وشەی زمانەکەوە نەلکێن واتایەکە لێکنادرێتەوە. بۆ ئەوەی لایەنەکانی لێکچوون و جیاوازی مۆرفیمیکەسیەکان بەتایبەتی ڕاناوەلکاوەکان لە هەردوو زمانەکەدا دەستنیشان بکەین(4) خشتە بەکاردێنین.

- خشتەی یەکەم: بە شێوەیەکی گشتی بۆ مۆرفیمە کەسیەکانن لە هەر دوو زمانەکەدا.
- خشتەی دووەم: بۆ کاری داڕێژراوی ڕانەبوردووە لە هەر دوو زمانەکەدا.
- خشتەی سێیەم: بۆ کاری داڕێژراوی ڕابوردووە لە هەردوو زمانەکەدا.
- خشتەی چوارەم: بۆ ڕاناوی لکاوی بەرکاریە لە هەردوو زمانەکەدا.

کـــــــوردی :

خشتەی (1)

	کەس	ڕاناوی جودا (A)	ڕاناوی جودا (B)	ڕاناوی لکاو
تاك	یەکەم	من	ئەز	م
	دووەم	تە	تو	ی
	سێیەم	وی/وێ	ئەو	Ø،ت،یت[105]
کۆ	یەکەم	مە	ئەم	ین
	دووەم	(هە)وە	هوون	ن
	سێیەم	ئەو	ئەو	ن

فـــــــارسی :

	کەس	ڕاناوی لکاو (A)	ڕاناوی لکاو (B)	ڕاناوی جودا
تاك	یەکەم	م	م	من
	دووەم	ت	ی	تو
	سێیەم	ش	د / Ø	او
کۆ	یەکەم	مان	یم	ما
	دووەم	تان	ید	شما
	سێیەم	شان	ند	ایشان

لەم خشتەیە دا بۆمان دەردەکەوێت کە لە دیالێکتی ژووروودا دوو دەستەی ڕاناوی جودا و یەك دەستەی ڕاناوی لکاو هەیە. بەڵام لە فارسیدا بە پێچەوانە، یەك دەستەی ڕاناوی جودا و دوو دەستەی ڕاناویلکاو هەیە، ئەمە خالێکی جیاوازە. لە ڕووی لێکچوونەوە

[105] ڕاناوی لکاوی کەسی سێیەمی تاك تەنیا سفرە (Ø)، ئەمانە کەرەستەی تری فۆنۆلۆجین.

دەستەی ڕاناوی جودای(من، تە، وی/ویَ، مە، ...) تا ڕادەیەك بە ڕاناوی جودای فارسی دەچێت هەروەها دەستەی ڕاناویلکاوی لە دیالێکتی ژووروودا تا ڕادەیەك وەك ڕاناوی لکاوی دەستەی (B) لە فارسی دایە .

خشتەی (2) کاری ڕانەبوردوو

	کاری داڕێژراوی ڕانەبوردوو(کوردی)				کاری داڕێژراوی ڕانەبوردوو (فارسی)			
کەس	تاك	راناو	کۆ	راناو	تاك	راناو	کۆ	راناو
یەکەم	رادکە	م	رادکە	ین	برمی دار	م	برمی دار	یم
دووەم	رادکە	ی	رادکە	ن	برمی دار	ی	برمی دار	ید
سێیەم	رادکە	ت	رادکە	ن	برمی دار	د	برمی دار	ند

ئەگەر بە وردی تەماشای ئەم خشتەیە بکەین ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت،کە ڕاناوەلکاوەکان لە کەسی(یەکەم و دووەم و سێیەم)ی تاك لە هەر دوو زمانەکەدا وەك یەکن، هەروەها کەسی سێیەمی تاك لە کوردی(ت) و لە فارسی دا(د) یە کە زۆر لێك نیزیکن هەرچەند لە ڕوالەت و گۆکردن دا لێك دوور بن لە کەسی کۆدا ڕاناوە لکاوەکان بە تەواوی لێك جیادەبنەوە و جیاوازن. ئەم ڕاناوە لکاوانە لە هەر دوو زمانەکەدا لە ڕۆلی بکەری دان واتە لە ڕووی کەس و ژمارەی بکەر لەگەڵ کارەکە ڕێکدەکەون.

خشتەی (3) ڕابوردوو

	کاری داریێژراوی ڕابوردوو(کوردی)				کاری داریێژراوی ڕابوردوو (فارسی)			
کەس	تاك	ڕاناو	کۆ	ڕاناو	تاك	ڕاناو	کۆ	ڕاناو
یەکەم	ڕاهات	م	ڕاهات	ین	برگشت	م	برگشت	یم
دووەم	ڕاهات	ی	ڕاهات	ن	برگشت	ی	برگشت	ید
سێیەم	ڕاهات	Ø	ڕاهات	ن	برگشت	Ø	برگشت	ند

لەم خشتە دا ئەوەمان بۆ ڕوون دێتەوە کە ڕاناوە لکاوەکان لە کەسی(یەکەم ودووەم و سێیەم) تاکدا، لە هەر دوو زمانەکەدا بە تەواوی لێك دەچن و لە هەر دوو زمانەکەدا لە کەسی سێیەمی تاکدا ڕاناویلکاوی دەرناکەوێت، واتە مۆرفیمی سفرە(Ø). بەڵام لە هەر سێ کەسی کۆدا ڕاناوەلکاوەکان لێکجیاوازن، ئەمە لە حاڵەتی تێپەڕیە؛ چونکە لە حاڵەتی تێپەڕیدا لە دیالێکتی ژووروودا ڕاناوی لکاوی کارەکە لەگەڵ بەرکاری ڕستەکە ڕێکدەکەویَ و بە پێی کەس و ژمارەی بەرکار ڕاناویلکاو دەردەکەوێت. ئەگەر بەرکارەکە لاچوو ڕاناوی لکاویش

لادەچێت. پێویستە بڵێین لەگەڵ ئەم ڕێژەیە ڕاناوی جودای(من، تە، وی/وێ، ئەم، هوون، ئەوان) وەك بکەری ڕستە دێن. وەك:

- تە ئەز ڤەدیتم تەدیت. (م)
- من تو ڤەدیتی من دیت. (ی)
- وی/وێ ئەو ڤەدیت وی/وێ دیت.(Ø)
- وە ئەم ڤەدیتین وە دیت.(ین)
- مە هوون ڤەدیتن مە دیت.(ن)
- مە ئەو ڤەدیتن ئەو دیتن.(ن)

لە فارسیدا ئەمە نیە وکارەکە چ تێپەڕ چ تێنەپەڕ بێت ڕاناوەلکاوەکە لەگەڵ بکەری ڕستەکە ڕێك دەکەوێت و ڕاناوێکیلکاو سەر بە کەس و ژمارەی بکەر بە ڕەگی کارەکە دەلکێت. وەك:

- من کیفم را برداشتم. – ما کیفمان را برداشتیم .
- تو کیفت را برداشتی. – شما کیفتان را برداشتید.
- او کیفش را برداشت. – آنها کیفشان را برداشتند.

خشتەی (4) ڕاناوی لکاو لە ڕووی بەرکاریەوە

کەس	کوردی ژوورو		فارسی	
	تاك	کۆ	تاك	کۆ
یەکەم	م	ین	م	مان
دووەم	ی	ن	ت	تان
سێیەم	Ø	ن	ش	شان

بەم پێیە بۆمان دەردەکەوێت کە ڕاناویلکاوی بەرکاری لە کوردی و فارسیدا لە دوو شێوەی جیاوازن کە لە کوردی ژووروودا هەر هەمان ڕاناویلکاویە کە بۆ کاتی ڕابوردوو دێت و لە کەسی سێیەمی تاکدا مۆرفیمی(Ø) دەردەکەوێت و ڕاناوەلکاوەکان بە پێی کەس و ژمارەی بەرکارەکە دەردەکەون. لێرە بۆمان ڕوون بوتەوە کە هەر دوو دەستەی مۆرفیمی کەسیەکان لە ڕستەدا دەوری بکەر و بەرکار دەبینن بەڵام لەدیالێکتی ژووروودا چونیەتی ڕێککەوتنیان لەگەڵ کاری ڕستەدا بەندە بە :

أ- جۆری کارەکە لە ڕووی کاریگەریەوە.(تێپەری و تێنەپەری).

ب- کاتی ڕوودانی کارەکە(ڕابوردوو، ئێستا ،داهاتوو).

3-7-1- مۆرفیمە کەسیەکان و کاتەکانی کار :

کاتەکانی کار(ڕابوردوو، ئێستا،داهاتوو) لە هەموو زمانێکدا بەرچاودەکەوێت، بەڵام زمانەکان هەر یەکەیان جۆرە ڕۆنانێکی تایبەتی خۆی هەیە هەروەها ڕێژەی کاتەکانیش دیسانەوە دەگۆڕێن. بۆ نموونە ڕێژەی ڕابوردووی ڕاگەیاندن لە دیالێکتی ژووروودا بریتیە لە: ڕابوردووی سادە، ڕابوردووی بەردەوام، ڕابوردووی تەواو، ڕابوردووی دوور. لە فارسیداکاتی ڕابوردوو ڕێژەی ڕاگەیاندن بریتیە لە : ڕابوردووی سادە(ماضی مطلق)، ڕابوردووی بەردەوام(ماضی استمراری)، ڕابوردووی گێراوەیی(ماضی نقلی)، ڕابوردووی دوور(ماضی بعید)، ماضی نقلی استمراری، ماضی بعید نقلی (ابعد)،ڕابوردووی بەرجەستە(ماضی درجریان /ملموس).

به بەراودکردنیکاتی ڕابوردوو و ڕێژەی ڕاگەیاندن بۆمان دەردەکەویت کە لە چوار ئەسپێکتی (سادە، بەردەوام، تەواو، دوور) هاوبەشن، بەڵام ئەسپێکتی(ماضی نقلی استمراری ، ماضی بعید نقلی (ابعد)، ماضی درجریان (ملموس) تایبەتە بە زمانی فارسی، بەم پێیە ئەم دوو زمانە لێکجیادەبنەوە. بۆ ئەوەی ڕادەی لێکچوون و جیاوازی مۆرفیمە کەسیەکان بە تایبەتی ڕاناوەلکاوەکان دەستنیشان بکەین کاری ڕابوردوو و ڕێژەکانیان لە هەر دوو زمانەکەدا بەراورد دەکەین.

3-7-1-1-کاری ڕابوردوو

***1**.ڕابوردووی سادە(تێنپەڕ)*

(کوردی)	(فارسی)
- ئەز ڕاهاتم. م	من برگشتم. م
- تو ڕاهاتی. ی	تو برگشتی. ی
- ئەو ڕاهات. Ø	او برگشت. Ø
- ئەم ڕاهاتین. ین	ما برگشتیم. یم
- هوون ڕاهاتن. ن	شما برگشتید. ید
- ئەو ڕاهاتن. ن	ایشان برگشتند. ند

ڕابوردووی ساده (تێپەر)

(کوردی)	(فارسی)
– ته ئەز ڕاگرتم. م	من کیفم را برداشتم. م
– من تو ڕاگرتی. ی	تو کیفت را برداشتی. ی
– وی/وێ ئەو ڕاگرت. Ø	او کیفش را برداشت. Ø
– وە ئەم ڕاگرتین. ین	ما کیفمان را برداشتیم. یم
– مە هوون ڕاگرتن. ن	شما کیفتان را برداشتید. ید
– وە ئەو ڕاگرتن. ن	ایشان کیفشان رابرداشتند. ند

لەم بەراودە بۆمان دەردەکەوێت کە لە کاری ڕابوردووی سادە لە دیالێکتی ژووروودا لە حاڵەتی(تێنەپەر)ی ڕاناوی جودای دەستەی(ئەز) دەوری بکەر دەگێرێت و ڕاناوەلکاوەکان لە دەوری بکەری بە کەرتی کارەکەوە دەلکێن، کەواتە نێوان بکەر و کار ڕێککەفتن هەیە. لە حالەتی(تێپەر)یدا ڕاناوی جودای دەستەی(من) دەوری بکەری دەگێریت و دەستەی(ئەز) دەوری بەرکاری دەبینن و ڕاناوەلکاوەکان سەر بە کەس و ژمارەی بەرکار بە کەرتی کارەکە دەڵکێن، واتە نێوان بەرکار و کار ڕێککەفتن هەیە.

بەڵام لە فارسیدا لە حاڵەتی(تێپەر و تێنەپەر) ی دەستەی ڕاناوی جودا کە دەروی بکەر دەبینێن و ڕاناوەلکاوەکان لە دەوری بکەری[106] بە کەرتی کارەکەوە دەڵکێن واتە ڕێککەوتن نێوان بکەر و کاردا هەیە ئەوجا کارەکە چ تێپەر یان چ تێنەپەر بێت.

لێرە بۆمان دیاردەبێت لە حاڵەتی تێپەڕیدا جیاوازی نێوان دیالێکتی ژووروو و زمانی فارسیدا هەیە. لە ڕووی ڕاناوە لکاوەکان کەسی(یەکەم، دووەم)ی تاك لە هەر دوو زمانەکەدا بە تەواوی لێکدەچن و بۆ کەسی سێیەمی تاك ڕاناوەکە دەرناکەوێت و لە هەر سێ کەسی کۆ دا ڕاناوە لکاوەکان جیاوازن.

---

[106] (لە حاڵەتی تێنەپەڕی بەرکاری و نادیاری ڕاناوەلکاوەکان ئەرکی بەرکاری دەگێرن.) وەك:
– من مُردم.(تێنەپەڕیبەرکاری)
– برداشته شدند. (نادیاری)

3-7-1-2- ڕابوردووی بەردەوام : (تێنەپەڕ)

(کوردی)	(فارسی)
– ئەز ڕادهاتم. م	من برمی‌گشتم. م
– تو ڕادهاتی. ی	تو برمی‌گشتی. ی
– ئەو ڕادهات. Ø	او برمی‌گشت . Ø
– ئەم ڕادهاتین. ین	ما برمی‌گشتیم. یم
– هوون ڕادهاتن. ن	شما برمی‌گشتید. ید
– ئەو ڕادهاتن. ن	ایشان برمی‌گشتند.ند

ڕابوردووی بەردەوام (تێپەڕ)

(کوردی)	(فارسی)
– تە ئەز ڕادگرتم. م	من کیفم را برمی داشتم. م
– من تو ڕادگرتی. ی	تو کیفت را برمی داشتی. ی
– وی/وێ ئەو ڕادگرت. Ø	او کیفش را برمی داشت . Ø
– وە ئەم ڕادگرتین. ین	ما کیفمان را برمی داشتیم. یم
– مە هوون ڕادگرتن. ن	شما کیفتان را برمی داشتید. ید
– وە ئەو ڕادگرتن. ن	ایشان کیفشان رابرمی داشتند.ند

لەم بەراودە دەگەینە ئەم ئەنجامانە :

أ. نیشانەی ڕابوردووی بەردەوام لە دیالێکتی ژووروودا (د) یە کە هەمیشە دەکەوێتە پێش ڕەگی کارەکە نێوان پێشگری ناڕێزمانی و ڕەگی‌کارەکە و لە فارسیدا مۆڕفیمی(می) نیشانەی بەردەوامی‌یە کە بە گشتی دەکەوێتە پیش کارەکە نێوان پێشگری ناڕێزمانی و ڕەگی کارەکە.

ب. لە دیالێکتی ژووروودا لە حالەتی تێنەپەڕیدا ڕاناوە لکاوەکان لە دەوری بکەری دەلکێن بە کەرتی کارەکە و لە حالەتی تێپەڕیدا لە دەوری بەرکار بە کەرتی کارەکە دەلکێن، بەلام لە فارسیدا ڕاناوە لکاوەکان لە حالەتی تێپەڕی یان تێنەپەڕی هەر لە دەوری بکەری بەکەرتی کارەکە دەلکێن.

ج. ڕاناوی‌لکاوی کەسی(یەکەم، دووەم) تاك بە تەواوی بە یەکدەچن و بۆکەسی سێیەمی تاك ڕاناوەکە دەرناکەویت. بەلام بۆ هەر سێ کەسی کۆ ڕاناوەلکاوەکان جیاوازن.

د. لەدیالێکتی ژووروودا دەستەی ڕاناوی جودای(ئەز) لە حاڵەتی تێنەپەڕی دەوری بکەری دەگێریت و لە حاڵەتی تێپەڕیدا دەستەی ڕاناوی جودای(من) دەوری بکەری و دەستەی(ئەز) لە دەوری بەرکاری دەردەکەیت. بەڵام لە فارسی بەم شێوەیە نیە.

3-7-1-3 – *ڕابوردوو تەواو:(تێنەپەڕ)*

(کوردی)	(فارسی)
– ئەز ڕاهاتیمە. م	من برگشتەام. ام
– تو ڕاهاتییە. ی	تو برگشتەای. ای
– ئەو ڕاهاتیە. Ø	او برگشتەاست. است
– ئەم ڕاهاتینە. ین	ما برگشتەایم. ایم
– هوون ڕاهاتینە. ن	شما برگشتەاید. اید
– ئەو ڕاهاتینە. ن	ایشان برگشتەاند . اند

ڕابوردووی تەواو (تێپەڕ)

(کوردی)	(فارسی)
– تە ئەز ڕاگرتیمە. م	من کیفم را برداشتەام. ام
– من تو ڕاگرتییە. ی	تو کیفت را برداشتەای. ای
– وی/وێ ئەو ڕاگرتیە. Ø	او کیفش را برداشتەاست. است
– وە ئەم ڕاگرتینە. ین	ما کیفمان را برداشتەایم. ایم
– مە هوون ڕاگرتینە. ن	شما کیفتان را برداشتەاید. اید
–مە ئەو ڕاگرتینە. ن	ایشان کیفشان رابرداشتەاند.اند

ئەم ڕێژەیە لە دیالێکتی ژووروودا بە یارمەتی مۆڕفیمی(یـ...ە)کە بەرامبەر(وە) لە دیالێکتی خواروو ڕادەوەستێ کە دەچێتە سەر کاری ڕابوردووی سادە. بەم شێوەیە:

ڕەگی کار + م.کات + یـ + راناوی لکاو+ ـە

گر + تـ + یـ + مـــ + ـە ← گرتیمە

لە فارسیدا ئەم ڕێژەیە بەم شێوەیە دروست دەبێت :

ئاولناویکراو لەوکارەی دەمانەوێت بێخینە ئەم ڕێژەیە دروستدەبێت کە بە زیادکردنی مۆرفیمی(ە) بۆ سەر بناغەی کارەکە ئێنجا ئەم ئاولناوە لەگەڵ ڕێژەی ڕانەبوردووی ڕاگەیاندن کاری یاریدەدەری(بود) لە شێوەی(ام، ای، است، ایم، اید، اند) ئەم ڕێژەیە دروستدەکات.

پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە لە ڕۆنانی ئەم ڕێژیەدا ڕاناویلکاو لە دەوری بکەر وبەرکار دەچێتە سەرکەرتی کارەکە نێوان(یـ□ـە) بەم پێیە لە کەسی دووەمی تاك و کەسی یەکەمی کۆ بە هۆی دیاردەی فۆنۆلۆجی (سووان) یەك لە(یـ) ە کان لائەچێت بەم شێوەیە :

- ڕاهاتیـ + ی + ـە ڕاهاتیە
- ڕاهاتیـ + ین + ـە ڕاهاتینە

بەم پێیە لە بەراوردکردنی ئەم ڕێژەیە لە هەر دوو زمانەکەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە شێوەی داڕشتن و ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بە تەواوی لێکجیاوازن .

3-7-1-4- *ڕابوردووی دوور :*

ڕابوردووی دوور (تێپنەپەڕ)

(کوردی)	*(فارسی)*
– ئەز ڕاهاتبووم. م	من برگشته بودم. م
– تو ڕاهاتبووی. ی	تو برگشته بودی. ی
– ئەو ڕاهاتبوو. Ø	او برگشته بود . Ø
– ئەم ڕاهاتبووین. ین	ما برگشته بودیم. یم
– هوون ڕاهاتبوون. ن	شما برگشته بودید. ید
– ئەو ڕاهاتبوون. ن	ایشان برگشته بودند. ند

ڕابوردووی دوور (تێپەڕ)

(کوردی)	*(فارسی)*
– تە ئەز ڕاگرتبووم. م	من کیفم را برداشتەبودم. م
– من تو ڕاگرتبووی. ی	تو کیفت را برداشتەبودی.ی
– وی/وێ ئەو ڕاگرتبوو. Ø	او کیفش را برداشتەبود. Ø
– وە ئەم ڕاگرتبووین. ین	ما کیفمان رابرداشتەبودیم. یم
– مە هوون ڕاگرتبوون. ن	شما کیفتان را برداشتەبودید. ید
– وە ئەو ڕاگرتبوون. ن	ایشان کیفشان رابرداشتەبودند.ند

لە ڕۆنانی ئەم ڕێژەیەدا کاری یایەدەری (بوو) و لە دیالێکتی ژووروودا کاری(بود) لە فارسیدا بە دیدەکرێت کە داڕشتنی ئەم ڕێژەیە لە هەر دوو زمانەکەدا بەم شێوەیە:

دیالێکتی ژووروو: کاری ڕابوردووی سادە + کاری یاریدەدەی (بوو)

فارســـی : ئاولناوی کراو + ڕێژەکانی کاری یاریدەدەری (بود)

که تا ڕادەیەك بە لێکدەچن. ڕاناویلکاو لە هەر دوو زمانەکەدا بە کاری یاریدەدەر دەلکێت لە دیالێکتی ژووروودا لە حالەتی تێنەپەڕیدا دەوری بکەری و لە حالەتی تێپەڕیدا دەوری بەرکاری دەگێرێت ، بەلام لە فارسیدا لە هەر دو حالەتی تێپەڕی و تێنەپەڕی دەوری بکەری دەگێرێت.

- ڕێژەکانیتری ڕابوردوو کە لە فارسی هەیە :

3-7-1-5-ڕابوردووی بەرجەستە (ماضی درجریان/ملموس):

ئەم ڕێژەیە لە کوردیدا نیە و لە زمانی فارسیشدا لە ژێرکاریگەری زمانی ئینگلیزی دروستبووەتە کە بوویە هۆی دروستبوونی ڕۆنانێکی تازە لە کاتی ڕابوردوو، ئەم کارە لە کاتی ڕابوردوو بە بەردەوامی ڕوودادە. وەك : داشتم برمی گشتم کە او را دیدم .

ڕۆنانی ئەم کارە بە شێوەیە :

-ڕابوردووی سادە لە چاوگی یاریدەدەری(داشتن)+ ڕابوردووی بەردەوام لە کاری سەرەکی.

- داشتم برمیگشتم. داشتیم برمی گشتیم.
- داشتی برمی گشتی. داشتید برمی گشتید.
- داشت برمی گشت. داشتند برمی گشتند.

ڕاناوی لکاو لەم ڕێژەیەدا بە هەر دوو کەرتی کارەکان دەلکێت و نێوان هەر دوو کارەکەدا ڕێککەوتن هەیە، واتە ڕاناوێکی لکاو سەر بە کەس و ژمارەی بکەر بە کارەکان دەلکێت.

3-7-1-6-ماضی نقلی استمراری :

ئەم ڕێژەیە تایبەتە بە زمانی فارسی و لە کوردیدا بەکارنایێت. ئەم کارە لە ڕابوردوو بە شێوەیەکی بەردەوام دەستپێکردووە و کاریگەریەکەی تا ئیستا ماوەتەوە، ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بەم شێوەیە: *-(می) + صفت مفعولی + شناسه.*

- من بر میداشتەام. ما برمیداشتەایم.
- تو برمیداشتەای. شما برمیداشتەاید.
- او برمیداشتەاست. ایشان برمیداشتەاند.

3-7-1-7-ڕابوردووی دوورتر(ماضی ابعد):

له ناوەکەی دیاره که پێش له کاتی(ڕابوردووی دوور) رووی داوه و ڕۆنانەکەی بەم شێوەیه:- صفت مفعولی فعل اصلی + صفت مفعولی از مصدر (بودن) + شناسه

واته ئاولناوی کراو له کارەکەی سەرەکی لەگەڵ ئاولناوی کراو و چاوگی یاریدەدەری(بودن) لەگەڵ ڕاناوه لکاوەکانی(ام، ای، است، ایم، اید، اند). وەك:

- برداشته بودەام. برداشته بودەایم .
- برداشته بودەای . برداشته بودەاید.
- برداشته بوده است. برداشته بودەاند.

بەرای هەندی له ڕێزمانووسان ئەم ڕێژەیه له کوردیدا هەیه. (ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی 1976: 161)بەڵام ڕادەی بەکارهێنانی ئەم ڕێژەیه کەمه لەوانەیه له بەر قورسی دووباره کردنەوەی کاری یاریدەدەری(بوو)بێت.ئەم بەکارهێنانەزۆرکەمەوشێوەی دروستکردنی ئەم ڕێژەیه له کوردیدا بەم شێوەیه: - *ڕابوردووی دوور + کاری یاریدەدەری(بوو).*

- ڕاهاتبوو بووم. ڕاهاتبووبووین.
- ڕاهاتبووبووی. ڕاهاتبوو بوون.
- ڕاهاتبوو بوو. ڕاهاتبوو بوون.

لەم ڕێژەیەدا جیاوازی تەواو هەیه له نێوان کوردی و فارسیدا و هەر یێك به شێوەیەك ئەم ڕێژەیه دروستدەکات.

3-7-1-8- *ڕابوردووی مەرجی(ماضی التزامی):*

ئەوەی که ئێستا باسمان کرد له ڕیژەی ڕاگەیاندن بوو، که له ڕێژەی مەرجی(ئیلتزامی) له دیالێکتی ژووروودا دوو شێوەی (ساده و تەواو)هەیه. بەڵام له فارسیدا تەنیا یەك شێوه هەیه.

(کوردی/ ڕابوردووی مەرجی(ساده):	*(فارسی)*
– ئەز ڕاهاتبام. م	من برگشتەباشم. م
– تو ڕاهاتبای. ی	تو برگشتەباشی. ی
– ئەو ڕاهاتبا. Ø	او برگشتەباشد . Ø
– ئەم ڕاهاتباین. ین	ما برگشتەباشیم. یم
– هوون ڕاهاتبان. ن	شما برگشتەباشید. ید
– ئەو ڕاهاتبان. ن	ایشان برگشتەباشند. ند

(کوردی / ڕابوردووی مەرجی(تەواو):

- ئەز ڕاگرتبم. م
- تو ڕاگرتبی. ی
- ئەو ڕاگرتبت.(ت، یت)
- ئەم ڕاگرتبین. ین
- هوون ڕاگرتبن. ن
- ئەو ڕاگرتبن. ن

ڕۆنانی ئەم جۆرە ڕێژەیە لە کوردی دا بەم شێوەیە :

شێوەی سادە : ڕەگی کار + م. کات + با + ڕاناوی لکاو

شێوەی تەواو : ڕەگی کار+ م. کات + ب + ڕاناوی لکاو

و لە فارسیدا بەم شێوەیە :

صفت مفعولی فعل اصلی + صرف مضارع سادە(بودن)(باشم، باشی، باشد، باشیم، باشید، باشند)

مەبەست لەم جۆرە ڕێژەیە ئەو کاتەیە کە ڕوودان و ئەنجامدانی کارەکە لە ڕابوردوو باس دەکات، بەڵام بەئەنجام گەیشتنی بە شەك و گومان دەبێت. شێوەی دروستبوون و ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە لە هەر دوو زمانەکەدا جیاوازە هەرچەندە لە ڕووی واتا و مەبەستەوە یەك واتا دەگەینێت.

3-7-2-*کاری ڕانەبوردوو :*

ئەوکارەیە کە ئێستا دێتە ئەنجامدان، یان باس لە ڕووداوێك دەکات کە ئێستا لە ڕوودانە. ئەم کاتە بە دوو شێوەی ڕاگەیاندن و مەرجی(ئیلتزامی) لە هەر دوو زمانەکەدا بەکاردێت دەکریَ بڵێین کاتی ڕانەبوردوو ڕاگەیاندن زیادتر لە کاتەکانیتر بەکاردێت. هەروەها ئەم کارە بۆ دەربرینی کارێك،کە لە داهاتوییێکی نێزیك دێتە ئەنجامدان بەکاردێت. وەك:

- او امروز عصر سفر میکند .
- ئەو ئەڤرو ئێڤاری سەفەرێ دکەت.

کە ڕۆنانی ئەم کاتە لە ڕێژەی ڕاگەیاندن لە هەر دوو زمانەکەدا بەم شێوەیە:

دیالێکتی ژووروو: نیشانەی ڕانەبوردوو(د)+ڕەگی کار + ڕاناوی لکاو.

فارسی: نیشانەی ڕانەبوردوو (می) + ڕەگی ڕانەبوردووی کار : ڕاناوی لکاو.

(کوردی)	(فارسی)
– ئەز دخوینم. م	من برمی دارم م
– تو دخوینی. ی	تو برمی داری. ی
– ئەو دخوینیت. یت	او برمی دارد. د
– ئەم دخوینین. ین	ما برمی داریم . یم
– هوون دخوینن. ن	شما برمی دارید. ید
– ئەو دخوینن. ن	ایشان برمی دارند. ند

لە ڕووی ڕۆنانەوە هەر دوو زمان لێکدەچن تاکە جیاوازی لە مۆرفیمی ڕانەبوردوو دایە لە دیالێکتی ژووروودا مۆرفیمی(د) نیشانەی ڕانەبوردوو، لە فارسیدا مۆرفیمی(می) نیشانەی ڕانەبوردوو و بەردەوامی‌یە. و ڕاناوی لکاو لە کەسی(یەکەم، دووەم) ی تاك بە یەکدەچن و کەسی سێیەمی تاك لە دیالێکتی ژووروودا(ت، یت، یتن، تن، ێ، ە)یە، بەڵام لە هەر شێوەزارێکدا یەکێك لە ئەوان دێت، و لە فارسیدا تەنیا (د) نیشانەی ڕاناوی‌لکاوە بۆ کەسی سێیەمی تاك دێت.

3-7-2-2–*ڕانەبوردووی مەرجی(ئیلتزامی):*

ئەم ڕێژەیە ئەنجامدانی‌کارەك لە ئێستا، یان داهاتوو نیشان دەدات کە بۆ چەمی شەك و گومان یان ئارەزو و ئەگەری بە کار دەهێنرێت.

کەس	*(کوردی)*	*(فارسی)*
یەکەم تاك	دا بێخم	بربگردم
دووەم تاك	دا بێخی	بربگردی
سێیەم تاك	دا بێخیت	بربگردد
یەکەم کۆ	دابێخین	بربگردیم
دووەم کۆ	دابێخن	بربگردید
سێیەم کۆ	دابێخن	بربگردند

أ.مۆرفیمی مەرجی(بـ) لە هەر دوو زمانەکەدا هاوبەشن.

ب.دەرکەوتنی مۆرفیمی(بـ) لە کاری داڕێژراوودا بە ئارەزوویە، تەنیا لە حالەتی ڕێزمانی و شی کردنەوە دەردەکەوێت، بەڵام لە قسەکردنی ڕۆژانە زۆرکەم دەردەکەوێت. وەك:

بەلکی ئەڤرو زڤرم.(بزڤرم) شاید امروز برگردم. (بربگردم)

ج. شێوەی ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە لە هەر دوو زمانەکەدا بەم شێوەیە :

کوردی : مۆرفیمی(ب) + ڕەگی کار + ڕاناوی لکاوی بکەری.

فارسی : مۆرفیمی(ب) + ڕەگی ڕانەبوردوو +راناوی لکاوی بکەری.

بەم پێیە بۆمان ڕوون دەبێت کە ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە لە هەردوو زمانەکەدا لێکدەچن و ئەو فۆرمانە کە لەگەڵ ئەم ڕێژەیەدا دێن تاڕادەیەك لە هەر دوو زمانەکەدا بۆیە بە یەك واتا بەکاردێن .

کوردی ژووروو:(پێتڤی یە، هەکە، بەلکی، خوزی، ڤیا، ئەگەر، هەکو...)

فارســـی :(شاید، باید، کاشکی، توانست، خواست، شایسته ...)

3-7-2-3-*ڕانەبوردووی بەردەوام :*

لە دیالێکتی ژووروودا ئەم ڕێژەیە ئەوکارەیە کە لە کاتی ئێستا و بە بەردەوامی ئەنجام دەدرێت. ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بەم شێوەیە:

- مورفیمی دوخی خستنە سەر بو نفشی نێر و مێ (ێ / ا) + نیشانەی بەردەوامی (د) + ڕەگی کار + ڕاناوی لکاو : ئەز (ێ / ا) ڕادکەم .

لە فارسیدا ئەم ڕێژەیە هەیە و لە ژێرکاریگەری زمانی ئینگلیزی هاتووە ناو، زمانی فارسیدا و پێ دەڵێن ڕابوردووی بەرجەستە(مضارع درجریان / ملموس). کە مەبەست لەم ڕێژەیە ئەو کارەیە کە لە کاتی ئێستا ئەنجام دەدرێت بە بەردەوامی دەمێنێتەوە.وەك: دارم برمی‌گردم.

ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بەم شێوەیە :

- ڕانەبوردووی سادە لەکاری(داشت)+ ڕاناوی لکاو + ڕانەبوردووی بەردەوام لەوکارەکە مەبەستمانە + ڕاناو لکاو

(کوردی)	*(فارسی)*
- ئەز (ێ/ ا)ڕادکەم. م	من دارم برمی‌گردم. م
- تو (ێ/ ا)ڕادکەی. ی	تو داری‌برمی‌گردی. ی
- ئەو(ێ/ ا)ڕادکەت. ت	او دارد برمی‌گردد. د
- ئەم(ێ/ا)ڕادکەین. ین	ما داریم برمی‌گردیم. یم
- هوون(ێ/ا)ڕادکەن. ن	شما داریدبرمی‌گردید. ید
- ئەو(ێ/ا)ڕادکەن. ن	ایشان دارندبرمی‌گردند. ند

لە ئەم بەراوردکردنە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە تاڕادەیەك ئەم ڕێژەیە لە ڕووی شێوە و مەبەستەوە بە یەکدەچن، هەرچەندە شێوەی ڕۆنانیلە یێك جیاوازە. لە فارسیدا دوو ڕاناوی

لکاو له ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە بەکاردێت کە هەردوو بۆ یەك کەس بەکاردێت بەو واتایە کە هەر دوو کارەکە یەك جۆر ڕاناوی لکاو بۆ کەسەکە وەردەگرن.

3-7-3-*کاری ئایندە :*

ئەم کارە لە ڕووی واتا و ئەنجامدانیکارەکە باس لەو کارە دەکات کە لە داهاتوو ئەنجامدەکرێت و ڕۆنانیکارەکە وا دەکات کە زۆرتر جەخت لە ئەنجامدانی کارەکە لە داهاتوو بکات، چونکە لە دیالێکتی ژووروودا لە ڕۆنانی کارەکە سوود لە مۆڕفیمی داهاتووی (دێ) وەردەگرن و لە فارسیدا سوود لە چاوگی یاریدەدەری(خواستن) وەردەگرن.

ڕۆنانی ئەم کارە لە هەر دوو زمانەکەدا بەم شێوەیە:

- *دیالێکتی ژووروو:*

مۆڕفیمی داهاتووی(دێ)+ ڕەگی کار+ ڕاناوی لکاو

-فارســـی:

گەردانکردنی ڕەگی ڕانەبوردووی سادەی چاوگی(خواستن) + بناغەی چاوگ(مصدر مرخم)

(کوردی)	*(فارسی)*
– ئەز دێڕاکەم. م	من برخواهم گشت. م
– تو دێڕاکەی. ی	تو برخواهی گشت. ی
– ئەودێڕاکەت. ت	او برخواهد گشت. د
– ئەم دێڕاکەین. ین	ما برخواهیم گشت. یم
– هوون دێڕاکەن. ن	شما برخواهید گشت. ید
– ئەو دێڕاکەن. ن	ایشان برخواهند گشت. ند

لە بەراوردکردنی ئەم ڕێژەیە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە نێوان ڕۆنانی کارەکە لە دیالێکتی ژووروو و فارسیدا جیاوازی هەیە و بەم شێوەیە لە زمانی فارسیدا سوود لە کاری یاریدەدەری(خواستن) وەردەگرێت و ڕاناوی لکاوی بکەری بە کاری یاریدەدەرەکە دەلکێت و لە جۆری داڕێژراوی نابنەرەتی کاری یاریدەدەرەکە نێوان پێشگری ڕێزمانی و بناغەی چاوگ(مصدرمرخم) دێت، بەڵام لە دیالێکتی ژووروودا ئەم ڕێژەیە سوود لە مورفیمی داهاتووی(دێ) وەردەگرن کە پێش ڕەگی کارەکە دێت. و لەو کاری داڕێژراوی نابنەرەتی هەر ئەم مۆڕفیمە لە سەرەتای کارەکە دەمێنێتەوە و ڕاناوە لکاوەکە بە کەرتی کارەکە دەلکێت بە پێچەوانەی زمانی فارسی. وەك: (دێ ڕاکەم، برخواهم گشت.)

3-7-3-1-*کاری فەرمان :*

ڕێژەی فەرمان ئەو کارەیە کە باس لە ئەنجامدانی کارێك یان داخوازی یان فەرمانێك دەکات کە زۆرتر بۆکەسی دووەمی تاك و کۆ دەردەکەوێت.لە ڕاستیدا ڕێژەی فەرمان لە ڕووی کاتەوە دەچێتە ژێرکاتی ڕانەبوردوو؛ چونکی ئەنجامدان یان نەدانیکارەکە دەچێتە سەرکاتی ئێستا، یان داهاتوو و هیچ پەیوەندی بە ڕابوردوو نیە. ڕۆنانی ئەم ڕێژەیە لە هەر دوو زمانەکە بەم شێوەیە:

-کوردی ژووروو:

پێشگری ڕێزمانی (ب) + ڕەگی کار+ ڕاناوی لکاو بۆ کەسی دووەمی تاك کۆ .

- فارســـی :

پێشگری ڕێزمانی(بـ) + بناغەی ڕەگی کارەکە + ڕاناوی لکاو بۆکەسی دووەمی *تاك کۆ .*

کوردی	*فارسی*
بخو Ø	بخور Ø
بخون	بخوريد

کە ئەگەر پێشگرێك لەگەڵ کارەکەدا بێت بەم شێوەیە دەر دەچێت :

کوردی	*فارسی*
ڕابکە	بربگرد
ڕابکەن	بربگرديد

کە بۆ سووك کردنی دەربرین لەم جۆرە دا(بـ)ەکە دێتە لادان و دەبێتە:

کوردی	*فارسی*
ڕاکە	برگرد
ڕاکەن	برگرديد

3-8-ناکرن و کاری دارێژراو :

مەبەست لە ناکردن ئەو کارەیە کە باس لە ئەنجام نەدانی کارێك یان ڕووداوێك دەکات.کە ئەمە لە هەموو زمانە سروشتیەکان بە دیدەکرێت. بۆ ناکردنی کارکان سوود لە هەندێ مۆرفیمی تایبەتی وەردەگرن کە بە پێ تێنس و ڕێژەی کارەکە لەگەڵ کارەکە دێت.

لە کوردیدا بە گشتی دوو مۆرفیمی سەرەکی (نە/Ne ، نا/Na) لە ناکردنی هەموو کاتێك و ڕێژەیەك بێجگە لە ڕێژەی فەرماندا ڕۆل دەگێرن و بە پێی جۆری کارەکە لە ڕۆنانی کارەکەدا بەشداردەبن و لە ریژەی فەرماندا بە هۆی مۆرفیمی(مـە Me) دێتە ناکردن کە پێ دەلێن (نهی) بەلام لە فارسیدا دوو مۆرفیمی(نَـ/Na ، نـِ/ Ne) دەچێتە سەر هەموو کاتێك و ڕێژەیەك تەنانەت ڕێژەی فەرمانیش؛چونکە لەم قوناغە دا – بە تایبەتی لە زاری ناوەند/ لهجه مرکزی- دا (نـ Na) سازدەری نەهییە. وەك: بگو: مگو← نگو) واتە لە زمانیفارسیدا تەنیا مۆرفیمی (نَـ/Na ، نـِ/ Ne) بۆ ناکردنی بە کار دێت.

هەرچەندە لە کوردیدا(ە) مۆرفیمی کاتی ئیستا و(ا) مۆرفیمیکاتی ڕابوردوو نیشاندەدات بەلام لە فارسیدا(نـِ / Ne) لەگەڵ ڕێژەی بەردەوامی بەکاردێت ئەوجا کاتەکە ڕابوردوو بێت یان ڕانەبوردوو بێت و (نَـ /Na) لەگەڵ ڕێژەی ئێخباری و فەرمان دا دێت، ئەوجا کاتەکە چ ڕابوردوو یان ڕانەبوردوو بێت.

لە دیالێکتی ژووروودا جێگای مۆرفیمی ناکردن کە ڕۆنانی کارەکە بێجگە لە جۆری کارەکە (دارێژراو، لێکدراو) پێوەندە بە کاتی کارەکە. واتا لە کاری دارێژراو دا لە کاتی ڕابوردوو و ئێستادا مۆرفیمیناکردن دەچێتە سەرەتای کارەکە و ئەگەر پێشگرێکی داڕشتن لە ڕۆنانی کارەکە هاتبێت دەچێتە نێوان پێشگرەکە و ڕەگیکارەکە. وەك:

- ڕاکر ، ڕانەکر .
- وەردگرم ،وەرناگرم.

بەلام لە کاتی داهاتوودا مۆرفیمی ناکردن دەچێتە سەرەتای کارەکە پێش هەموو پێشگرێك. وەك:

- دێ ڕاکەم ، ناڕاکەم .
- دێ وەرگرن ، ناوەرگرن .

بەلام لە فارسیدا مۆرفیمیناکردن دەچێتە سەرەتای کارەکە و کاتێك کە پێشگری داڕشتن لەگەڵ ڕۆنانی کارەکە هاتبێت دەچێتە نێوان پێشگری دارشتن و ڕەگی کارەکە. وەك:

- برداشت ، برنداشت ، برنمیداشت .

له ڕێژەی مەرجیدا لە هەر دوو زمانەکەدا بۆ ناکردنی ئەم ڕێژەیە نیشانەی مەرجی(بـ) دێتە لادان و مۆڕفیمی ناکردن دوو ئەرکی نەفی و ئێخباری و نەفی و مەرجی دەبینێت. وەك :

کەس	کوردی	فارسی
یەکەم تاك	دا نەئێخم	برنگردم
دووەم تاك	دا نەئێخی	برنگردی
سێیەم تاك	دا نەئێخیت	برنگردد
یەکەم کۆ	دانەئێخین	برنگردیم
دووەم کۆ	دانەئێخن	برنگردید
سێیەم کۆ	دانەئێخن	برنگردند

ئەنجـــــام

ئەنجامەکان:

1. پێناسەی کاری دارێژراو لە کوردی و فارسیدا ئەوە دەردەخات کە شێوەی ڕۆنانیان وەك یەکە، واتە ئەو ڕەگەزانەی کە کاری دارێژراو لە کوردیدا ڕۆدەنێن هەمان ڕەگەزن کە لە زمانی فارسیدا هەن، بەم پێیە دەتوانین بۆ هەر دوو زمان پێناسەیەك دابڕێژین کە لە یەکتر نێزیك بن، واتە کاری دارێژراو ئەو کارەیە کەلە ڕووی ڕۆنانەوە لە گیرەکەك و ڕەگێك پێکدێت و لەوانەیە گیرەکەکە ڕێزمانی بێ، یان ناڕێزمانی، کە سنووردارن و گەردانناکرێ، ڕەگی کار کە وەك مۆرفیمی تەوەرە کار دەکات و مۆرفیمەکانی‌تر وبە پێی تایبەتییان لە دەوری ڕەگەوە ڕیز دەبن، لەگەڵ ئەوەی جیاوازییان بە پێی ڕۆنانی زمانەکە هەردەمێنێت.
2. تەنیا جیاوازی لە ڕۆنانی کاری دارێژراوی هەردوو زمانەکەدا، ژمارەی گیرەکەکانە، ئەوانەیکە لەگەڵ کارە دارێژراوە بنەڕەتیەکان دێن، واتە ژمارەی پێشگرەکان لە زمانی فارسیدا لە کوردی کەمترە.
3. هەرچەندە ژمارەی پێشگرەکانی زمانی فارسی کەمترە لە کوردی، بەڵام ڕادەی چالاکییان پتر لە زمانیکوردی، واتە ژمارەی کاری دارێژراوی نابنەڕەتی لە فارسیدا زۆرترن لە ژمارەی کاری دارێژراوی نابنەڕەتی لە کوردیدا.
4. لە زمانەکانی‌تر کە بەرەو کورتبوونەوە دەچن پێچەوانە لە زمانی فارسیدا وردە وردە کاری دارێژراو جێگای خۆ دەداتە کاری لێکدراو، ئەمەش بۆکەمی ژمارەی پێشگرەکان و بەکارهێنانی ئەرکی ڕێزمانی جیاوازیان دەگەڕێتەوە.
5. کەرتە پێکهێنەرەکانی کاری دارێژراو(پێشگروپاشگر)ی، دارشتن لە دیالێکتی ژووروو و زمانی فارسیدا بە هیچ شێوەیەك لە کارەکە ناترازێن؛ چونکە بەشێکن لە کارەکە.
6. لەکوردیدا لە ڕووی کارگەریەوە دوو جۆر کاری (تێپەڕ و تێنەپەڕ) هەیە، بەڵام لە فارسیدا بێجگە لەم دوو جۆرە، جۆری سێیەم هەیە، هەم تێپەڕ و هەم تێنەپەڕە.
7. لە زمانی فارسیدا هەندێ کاری تێپەڕ دەکرێ دووبارە تێپەڕ بکرێت، لەم حاڵەتەش کارەکە هەم بەرکاری ڕاستەوخو و هەم ناڕاستەوخۆ وەردەگریت، بەڵام لە کوردیدا ئەم حاڵەتە نیە.
8. هێزی سەرەکی کاری دارێژراوی نابنەڕەتی لە هەر دوو زمانەکەدا دەکەوێتە سەر پێشگری دارشتن.

9. گۆڕینی چەشنی بکەردیار بۆ نادیار لە دیالێکتی ژووروو و زمانی فارسیدا بە کارێکی یاریدەدەر- فۆرمە جیاوازەکانی- دەکرێت، لە هەر دوو زمانەکەدا لەکاتی ڕابوردوو، کاری داڕێژراو بە مۆرفیم دەنوێنرێت:

لە دیالێکتی ژوورووودا بکەردیار- بریتین لە [ا،ت،وو،د،ی] و نادیاری فۆرمی نیە. لە فارسی دا [-د، -ت، -ید، -اد]ن و نادیاریش فۆرمی نیە.

10.ئەسپێکتەکان،کە ماوەی ڕوودان، لە هەر دوو زمانەکەدا دەنوێنن لە دیالێکتی ژوورووودا [د-، -یە، -ەڤە] ن و لە فارسیدا [می- ، -ە] یە ، کاری (بوو) لە کوردی و (بود) لە فارسیدا وەك کاری یاریدەدەر ڕۆڵی بەرچاویان هەیە.

11. ڕاناوە لکاوەکانی کوردی و فارسی کاتێك کە دەوری بکەری دەگێڕن بە ڕەگی کاری داڕێژراوی بنەڕەتی و نابنەڕەتی دەلکێن ، بەڵام لە دیالێکتی ژووروو لە کاتی ڕابوردوو حاڵەتی تێپەڕیدا ڕاناوەلکاوەکان دەوری بەرکاری دەگێرن.

12.مۆرفیمی ناکردن لە هەردوو زمانەکەدا لە کاری داڕێژراوی نابنەڕەتی دەکەوێتە نێوان پێشگری داڕشتن و ڕەگی کار، بەڵام لە دیالێکتی ژووروو لە کاتی داهاتوودا ئەم مۆرفیمە دەکەوێتە پێش هەموو کەرتەکانی کاری داڕێژراوی نابنەڕەتیەوە.

سەرچاوەکان

سەرچاوەکان بە زمانی کوردی

1.ئەورەحمانی حاجی مارف، بەرگی یەکەم(وشە سازی)بەشی دووەم(جێناو)، دەزگاکانی روشنبیری بلاو کردنەوەی کوردی، زنجیرە ژمارەی (158) بەغداد، 1987 .

2.ئەورەحمانی حاجی مارف، ڕێزمانی کوردی، بەرگی یەکەم (وشە سازی)بەشی پێنجەم– کردار– چاپی یەکەم،دەزگای سەردەم، سلیمانی،2000 .

3.ئەورەحمانی حاجی مارف، وشە ڕۆنان لە زمانی کوردیدا، چاپخانەی کۆری زانیاری کورد، بەغداد، 1977 .

4.احمد حسن فتح الله، بکەر وەك بەشێکی سەرەکی ڕستە لە زمانی کوردیدا، نامەی ماجستێر،کولیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەددین ، هەولێر ، 1990 .

5.بائیز عمر احمد، تێنس لە دیالێکتی ژووروی زمانی کوردی دا،چاپا ئێکی ،چاپخانا خەبات، دهوك، 2002.

6.بەدرخان سندی، ئەز و من دزمانی کوردیدا،گۆڤاری کوری زانیاری کورد، بەرگەی دەیەم، بەغداد، 1983 .

7.جگەرخوین، آوا و دەستورا زمانی کوردی، چاپخانا سەلاحەددین، بەغداد، 1961.

8.حاتەم ولیا محەمەد، فریزی ناوی و فریزی کاری لە کرمانجی ژورودا، نامەی ماجستێر ، کولیژی زمان ، زانکۆی سلێمانی ، سلێمانی ، 2000 .

9.زەری یوسوپوڤا، کار، وەرگێرانی کوردستان موکریانی گۆڤاری روشنبیری نوێ، ژمارە (116)، هەولێر، 1987.

10.سەعید صدقی، مختصر صرف و نحوی کوردی، بەرگی یەکەم، چاپخانەی نجاح، بەغداد ، .1928

11.سلێمان ئیسمائیل رەجەب، مۆرفیمێن ڕێزمانییێن کوردیا سەرەی (گوڤەری بادینان)، نامەی ماجستێر،کولیژی پەروەردە ، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر ، 2006 .

12.شێرکۆ بابان، ڕێزمانی پاشگری دوپاتی (ەوە)، چاپی یەکەم،دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی موکریانی، چاپخانەی وزارەتی پەروەردە، هەولێر،2001 .

13.شێرکۆحەمە ئەمین قادر، مۆرفیمە بەندە لێکسیکی و ڕێزمانییەکان و ئەرکیان لە دیالێکتی گۆراندا، نامەی ماجستێر،کولیژی زمان، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی، **2002** .

14.صادق بهاءالدین، ڕێزمانا کوردی کرمانجیا ژووری و ژێری یا هەڤبەرکری، چاپا ئێکێ، چاپخانا دارلشوءن الثقافیة العامە، 1987 .

15.صالح حسين پشدری، کورتەیەك لە ڕێزمانی کوردی، چاپخانەی بەغداد، 1985 .

16.ڤیان سلێمان حاجی، ڕێککەوتن لە شێوەی ژووروی زمانی کوردیدا، نامەی ماجستێر، کولیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر، 2001 .

17.عبدلستار فتاح حسن، ڕێزمانی کوردی، چاپخانەی خەبات، دهوك، 1996 .

18.عەبدوڵڵا حوسێن ڕەسول، مۆرفیمە ڕێزمانیەکانی کار، نامەی دکتۆرا،کولیژی پەروەردە ئیبن روشد زانکۆی بەغداد ،1995 .

19.عەبدوڵڵا حوسێن ڕەسول،ناکردن لە کوردیدا، نامەی ماجستێر، کولیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەددین، ، هەولێر، 1991 .

20.عەبدولوەهاب خالید موسا، هێز و ئاواز لە دیالێکتی کوردیی ژووروودا، نامەی دکتۆرا، کولیژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین،2007.

21.فاضل عمر، ئاورەك د زمانێ کوردی، چاپا ئێکێ، چاپخانەی وزارەتی پەروەردێ، هەولێر، 2004 .

22.فاضل عمر،گیرەکێن زمانێ کوردی ، بەلاڤوکێن کوری زانیاری کوردستان، ژمارەی (14) چاپی یەکەم، چاپخانەی وزارەتی پەروەردێ، هەولێر، 2005 .

23.فەریدون عەبدول محەمەد، نادیاری، نامەی ماجستێر،کولیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر، 1988 .

24.قەناتی کوردو، دەستوری زمانی کوردی بە کەرەستەی دیالێکتیکی کرمانجی ژوورو و خوارو، موسکو، 1978 .

25.ك.ك .کوردوییف، ڕێزمانی کوردی بە کەرەستەی دیالێکتیکیکرمانجی و سورانی، وەرگێرانی کوردستان موکریانی، چاپخانەی الادیب بغدادی، 1984.

26.کەوسەر عەزیز ئەحمەد، بیردۆزی مۆرفیم و هەندێ لایەنی وشەسازی کوردی، نامەی ماجستێر، کولیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر،**1990**.

27.لیژنەی زمان و زانستەکان، ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی، بەغداد، 1976 .

28.محمد تاهر گوهەرزی، ڕێزمانا کوردی زاری کرمانجی، چاپا ئێکێ، چاپخانا خەبات، دهوك، 1999.

29.محمد معروف فتاح، کار پولین کردن بە پێ ڕۆنان، گۆڤاری روشنبیری نوێ، ژمارە (121)، هەولێر، 1989 .

30.محمود فتح الله احمد، كار تەواو كردن لە كورديدا، نامەی ماجستێر،كوليجی ئاداب، زانكۆی سەلاحەدين، هەولێر، 1988 .
31.مزگين عەبدورەحمان ئەحمەد، دوخی ئێرگەتيڤ لە زمانی كورديدا(كرمانجی سەروو)، نامەی ماجستێر،كولێژی پەروەردە، زانكۆی سەلاحەددين، هەولێر، 2006 .
32.مستەفا موحەمەد زەنگەنە،كار و ئەركی سينتاكس دا، نامەی ماجستێر،كوليجی ئاداب، زانكۆی سەلاحەددين، هەولێر، 1989.
33.مهاباد كامل عبدالله ،كار لە كرمانجی خوارو و هەورامی دا، نامەی ماجستێر،كوليجی ئاداب، زانكۆی سەلاحەددين، هەولێر ، 1996 .
34.نسرين فخری،كوردستان موكريانی، رێزمانی كوردی بۆ پولی يەكەمی بەشی زمانی كوردی، زانكۆی زانكۆی سەلاحەددين، چاپخانەی زانكۆی سەلاحەددين، 1982 .
35.نوری عەلی ئەمين ، رێزمانی كوردی ،چاپخانەی كامەران، سلێمانی ، 1960 .
36.وريا عومەر ئەمين، پاشبەندی(ێ) لە رەخنەی نارەخنەدا، گۆڤاری رۆشنبيری نوێ، ژمارە (141) ، هەولێر،1998.
37.وريا عومەر ئەمين، لە پەيوەندييەكانی بكەر ناديار، گۆڤاریرۆشنبيری نوێ، ژمارە(129)، هەولێر،1999.
38.وريا عومەر ئەمين،كات و رەگی فرمان،گۆڤاری رۆژیكوردستان، ژمارە(65)، بەغدا،1984.
39.وريا عومەر ئەمين، پەيوەندی راناو و فەرمان لە كرمانجی ژووروو، گۆڤاری كاروان، ژمارە(2)، هەولێر،1983.
40.وريا عومەر ئەمين، رێزمانی راناوی لكاو، گۆڤاری كاروان ، ژمارە(8)، هەولێر،1983 .
41.يوسف شەريف سەعيد،كاری لێكدراو لە زمانی كوردی و فارسيدا ، نامەی دكتۆرا كولێژی ئاداب زانكۆی سەلاحەددين، 1998.

سەرچاوەكان بە لاتينی

Qanate Kurdo ,Zimane kurdi- Rezman- Wesanen komkar , 42. Frankfurt , M:1981 .

43. ابراهیم چگنی، فرهنگ دائره المعارف زبان و زبانها، چاپ اول، نشر بهنام تهران، **1382**.

44.ایران کلباسی، ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز، چاپ اول، چاپ فرشید، تهران ، **1380** .

45 .احمد ابومحبوب ، ساخت زبان فارسی ، چاپ سوم ، نشر میترا، تهران، **1383**.

46. بهمن محتشمی ، دستور کامل زبان فارسی ، چاپ اول، انتشارات اشراقی، تهران ،**1370** .

47.تقی وحیدیان کامیار، غلامرضا عمرانی، دستور زبان فارسی ، چاپ چهارم، انتشارات سمت ، تهران ، **1383** .

48.پرویز ناتل خانلری ، تاریخ زبان فارسی ، جلد اول ، دوم ، چاپ ششم،انتشارات فردوس، تهران ، **1377** .

49.پرویز ناتل خانلری ، تحقیق انتقادی در عروض فارسی، انتشارات دانشگاه، شماره (**37**) **1327** .

50.پرویز ناتل خانلری ، وزن شعر فارسی ، چاپ چهارم ، انتشارات توس ، **1361** .

51.حسن احمد گیوی ، دستور تاریخی فعل ، جلد اول و دوم ، چاپ اول، نشر قطره ، تهران ، **1383** .

52.حسن احمدی گیوی ، دستور زبان فارسی (فعل)، چاپ اول، نشر قطره ، تهران ، **1384** ،

53.حسن انوری ، حسن احمد گیوی ، دستور زبان فارسی ، انتشارات فاطمی ، ویرایش دوم ، **1374** .

54.حسین سامعی ، تکیه فعل در زبان فارسی ، فرهنگستان زبان و ادب فارسی ، مجموعه مقالەهای سومین کنفرانس زبانشناسی ، تهران ، **1372** .

55.حسین علی یوسفی ، دستور زبان فارسی **1**و**2** ، چاپ دوم ، نشر روزگار ، تهران، **1379** .

56. حسن انزلی ، دستور زبان فارسی ، چاپ سوم ، انتشارات انزلی،چاپخانه شرکت چاپ و انتشارات علمی،ارومیه،**1370**.

57.خلیل خطیب رهبر ، دستور زبان فارسی ، چاپ اول، انتشارات مهتاب، تهران، 1381 .

58.ژیلبر لازار ، دستور زبان فارسی معاصر ، ترجمه مهستی بحرینی، چاپ اول، انتشارات هرمس ، تهران ، 1384 .

59.رشید یاسمی و سایرین ، دستور پنج استاد ، چاپ ششم ، انتشارات فردوس ، تهران ، 1380 .

60.رضا زمردیان ، راهنمای گردآوری و توصیف گویشها ، چاپ اول، انتشارات دانشگاه فردوسی، مشهد ، 1379 .

61.شهرزاد ماهوتیان ، دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی ، ترجمه سید مهدی سمائی ، چاپ سوم ، نشر مرکز ، تهران ، 1383 .

62.طلعت نصاری ، دستور زبان فارسی ، زبان و فرهنگ ایران ناشر کتابخانه طهوری ، شاهد ، تهران ، 1379 .

63.علی اکبر دهخدا ، لغت نامه دهخدا ، جلد اول، دوم، سوم، ششم، دهم، چهاردهم، چاپ اول، مؤسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، 1372 .

64.علی سلطانی گرد فرامرزی ، نگارش و دستور زبان فارسی ، آموزش متوسط عمومی ، چاپ و نشر ایران، تهران، 1372 .

65.علی مرزبان ، دستور سودمند ، چاپ هشتم،نشر قومس ، تهران، 1374 .

66.غلامرضا ارژنگ ، دستور زبان فارسی امروز ، نشره قطرة ، چاپ سوم ، 1381 .

67.محسن ابولقاسمی، دستور زبان فارسی ، انتشارات سمت ، چاپ اول ، تهران ، 1381 ,

68.محسن حافظیان ، ساختارشناسی و شکلهای تصریفی فعلهای فارسی ، چاپ اول، نشر گل آفتاب ، مشهد ، 1383 .

69.محمد رضا باطنی ، توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی بر پایه یك نظریة عمومی زبان ، چاپ پانزدهم ، انتشارات امیرکبیر ، تهران 1383 .

70.محمد رضا شیروانی ، فرهنگ واژه‌شناسی فارسی ، چاپ اول، انتشارات آگاه ، تهران ، 1383 .

71.منوچهر عدنانی ، دستور روشمند دستور زبان فارسی ، چاپ اول، نشر ثالث، تهران، 1382 .

72.مهدی مشکوه الدینی ، دستور زبان فارسی بر پایه نظریة گشتاری ، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه فردوسی ، ویرایش دوم، مشهد، **1382** .

73.مهدی معینیان ، دستور زبان فارسی با تجزیه و ترکیب قدم به قدم ، چاپ هفتم، انتشارات معینیان، **1369** .

سەرچاوەکان بە زمانی عەرەبی

74.جەلادەت بەردرخان والمستشرق روجیلەلسکو، قواعد اللغه الکوردیه (اللهجه الکرمانجیه) ، ترجمه : دلاور زەنکی ، مطبع دارالعلم ، عمان ، 1986 .

75.دحام عبدالفتاح ، مشکلات فی اللغه الکردیه (الکرمانجیه) بحوث ، مطبعة الکتاب العربی ، دمشق ، 1993 .

76.عصام نورالدین ، علم وظائف الاصوات اللغویه ، فونولوجیا ،دارالفکر اللبنانی ، بیروت ، سال (1992)

77.محمد خولی ، الاصوات اللغویه ، مطابع الفرزدق التجاریه ، الریاض ، 1987 .

78.محمد خولی ، معجم اللغه النظري، انگلیزی–عربي، مکتبه لبنان ،بیروت ، 1982 .

سەرچاوەکان بە زمانی ئینگلیزی

Makenzie,D.N, Kurdish Dialect Studies ,London cap , 1961 .79.

, On the stress system of Kurdish Mohammad Marouf Fattah80. , Zanco , the scientific journal of sulaimaniyah University , 8 .198Series (B)Humanities Vol.6 No .2 Sep .

construction in Waria omar amin ,Aspekt of the verbs81. Kurdish , London University ,1979 .

فەرهەنگەکان :

82. فەرهەنگی هنبانه بۆرینه ، کوردی– فارسی ، ئێك جلد ، هژار ، چاپ دوم ، انتشارات سروش ، تهران ،**1376** .

83.فەرهەنگی کوردستان کوردی کوردی ، ئێك جلد ،گیوی موکریانی ، چاپی یەکەم ، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس ، هەولێر ، **1999** .
84.فەرهەنگی مەرگ و ژی کوردی –کوردی ،ئێك جلد ، مەلا خەلیل مشەختی ،چاپی یەکەم ، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس ، هەولێر ، **2006** .
85.فەرهەنگی کرمانج کوردی کوردی ، ئێك جلد ، کامیران سلێمان بوتی ، دەزگای چاپی سپی رێز ، چاپا ئێکێ ، **2006** .
86.فەرهەنگا کوردی **1–2** کوردی –کوردی، جەگەرخوین ، چاپخانا ارشاد ، چاپا ئێکێ ، بغداد ، **1962** .
87.القاموس الکردی **الحدیث** کردی عربی ،واحد مجلد ، علی سیدو گورانی ، **الطبع الثانی** ، **مطبعة الشرق الاوسط للطباعة** ، عمان / الاردن ، **1985** .
88.فەرهنگ فارسی عمید فارسی – فارسی ، دوجلد ، حسن عمید ، چاپ سوم ،انتشارات امیر کبیر ، تهران ، **1360** .
89.لغت نامه دهخدا فارسی – فارسی ، شانزده جلد ، علی اکبر دهخدا ، مؤسسەی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران ، چاپ اول ، تهران ، **1372** .

خلاصه پایاننامه:

این پایاننامه اختصاص دارد به مقایسه‌ی افعال پیشوندی در زبان کردی و زبان فارسی لهجه‌ی کرمانجی برای نمونه که در **اصطلاح** بدان (کرمانجی ژووروو) می‌گویند.پایاننامه بر پایه‌ی مدرسه‌ی مقایسه‌ای وصفی آماده شده و برای نشان دادن جوانب متشابه و متفاوت افعال پیشوندی در چارچوب تحلیلی از ترکیب مورفولوژی و سینتاکسی.این تحقیق شامل سه فصل است:

فصل اول مختص به فعل پیشوندی در زبان کردی ، لهجه‌ی (کرمانجی ژووروو)می‌باشد که در آغاز مروری انتقادی از آنچه پیش از این انجام گرفته است شده و بعد از آن تعریف فعل پیشوندی و مؤرفیمهای تشکیل دهنده‌ی این فعل خاصتاً پیشوندها و پسوندهای‌های فعلی **بحث** شده،**همینطور** بررسی این افعال از **لحاظ** تأپیرشان (گدرا و ناگدرا) بودن و در ادامه (تکیه)ی فعل ،مجهول کردن ،**ضمایر** متصل شخصی ونفی کردن افعال پیشوندی مورد **بحث** و بررسی قرارگرفته .

فصل دوم اختصاص دارد به فعل پیشوندی در زبان فارسی و شامل **نقاط** زیر می‌باشد: مرورکردنی انتقادی از آنچه در گدشته **توسط** زبانشناسان و دستور نویسان فارس انجام شده ، تعریف فعل پیشوندی، پیشوندها و پسوندهای فعل ، گدرا و ناگدرا و دو وجهی بودن ،(تکیه) در فعل پیشوندی، مجهول کردن، **ضمایر** شخصی و نفی کردن این افعال مورد **بحث** قرار گرفته .

فصل سوم ویژه‌ی مقایسه‌کردن **موضوعاتی** است که در فصل اول و دوم مورد **بحث** و بررسی قرار گرفته و شامل نکات زیر می‌باشد: تعریف فعل پیشوندی، ژماره پیشوندها و رده‌ی بکارآمدنشان همراه کارها، گدرا و ناگدرا بودن این فعل، تکیه ،مجهول کردن، **ضمایر** متصل شخصی و نفی کردن.در آخر نتایجی را که از این **بحث** به دست آمده به **طور** خلاصه بیان شده .

خشتەی چاوگە کوردییەکان

ز	کارەکان	ڤە	ڤێ	هل/هەل	هن	دا	ڕا	پێ	تێ	لێ	ژێ	ڕوو	وەر	لێک	پێک	تێک	پێرا	تێرا	پێدا	پێڤە	پێوەر	ڤێرا	کۆ
.1	ئینان			+		+	+			+			+	+	+		+						8
.2	ئاخفتن														+								1
.3	ئاڤێتن			+			+																2
.4	ئالاندن								+	+						+							3
.5	ئالیان								+							+							2
.6	ئێخستن		+	+		+	+	+	+	+		+		+	+	+	+						12
.7	بادان	+						+					+			+							4
.8	بارین					+																	1
.9	بەردان								+							+							2
.10	بەزاندن	+		+		+																	3
.11	بەزین	+		+		+																	2
.12	بەستن			+		+																	2
.13	بەلاندن	+				+																	1
.14	بژارتن	+		+						+	+												4
.15	بژکاندن	+																					1
.16	بژکین	+																					1
.17	بژیان	+																					1
.18	براندن	+		+																			2
.19	برن	+	+					+	+	+	+					+	+	+	+	+			11
.20	بریان	+																					1
.21	برین	+		+		+			+														4
.22	بزداندن	+														+							2
.23	بوراندن	+					+		+														3
.24	بورین			+			+		+	+				+									5
.25	بوون	+		+				+		+	+						+	+		+	+		9
.26	بێتن	+																					1
.27	تەقاندن					+	+																2
.28	تەقیان						+																1
.29	تەمریان	+																					1
.30	ترساندن	+																					1
.31	ترسین	+																					1
.32	ترکاندن	+																					1
.33	پەژراندن	+																					1
.34	پەراندن	+																					1

1																			+			پەرتاندن	35.
3																+			+		+	پەرخاندن	36.
1														+								پەرین	37.
1																			+			پەسارتن	38.
1																					+	پەشین	39.
1																	+					پەلکاندن	40.
2																	+				+	پژاندن	41.
1																					+	پژلاندن	42.
1																					+	پژوکاندن	43.
1																					+	پرتکاندن	44.
2																	+				+	پرژاندن	45.
1																					+	پروسقاندن	46.
1																			+			پریواندن	47.
2																	+				+	پسکاندن	48.
1																					+	پشکیان	49.
1																					+	پچریان	50.
2																	+				+	پچرین	51.
1																					+	پلتاندن	52.
2																	+				+	پلوخاندن	53.
1																	+					پلوساندن	54.
2							+									+						پوراندن	55.
1																+						پوقاندن	56.
7							+			+			+	+			+		+		+	پێچان	57.
5							+							+		+	+				+	پێچاندن	58.
2																	+				+	جەماندن	59.
1																			+			جڤاندن	60.
1																					+	جنقاندن	61.
1																					+	جنقین	62.
1																					+	جوین	63.
2							+							+								حەشاندن	64.
1																					+	حەواندن	65.
1																					+	خاپاندن	66.
4			+								+				+						+	خاندن	67.
2														+			+					خراندن	68.
2																	+				+	خزاندن	69.

2																	+				+	خسکاندن	.70
3													+			+			+			خشاندن	.71
2													+								+	خشیان	.72
1																					+	خلیسکان	.73
3												+			+						+	خوارن	.74
3															+		+				+	خوراندن	.75
1																					+	خوریان	.76
3									+				+		+							خورین	.77
1																					+	خیسیان	.78
14			+	+			+	+	+	+	+			+	+	+	+		+	+	+	دان	.79
1																			+			دڕاندن	.80
1																					+	درون	.81
2																	+		+			دڕین	.82
1																					+	دزین	.83
3					+									+							+	دیتن	.84
1																			+			دێران	.85
1																					+	ژاندن	.86
2																	+				+	ژەنین	.87
1																					+	ژین	.88
1																					+	رەڤین	.89
2																	+				+	رژان	.90
3														+			+				+	رژیان	.91
1																	+					رزاندن	.92
1																					+	رساندن	.93
1																					+	رستن	.94
1																					+	رشان	.95
2																	+				+	رشتن	.96
1																					+	رشیان	.97
1																					+	روتن	.98
1																					+	روچکاندن	.99
1																					+	رویشاندن	.100
1																					+	رویشیان	.101
3														+			+				+	ڕێتن	.102
1																					+	ڕێلیان	.103
3				+									+								+	ڕێنین	.104

4								+				+	+		+							زانین	105.
1																					+	زەلاندن	106.
1																					+	زەلیان	107.
1																					+	زەلین	108.
1																					+	زەنین	109.
2																	+				+	زرین	110.
1																					+	زڤراندن	111.
1																					+	زوخاندن	112.
1																					+	سترین	113.
1																+						سپارتن	114.
1														+								شەقاندن	115.
1																					+	شەمراندن	116.
1																					+	شەهتاندن	117.
2							+									+						شداندن	118.
3							+										+				+	شکاندن	119.
1																					+	شوشتن	120.
2							+														+	شێلان	121.
4							+									+	+				+	چاندن	122.
1																					+	چەماندن	123.
2																			+		+	چراندن	124.
1														+								چڕکاندن	125.
1														+								چڕکین	126.
1																					+	چڕین	127.
1											+											چکاندن	128.
3											+			+		+						چکلاندن	129.
3																		+	+		+	چنین	130.
2																	+				+	چوراندن	131.
11			+	+			+	+	+		+	+	+	+			+		+			چوون	132.
2												+									+	گەراندن	133.
3										+		+	+								+	گەریان	134.
1																					+	گەشین	135.
1																					+	گەفزاندن	136.
5						+		+						+	+	+						گەهاندن	137.
4							+	+						+	+							گەهشتن	138.
1																					+	گزگزاندن	139.

9				+						+		+	+	+		+	+	+	+		+	گرتن	.140
2													+								+	گرێدان	.141
3														+					+		+	گڤاشتن	.142
1															+							گوتن	.143
1								+														گوهارتن	.144
2																+					+	گوهشین	.145
5										+		+	+				+				+	گێران	.146
2																+			+			فراندن	.147
1																			+			فرین	.148
1																					+	قەتاندن	.149
1																					+	قەتیان	.150
1													+									قەومین	.151
2																	+				+	قراندن	.152
2																				+	+	قراندن	.153
4							+	+									+				+	قوتان	.154
2																	+				+	قوپاندن	.155
1																	+					قورتاندن	.156
1																	+					قورچاندن	.157
1																					+	قوساندن	.158
2														+		+						قولپاندن	.159
6							+		+					+		+	+			+		کەتن	.160
7								+	+				+	+	+		+			+		کەفتن	.161
5							+							+			+		+	+		کەفتن	.162
3							+									+	+					کەلاندن	.163
1																					+	کەلوتن	.164
1															+							کەنین	.165
14		+	+	+	+	+					+	+	+	+	+	+	+		+		+	کرن	.166
6								+					+	+	+		+		+		+	کشاندن	.167
2																	+		+			کوتاندن	.168
1																					+	کوشتن	.169
1														+							+	کولان	.170
3													+						+		+	کولین	.171
9				+		+	+					+			+	+	+		+		+	کێشان	.172
2																	+				+	لەقاندن	.173
2																			+		+	مالشتن	.174

4				+												+	+				+	مالین	.175
4			+		+												+				+	مان	.176
2										+											+	ماندن	.177
1																			+			مژاندن	.178
2																	+				+	مراندن	.179
1																					+	مرقین	.180
2															+						+	مرن	.181
2																			+		+	مریستن	.182
1																			+			مێتن	.183
1																			+			مێژتن	.184
1															+							ناساندن	.185
1													+									نڤاندن	.186
4													+	+	+						+	نڤستن	.187
2																	+				+	نڤێسین	.188
1																					+	نماندن	.189
1																					+	نمیان	.190
2			+																		+	نویساندن	.191
2			+																		+	نویسیان	.192
2											+						+					نیشتن	.193
13	+		+	+		+		+	+		+		+	+	+	+	+		+			هاتن	.194
1																+						هاژوتن	.195
2														+					+			هاڤێتن	.196
1																					+	هاندن	.197
1													+									هایدان	.198
3																+	+				+	هەژاندن	.199
2																+					+	هژیان	.200
1																					+	هساندن	.201
1																					+	هسیان	.202
1																					+	هسین	.203
3													+	+					+			هلاندن	.204
1														+								هلدان	.205
1																					+	هنجنین	.206
1																					+	هونین	.207
1																					+	هێران	.208
2																+	+					هێشتن	.209

4															+	+	+				+	هێلان	210.
5													+	+			+		+		+	وەراندن	211.
4														+			+		+		+	وەریان	212.
1																+						وەستان	213.
1																+						وەستیان	214.
6													+	+		+	+		+		+	وەشاندن	215.
3																+			+		+	وەشیان	216.
2																			+		+	وەشین	217.
1															+							وێران	218.
503	3	2	10	9	5	9	24	10	10	9	7	12	29	41	23	36	67	2	49	8	144	کـۆ	

خشتەی چاوگە فارسییەکان

ژ	کارەکان	اندر	باز	بر	در	فر	فرا	فراز	فرو	فرود	وا	ور	کۆ
1.	آراستن			+									1
2.	آرامیدن								+	+			2
3.	آرمیدن								+				1
4.	آزردن		+										1
5.	آساییدن			+									1
6.	استادن								+		+	+	3
7.	آسودن				+				+				2
8.	آشامیدن				+								1
9.	آشفتن	+		+		+							3
10	آشوبیدن			+		+							2
11	آشوردن			+	+								2
12	آغشتن				+								2
13	افتادن	+	+	+	+				+	+	+	+	8
14	افراختن			+									1
15	افراشتن			+									1
16	افروختن			+	+								2
17	افروزاندن			+									1
18	افشاندن								+				1
19	افکندن	+	+	+	+		+		+	+			7
20	افلاختن			+									1
21	آکندن				+								1
22	آمدن	+	+	+	+		+	+	+	+		+	9
23	آمیختن			+	+								2
24	انباردن			+									1
25	انباشتن			+	+								2
26	انداختن		+	+	+				+			+	5
27	اندازیدن			+									1
28	اندودن			+									1
29	اندیشیدن			+	+								2
30	انگیختن			+									1
31	انگیزیدن			+					+				2
32	آهنجیدن			+									1
33	آوردن	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	10
34	آوریدن					+				+			2
35	آویختن	+		+	+				+	+			5
36	ایستادن		+	+	+						+	+	5
37	باختن				+		+				+		3
38	باریدن				+				+				2
39	بافتن				+								1

1									+			بالیدن	40
1								+				بایستن	41
1		+										بخشیدن	42
1				+								برانیدن	43
6		+		+	+			+	+	+		بردن	44
4		+		+		+				+		بریدن	45
6		+		+		+		+	+	+		بستن	46
1	+											بلعیدن	47
2									+	+		بودن	48
2				+				+				تابیدن	49
2								+	+			تاختن	50
3								+	+	+		تافتن	51
1									+			تپیدن	52
2				+					+			تراشیدن	53
2								+	+			ترنجیدن	54
1	+											تسیدن	55
1									+			تنیدن	56
2									+	+		پاشیدن	57
4						+		+		+	+	پدیرفتن	58
2	+			+								پژمردن	59
1		+										پژوهیدن	60
2								+	+			پراکندن	61
2									+	+		پراندن	62
2		+								+		پرداختن	63
2		+								+		پرسیدن	64
1				+								پریدن	65
1		+										پوسیدن	66
1								+				پوشانیدن	67
4		+		+		+			+			پوشیدن	68
3								+	+	+		پیچانیدن	69
2								+	+			پیچیدن	70
1									+			پیمودن	71
2								+		+		پیوستن	72
5		+	+		+				+	+		جستن	73
1		+										جنبانیدن	74
2								+		+		جنبیدن	75
3	+			+							+	جهیدن	76
2								+	+			جوشیدن	77
8	+	+				+	+	+	+	+	+	خاستن	78
3		+				+				+		خریدن	79

3				+			+	+				خزیدن	80
1				+								خسبیدن	81
1								+				خسیدن	82
2				+					+			خشاندن	83
1	+											خشکیدن	84
1				+								خفتن	85
3				+					+	+		خندیدن	86
9	+	+		+	+	+	+	+	+	+		خواندن	87
1								+				خواهیدن	88
1				+								خوراندن	89
8	+	+	+	+				+	+	+	+	خوردن	90
1									+			خیزانیدن	91
7	+	+		+		+		+	+	+		دادن	92
7	+	+		+	+	+			+	+		داشتن	93
2		+								+		دانستن	94
1									+			دراندن	95
1		+										دریافتن	96
1				+								دریدن	97
1								+				دزدیدن	98
2								+	+			دمیدن	99
2			+	+								دوانیدن	00
4		+		+				+	+			دوختن	01
1				+								دوشیدن	02
4				+					+	+	+	دویدن	03
3						+			+	+		دیدن	04
1										+		راندن	05
1								+				ربودن	06
2										+	+	رسانیدن	07
2		+								+		رستن	08
7		+			+	+		+	+	+	+	رسیدن	09
9		+		+	+	+	+	+	+	+	+	رفتن	10
1								+				رمیدن	11
2		+									+	رهاندن	12
1		+										رهانیدن	13
2		+									+	رهیدن	14
2									+	+		روئیدن	15
1				+								روفتن	16
4		+		+				+	+			ریختن	17
4		+						+	+	+		زدن	18
1										+		زدودن	19

2								+	+			ساختن	20
1									+			ساییدن	21
1										+		ستاندن	22
1				+								ستردن	23
3		+						+		+		سپردن	24
2				+				+				سپوختن	25
1									+			سختن	26
1		+										سوختن	27
3		+		+					+			شتافتن	28
8		+	+	+	+	+		+	+		+	شدن	29
2				+						+		شستن	30
2		+								+		شکافتن	31
7	+	+		+				+	+	+	+	شکستن	32
2									+	+		شکفتن	33
1									+			شماردن	34
2		+							+			شمردن	35
3		+								+	+	شناختن	36
1									+			شنودن	37
1										+		شنیدن	38
2								+	+			شوراندن	39
1								+				شوریدن	40
1		+										چرخیدن	41
1	+											چروکیدن	42
1									+			چسپاندن	43
1									+			چسپیدن	44
1				+								چکاندن	45
1								+				چکانیدن	46
2				+					+			چکیدن	47
1	+											چموندن	48
1									+			چمیدن	49
7	+	+		+		+		+	+	+		چیدن	50
4		+						+	+	+		گداردن	51
7		+		+		+		+	+	+	+	گداشتن	52
4								+	+	+	+	گدشتن	53
2									+	+		گرداندن	54
2									+		+	گردانیدن	55
5		+			+			+	+	+		گردیدن	56
9		+	+	+	+	+		+	+	+	+	گرفتن	57
1		+										گریختن	58
2									+		+	گزریدن	59

1									+			گزیدن	60
3		+		+						+		گستردن	61
3				+					+	+		گسستن	62
3				+				+	+			گسلیدن	63
2								+	+			گسیختن	64
6		+		+				+	+	+	+	گشادن	65
5				+	+			+	+	+		گشتن	66
2									+	+		گشودن	67
3		+		+						+		گفتن	68
1										+		طلبیدن	69
1									+			گماردن	70
1						+						گماشتن	71
1				+								غلتیدن	72
3								+	+		+	فتادن	73
1									+			فراختن	74
2				+						+		فرستادن	75
2				+						+		فرسودن	76
2									+	+		فروختن	77
1									+			فروزیدن	78
1									+			فزودن	79
2								+	+			فشاندن	80
5				+				+	+	+	+	فکندن	81
2	+								+			قلانیدن	82
1				+								کاستن	83
2				+					+			کاشتن	84
2		+								+		کاویدن	85
8		+	+	+	+	+		+	+		+	کردن	86
7		+		+	+	+		+	+	+	+	کشیدن	87
4		+		+				+	+			کندن	88
1				+								کوبیدن	89
3		+						+		+		کوشیدن	90
3		+		+					+			کوفتن	91
1				+								لغزیدن	92
1		+										لمیدن	93
1									+			مزیدن	94
1									+			ماسیدن	95
5	+			+				+	+	+		مالیدن	96
5		+		+				+		+	+	ماندن	97
1				+								مردن	98
1				+								مولیدن	99

1				+								میرانیدن	00
3								+	+	+		نشاندن	01
3								+	+	+		نشاختن	02
5		+		+				+	+	+		نشستن	03
1									+			نگاریدن	04
1									+			نگاشتن	05
1			+									نگریدن	06
4	+			+				+		+		نگریستن	07
1		+										نکوهیدن	08
3		+				+				+		نمودن	09
6		+		+		+			+	+	+	نهادن	10
1										+		نهفتن	11
1								+				نوردیدن	12
6		+		+				+	+	+	+	نوشتن	13
1				+								هلیدن	14
2						+			+			هنجیدن	15
3				+				+		+		هشتن	16
2	+								+			ورزیدن	17
4						+		+		+	+	یافتن	18
559	24	64	14	81	14	27	8	85	121	80	33	کــــــــۆ	

حكومة اقليم كوردستان – العراق
وزارة التعليم العالي و البحث العلمي
جامعة صلاح الدين – اربيل

الفعل المشتق بين الكردية (اللهجة الشمالية) و الفارسية

رسالة
مقدمة الى مجلس كلية اللغات في جامعة
صلاح الدين – أربيل كجزء من متطلبات نيل
درجة الماجستير في اللغة الكردية

من قبل
سلوى فريق صالح
بكالوريوس – جامعة دهوك (2003-2004)

بإشراف

الدكتور عبدالله عزيز محمد بابان

سەرماوەرز 2707 **ذي الحجة 1428** **كانون الاول 2007**

ملخص البحث:

يتناول هذه الدراسة ((الفعل المشتق) بين الكردية (اللهجة الشمالية) والفار سية) درا سة مقارنة وذلك لبيان أوجه الشبه و الأختلاف بينهما. طبيعة هذه الدراسة يتطلب تقسيمها الى ثلاثة فصول.

الفصل الأول :

يتضمن الدراسات السابقة حول هذا الموضوع و أجرينا تقسيماً علمياً لما ورده فيها من اراء مختلفة من حيث أوجه الشبه و الأختلاف .مما هو جديرٌ بالملاحظه بيننا انواع الفعل المشتق من حيث الفعل (الغير الأساسي) والتى تغير حالته من المتعدى الى لاللازم و بلعكس. ومن ثم تناولنا الفعل من جانب (نبرة)،هذا الا التمعن في بحث الفعل المشتق من حيث (المبنى للمجهول) هذا علاوة على ذلك اجرينا البحث في المورفيمات الشخصية و التى تندرج تحت هذا الباب .

الفصل الثاني:

خص هذا الفصل بتوضيح اراء اللغويين الفورس في هذا المجال من حيث تعريفهم للفعل المشتق بصورة عامة و من ثم أعنينا بالفعل المشتق خاصة ، و فيها ثم التعريف الفعل المشتق و مكوناته المختلفه و أغنيناه بعدة امثلة مختفة الجوانب ، علماً بان هذا الفصل هو التطبيق للفصل الأول من حيث التقسيم الى الفعل للازم و المتعدى و السترِيس.

الفصل ثالث:

اما في هذا الفصل قمنا بدراسة مقارنة تطبيقية للغتين (الكوردية و الفار سية) لما ورد في الفصلين السابقين و ذالك بغية اظهار أوجه الشبه و الأختلاف في جوانب الفعل المشتق و صنفناه حسب تسلسل افكار الفصلين السابقين من حيث : (تعريفه ،مكوناته،انواعه ،اللازم ،المتعدى،السترِيس ،المبنى للمجهول،المورفيمات الشخصية ،ازمنة الفعل ، النفى) و قد اوردنا جداول توضيحية للمفاهيم السابقة الذكر حيث وجب.

و من ثم أوضحنا اهم النتائج التى ثم التوصل اليها من جراء هذا البحث و اختتم البحث بقائمة المصادر .

Abstract:

This research deals with ***derivational verb between Kurdish(northern Dialect) and Persian***.It is a describing comparative research. Its purpose is to clarify similarity and differences of derivational verb in terms of analyzing the morphology and syntax of derivational verbs and also to show the range of the effectiveness of derivational verbs in two languages. The thesis consists of three sections:

The first section is devoted to reviewing and estimating past verbs and the defining the derivational verb and morphemes which participate in analyzing the derivational verb. It also talks about the types of derivational verb in terms of its effectiveness that is, transitivity and intransitivity of verbs .Thus, we talk about the power and derivational verb, and then we talk about derivational verb and passive voice in northern dialect Afterwards, we deal with personal morphemes especially connecting and derivational pronouns, and the times of the verb with personal morphemes .At the end it talks about negation and derivational verbs.

The second section talks the views and ideas of linguists and grammarians concerning verb classification in Persian language especially derivational verbs, later we define derivational verbs which are not basic in Persian language especially in derivational verbs. The subject is derivational verb and passive voice. Thus, we talk about personal morphemes and derivational verb and verb tenses and at the end we talk about negation and derivational verb in Persian language.

The third section is a comparison between the subdivisions of first and second sections, i.e., the definition of derivational verb, number and the range of activity of prefixes in derivational verbs which are not basic. For this purpose , we have taken benefit from charts, and also types of derivational verb in terms of effectiveness(transitivity and intransitivity), power passive voice, personal morphemes and verb tenses and negation and derivational verb in Kurdish language in general and the dialect of northern dialect in particular and Persian language . Then, the most important results which are reached in this research with the list of these bases which are used in both languages are set with two big charts.

KURDISTAN REGIONAL GOVERNMENT – IRAQ
MINISTRY OF HIGHER EDUCATION
AND SCIENTIFIC RESEARCH
SALAHADDIN UNIVERSITY – ERBIL

DERIVATIONAL VERB BETWEEN KURDISH (NORTHERN DIALECT) AND PERSIAN

A THESIS
SUBMITTED TO THE COUNCIL OF THE COLLEGE OF LANGUAGES-
UNIVERSITY OF SALAHADDIN - ERBIL IN PARTIAL FULFILLMET
OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN
KURDISH LANGUAGE

BY
SALWA FAREEQ SALIH
B.A. UNIVERSITY OF DOHUK (2003-2004)

SUPERVISED BY

DR. ABDULLAH AZIZ MUHAMMED BABAN

Decamber 2007 (AD) **Thealhja 1428 (H)** **sarmawarz 2707 (K)**